

DEUTERONOMIO

Jeqeb'al re yey tzijob'al puwi wa libro

Sa' ke'elawi rub'i' ri libro

Wa' wa libro re Deuteronomio e k'isb'al re ri kab'i'x che Pentateuco. Wa' e xtz'ib'an re ri Moisés ri rajchak ri DIOS. Ri ch'a'teem *Deuteronomio* petinaq pa ri ch'a'teem griego yey ke'eloq *uka'm tzij, uka'm ch'a'teem*. Kub'i'ij wa' ma ri Moisés, xukalajij ub'i'xikil rupixab'anik ri DIOS chike raj Israel echiri' xeb'opon che ri luwar re Moab.

Sa' puwi' kach'a't wi

Echiri' ya xeb'in 40 junab' raj Israel che ri luwar katz'intz'otik, xeb'opon k'u che ruwaraqan taq'aj re Moab, wa' kakanaj kan pa releb'al q'ij che ri nimaya' Jordán e la' chwach ri tinamit Jericó. Ek'ula' nab'e ri Moisés chikiwach.

Wara ri Moisés xumol kichi' ri tinamit yey xuya k'u chike *jun tzij* re Ruch'a'teem ri DIOS. Ma wara k'owi ri k'isb'al uch'a'teem ri Moisés, wara xukuxtaj chike su'chak xeb'eresaj lo ri tinamit Israel chila' Egipto, ri kik'owisab'al che ri luwar katz'intz'otik, ruch'a'teem xuya chike. Yey ruma wa' ri DIOS xutz'onoj chike lik chirajawaxik wi e kakikoj utzij ri DIOS echiri' ya e k'o chi chiri' Canaán.

Ch'a'teem k'utunik ku'an wa libro

Chupa ri libro re Deuteronomio kaqariq wi ri k'utunik puwi ri DIOS ke raj Israel, wa' e ri QAJAWAL JEHOVÁ re chikaj yey QAJAWAL JEHOVÁ re ruwachulew (cap. 10, 14, 17). No'j ruk'u'xib'al ri ch'a'teem k'o wara e puwi ri kiterejik ri tinamit Israel ruk' ri DIOS. Yey ri DIOS e ri nab'e xuya Ruch'a'teem kuk' ri tinamit, ma Rire xujikib'a' uwach Ruch'a'teem kuk' rike echiri' jewa' xub'i'ij chike ruma ri Moisés: lik chirajawaxik chiwe kinimaj utzij ri DIOS yey kitaqej u'anik janipa taq rutaqanik tiki'naq kanoq, ma e wa' ri kixintaq che waq'ij (27:10). We xki'an ri tinamit wa', lik kakik'ul ri utz, no'j we na kaki'an ta ri utz, ri' kakik'ul ri k'axk'ob'ik. E uk'u'xib'al wa' ri ch'a'teem k'utunik kuya chiqe ri libro re Deuteronomio.

Taq ruchola'j wa libro re Deuteronomio

E taq ujachik upa wa' ku'an ri libro re Deuteronomio wara chwi ri tzijob'al:

- I. Nab'e uch'a'teem jeqeb'al re ri Moisés (1-4)
- II. Uka'm uch'a'teem jeqeb'al re ri Moisés (5-11)
- III. Uk'iyal tzij taqanik re ri libro re Deuteronomio (12-26)
- IV. Jikib'al uwach Ruch'a'teem ri DIOS kuk' raj Israel (27-28)
- V. K'isb'al uwach uch'a'teem ri Moisés kuk' ri tinamit (29-30)
- VI. Tzijob'al puwi ri Moisés xeb'uch'ab'ej kan ri tinamit yey rukamik (31-34)

Deuteronomio 1

Ri Moisés kach'a't kuk' ri tinamit Israel

¹ Ek'u taq wa' ruch'a'teem Moisés ri xub'i'ij ri chike konoje ri tinamit Israel echiri' k'amaja' kakiq'axuj ri nimaya' Jordán, wa' e chupa taq ri luwar katz'intz'otik Arabá kecha che, chwach pan ri luwar re Suf; chunaqaj lo wa' e k'o taq lo ri tinamit Parán, ri Tofel, ri Labán, ri Hazerot yey ri Dizahab. ² Che k'u ri' ruwi juyub' Horeb^a yey cha' kopon k'a pa taq ri luwar re Cades-barnea kajawaxik kab'inib'ex junlajuj (11) q'iij, e kak'am b'i rub'eyal taq ri juyub' re Seir, kecha che. ³ Yey pa 40 junab' k'u ri' che ri kelik lo Egipto, chupa ri nab'e q'iij che ri junlajuj (11°) iik', e ri Moisés xch'a't kuk' ri tinamit Israel puwi taq ri taqanik uya'om ri QAJAWAL JEHOVÁ che cha' rike keb'ek che u'anik wa'. ⁴ K'amaja' naj ik'owinaq che taq wa' wa' q'iij, echiri' ri Moisés kuk' raj Israel xkich'ij uchuq'ab' ri Sehón, wa' e rey ke ri amorreo, ri jeqel pa taq ri luwar re Hesbón, yey echiri' xkich'ij uchuq'ab' ri Og, ri rey re Basán, ri jeqel pa taq ri luwar re Astarot, pa taq ri luwar re Edrei. ⁵ Xu'an wa' echiri' e k'o pa releb'al q'iij che ri nimaya' Jordán, chwach taq rulew re Moab, ek'u ri Moisés xujeq uya'ik taq wa' wa' pixab'anik,^b xub'i'ij k'u ri': ⁶ «E ri QAJAWAL JEHOVÁ jewa' ri xub'i'ij chiqe echiri' k'a o j k'o chila' Horeb: “E ri'ix lik naj chik ix k'o'ji'naq wara che wa jun uwi juyub'. ⁷ Chiyijib'a' b'i ri ub'itaq iwe yey jix che ruwi taq juyub' pa ek'owi raj amorreo^c yey pa taq ri luwar e k'o lo xa naqaj: ri luwar re Arabá, che taq ruwi juyub', che taq ruwa juyub' kaqaj pa tzaqib'al q'iij,^d pa taq ri luwar re Neguev, che taq ri taq'aj che ruchi' ri mar, pa taq ri kiluwar raj cananeo, yey che taq ri luwar re Líbano, kixopon k'a chuchi' ri nimalaj nimaya' re Éufrates. ⁸ Chiwila k'u ri', ma e taq wa' wu'lew Ri'in nuya'om chi piq'ab'; chixok k'u b'i chwach yey chu'ana iwe'ix, ma e herencia wa' xinjikib'a' uwach kanya chike riwati'-imam, ri Abraham, ri Isaac yey ri Jacob, kuk' konoje ri kalk'o'al ketajin lo chikij echiri' na e jinta chi rike”» xcha'.

Kekoj taq e aj q'atal tzij

⁹ Chupa taq k'u ri' la' la' q'iij echiri' ix k'o che ruwi juyub' Horeb, ri'in xinch'a't iwuk', ximb'i'ij chiwe: «Ri'in e la' xa nutukel na kanch'ij ta ik'amik b'i. ¹⁰ Ma e ri QAJAWAL JEHOVÁ e x'anaw chiwe cha' lik xpaxir iwach, ek'u ri' wo'ora, ix jun tinamit lik xk'iyar iwach, ix pacha' ruk'iyal taq ri ch'umil e k'o che ruwakaj. ¹¹ ;Ek'u ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS ke ri qati'-qamam, e chuk'iyarisaj iwach juna mil laj chik chwa ri ik'iyal wo'ora yey chuya'a k'u lo ri utzil chomalil piwi', jela' pacha' ri ub'i'tisim chiwe! ¹² ;Su'anik kank'am b'i ri'in taq ri paxib'al ik'u'x, ri ik'axk'olil yey ruk' taq ri ch'a'oj kiyako? ¹³ Ruma k'u ri', cheb'icha'a chujujunal ri mutza'j e ralk'o'al kan ri tinamit Israel, achijab' lik k'o uk'u'xib'al na'oj kuk', lik keta'am sa' ri kaki'ano yey lik kakiriq u'anikil ri ketaq che, cha' e taq k'u ri' wa' kenukojo e ajwach piwi' ri'ix» xincha chiwe.

¹⁴ Ek'u ri' ri'ix xik'ul uwach yey xib'i'ij chwe: «Janipa la kach'ob' la raqan lik kuk'ul qak'u'x» xixcha'.

¹⁵ Jek'uri'la', xeb'enucha' rajwach^e chike taq ri pamilia, wa' e achijab' lik k'o uk'u'xib'al kina'oj yey lik kakiriq u'anikil ri ketaq che, xenukoj k'u ri' e ajwach piwi'; pakiwi taq ri tikawex, pakiwi jun mil, pakiwi jun ciento, pakiwi nik'aj ciento yey pakiwi e lajuj; yey e k'o ne ri xeb'u'an e taqanel pakiwi' chujujunal pamilia. ¹⁶ Yey xinya ne wa' wa' pixab'anik chike raj q'atal tzij enukojom piwi': «Lik chita ronoje sa' taq ri kakiya riwatz-ichaq' chiwach, yey lik jusuk' chi'ana ri q'atb'al tzij pakiwi', wa' tob' chike ri e aj chiqawach e aj Israel o chike ri na e ta aj Israel. ¹⁷ Echiri' kiqu'at tzij, mi'an ri xa kicha' chixox'ol ri tikawex, ma ri karaj e ki'an ri jusuk' che ri tikawex na jinta uwach yey jenela' ki'an che ri tikawex lik k'o uwach. Mak'o ne mixi'ij iwib' chwach, ma ri q'atb'al tzij e ri QAJAWAL JEHOVÁ kojyom re. We ek'u la' k'o xya'i' chiwach yey na kiriq ta uyijib'axik, ek'u ri' wa' kik'am lo chinuwach ri'in, cha' jela' ri'in kanto sa' ri u'anom» xincha chike raj q'atal tzij.

^a1:2 E ub'i' wa' ruwi juyub' Sinaí kab'i'x chupa ri libro re Deuteronomio.

^b1:5 Pa hebreo wa' e ri kab'i'x che: *Torah*, ke'eloq e taq ri pixab'anik, taq ri k'utunik yey taq ri suk'ulik tzij xuya ri QAJAWAL JEHOVÁ che ri Moisés.

^c1:7 Echiri' kab'i'x ri b'i'aj *amorreos* wa' e ne u'anik kech'a'b'ex raj cananeo chi konoje. (Num 21.21)

^d1:7 Pa hebreo wa' e: Sefela.

^e1:15 Wa' taq ri ajwach, e ajwach ke taq achijab' ajch'a'oj yey jenela' e taq aj q'atal tzij cha' ri kub'i'ij che ri vrs. 16.

¹⁸ Chupa taq k'u ri' la' la q'iij lik xintaqan che puwi taq ri lik chirajawaxik ki'ano.

Ri e k'ak'alenel ketaq b'i che u'anik ri kichak

¹⁹ Ek'uchiri' xojel b'i che ruwi juyub' Horeb, xqamaj b'i qab'e che ruwi taq juyub' ke raj amorreo, e xqa'an ri' ma e xqanimaj utzij ri taqanik xu'an ri QAJAWAL JEHOVÁ chiqe. Xojb'in k'u ri' che taq ri nimalaj luwar katz'intz'otik, wa' xiwilo lik xib'ib'al uwach, xojopon na k'u ri' chupa taq ri luwar re Cades-barnea. ²⁰ Ek'uchiri' ri'in ximb'i'ij chiwe: «Oj k'o chi che ruwi taq juyub' ke raj amorreo, yey e luwar wa' kuya ri QAJAWAL JEHOVÁ paqaq'ab'. ²¹ Chiwilape', ma e ri QAJAWAL JEHOVÁ uya'om chi wa' wu'lew kak'o'ji' piq'ab' ri'ix. Chixok k'u b'i chwach yey chu'ana iwe'ix, jela' pacha' ri ub'i'im chi lo ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS ke kan ri qati'-qamam. Mixi'ij k'u iwib' ri' yey mapaxir ne ik'u'x» xincha'. ²² No'j ek'u ri' ri'ix xixqib' iwonoje wuk' yey jewa' xib'i'ij chwe: «Nab'e na cheqataqa b'i jujun achijab' chila', cha' ke'kik'ak'alej sa' ri u'anom taq wa luwar yey jek'ula' ri' ko'lkitzijoq chiqe sa' rub'eyal kaqamaj b'i yey pa taq chike ri tinamit utz kojok wi» xixcha'.

²³ Ek'u ri' wa xib'i'ij chwe lik xuk'ul nuk'u'x yey xeb'enucha' k'u kab'lajuj (12) achijab' chiqaxo'lib'al, jun chujujunal pamilia che ri tinamit Israel. ²⁴ Ek'u ri' wa' wa kab'lajuj achijab', xkimaj b'i kib'e che ruwi taq juyub' yey xeb'opon k'a che ruwaraqan taq'aj re Escol, chiri' k'u ri' e xkik'ak'alej upa wa' wa luwar. ²⁵ Tek'uchiri' xkik'am lo chiqe jujun k'utub'al re rujiq'ob'alil ruwach taq rulew, yey jewa' ri xo'l'kib'i'ij chiqawach: «¡Lik sa'chi ruchomalil taq rulew ri kuya ri QAJAWAL JEHOVÁ chiqe!» xecha'. ²⁶ Na ruk' ta k'u ri', na xiwaj taj xixe'ek, ma e xiyak iwib' chirij ri taqanik uya'om chi ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS qe ri'oj. ²⁷ Yey chupa taq k'u ri' riwocho xijeq kixch'a'tib'en chirij ri QAJAWAL JEHOVÁ jewa' kib'i'ij: «Ri QAJAWAL JEHOVÁ lik tzel kojriilo; ri xojresaj wi lo Egipto xa e cha' kojolu'ya'a' pakiq'ab' raj amorreo yey jek'ula' kusach qawach. ²⁸ ¿Pa k'u koj'ek wi ri' wo'ora? Ma e taq ri qatz-qachaq', ri xetaq b'i che uk'ak'alexik upa taq ri luwar, lik kikojom xi'in ib' chiqak'u'x, echiri' kakib'i'ij: “E taq ri winaq e k'o chila' lik k'o kichuq'ab' yey más e nima'q

taq achijab' chiqawach ri'oj, yey e taq ri tinamit lik e nima'q, wa' sututal rij ruk' tapya elinaq b'i k'a chikaj, yey xekil ne kiwach ri eralk'o'al kan ri nimalaj chak'awas Anac rub'i'» xixcha'.

²⁹ Yey ximb'i'ij k'u ri' ri'in chiwe: «Lik muxi'ij rib' ik'u'x yey mixb'irb'ot ne k'ana chikiwach. ³⁰ Ma ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS qe ri'oj, ri jun nab'e chiqawach, e Rire ri kach'o'jin quma ri'oj; e pacha' ri xiwilo xu'an iwuma ri'ix chila' Egipto ³¹ yey ri xu'an pa taq ri luwar katz'intz'otik. Che taq k'u ri' ri b'e qa'anom loq yey e la' xojk'un ne k'a wara pa taq wa luwar, lik iwilom su'anik ri QAJAWAL JEHOVÁ nab'e lo chiqawach; ri u'anom chiqe e pacha' ri ku'an juna achi ruk' ruk'ajol echiri' kuk'am uwach» xincha chiwe. ³² No'j na ruk' ta k'u ri', na xkub'i' ta ik'u'x ruk' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ³³ tob' k'u ri' Rire e nab'e chiqawach, ma e xtzukuw re pachawi taq xojkanaj wi. E taq k'u ri' ri chaq'ab' xutzij ri qab'e ruk' q'aaq' pa la xojb'in wi, yey e taq ri paq'iij xuk'utub'ej ri qab'e ruk' jun sutz'.

Ri DIOS keb'uq'il rutinamit Israel

³⁴ Ek'uchiri' ri QAJAWAL JEHOVÁ xuta ri ch'a'tib'enik ki'an chirij Rire, lik xpe royowal che, yey xujikib'a' uwach ruch'a'teem ruk' wa': ³⁵ «Na jinta junoq chike wa' wa julemaj tikawex e titz'itaq re waq'ij ora, ke'kila uwach taq ri chomilaj ulew, ri xinjikib'a' uwach kanya chike riwati'-imam, ³⁶ xew ri Caleb ruk'ajol ri Jefone, rire ke'rila na, yey kanya k'u ri' che rire, junam kuk' taq ri ralk'o'al ronoje rulew pa taq ik'owinaq wi, ma e lik jusuk' uwach ruk'aslemal chinuwach Ri'in» xcha'.

³⁷ Yey jenela', iwuma ri'ix ri QAJAWAL JEHOVÁ xpe royowal chwij ri'in, xub'i'ij k'u chwe: «At ne jun ri'at na katok tub'i chupa taq wa' wu'lew.^f ³⁸ Pak'axel ri'at, e kok b'i ri jun to'yom awe, wa' e ri Josué ruk'ajol ri Nun, chanimarisa uk'u'x, ma e rire ri kaq'atitan taq wa' wu'lew pakiq'ab' ri tinamit Israel. ³⁹ Yey e riwalk'o'al e ch'uti'q, wa' e ri xich'ob'o kemaj na chiwe, ri k'a jinta kina'oj puwi' we utz o na utz ta ri kaki'ano, e wa' rike ri keb'ok b'i chwa taq rulew; kanya k'u ri' pakiq'ab' cha' ku'ana ke. ⁴⁰ No'j ek'u ri'ix, chixtzelej tanchi chupa taq ri luwar katz'intz'otik, e chik'ama b'i rub'eyal ri Mar Kaq» xcha'.

^f1:37 Puwi' wa' kil. Num. 20:1-12.

Pa taq ri luwar Horma xetzaq taq ri tinamit Israel

⁴¹ Ek'u ri' ri'ix xik'ul uwach yey jewa' xib'i'ij chwe: «Lik xojmakun chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ no'j wo'ora koj'ek yey kojok k'u ri' pa ch'a'oj, jela' pacha' ri oj taqom che ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ» xixcha'. Yey xik'am taq k'u b'i ri chapab'al re pa ch'a'oj yey xiyijib'a' b'i iwib', e chiwach ri'ix lik na k'ayew ta ki'an ri ch'a'oj che ruwi taq juyub'. ⁴² No'j ek'u ri QAJAWAL JEHOVÁ xub'i'ij chwe: «Chab'i'ij chike: Na utz taj keb'ek, yey makiya ne kib' keb'e'ch'o'jinoq, ma Ri'in na in jinta kuk', cha' jela' na ketzaq ta pakiq'ab' ri tzel keb'ilow ke» xcha'.

⁴³ Ek'u ri'in xinq'atisaj wa' chiwach, no'j na xita ta we ri'in, e xi'an ri titz'itakil ri'ix yey na xixok ta iil che ri xub'i'ij ri QAJAWAL JEHOVÁ yey lik xi'an nim che iwib' xixel b'i che ruwi taq juyub'. ⁴⁴ Yey ek'u raj amorreo, ri e jeqel che ruwi taq juyub', xeb'el lo chiwe yey kejomom k'u ri' pacha' e aqaj xepe chiwij yey xixtzaq pakiq'ab' pa taq ri luwar re Seir yey xixkiternab'ej b'i k'a pa taq ri luwar re Horma. ⁴⁵ Ek'uchiri' xixtzelejik, lik xixox' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, no'j Rire na xixuta taj yey na xok tane iil chiwe. ⁴⁶ Ruma k'u ri', lik naj xixkanaj kan pa taq ri luwar re Cades.

Deuteronomio 2

Taq ri junab' xeb'in raj Israel pa taq ri luwar katz'intz'otik

¹ Tek'uchiri' xoje'ek, xqamaj b'i qab'e pa taq ri luwar katz'intz'otik, che rub'eyal ri Mar Kaq, jela' pacha' ri ub'i'im ri QAJAWAL JEHOVÁ chwe ri'in, yey lik naj k'u ri' xojb'inik e ri' kajsutin chirij ri luwar re Seir. ² Ek'u ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ xub'i'ij chwe: ³ «Lik naj chik ix sutininaq pa taq wa luwar k'ache'laj uwach, ku'an na la', ek'u wo'ora chimaja b'i ib'e pa norte. ⁴ Chab'i'ij k'u chike ri tinamit: E ri'ix kixik'ow pa taq ri luwar ke ri iwatz-ichaq',⁸ ri e ralk'o'al kan ri Esaú, wa' e ri e jeqel pa taq ri luwar re Seir; ek'u ri' rike lik

kakixi'ij kib' chiwach, no'j ri'ix lik chichajij iwib'; ⁵ mixch'o'jin kuk', ma Ri'in na jinta k'o kanya chiwe ri'ix che taq ri kulew rike, tob' ne xa pa e ri tak'al wi junoq, ma ri k'ache'laj re Seir wa' In xinya'w che ri Esaú cha' ku'an ri're. ⁶ E taq k'u ri kitijo chiloq'o chike chwa pwaq, cha' jela' utz kixwa'ik; jenela' kiloq' riya' chike kitij ri'ix. ⁷ Ma e Ri'in In IWAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, nuya'om lo ri utzil nuchomalil piwi' che ronoje taq ri ki'an ruk' taq riq'ab', e chwi k'u wa 40 junab' e la' lik in k'o iwuk' yey ix nuchajim chi utz che taq ri b'e i'anom lo chupa taq wa unimal luwar katz'intz'otik yey na jinta k'u ajawaxinaq ri' chiwe» xcha'.

⁸ Tek'uchiri' xoj'ek chik, xojik'ow pakitzal ri qatz-qachaq' e ralk'o'al kan ri Esaú, wa' e taq ri e jeqel pa taq ri luwar re Seir, pa ri b'e ke'ek che ruwaraqan taq'aj re Arabá, ri petinaq pa ri tinamit Elat yey Ezión-geber; tek'uchiri' xqamaj b'i ri b'e kik'ow chupa pa taq ri luwar katz'intz'otik re Moab.

⁹ Ek'u ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ xub'i'ij chwe: «Meb'ich'i' raj Moab yey mixch'o'jin ne kuk', ma che taq ri kulew rike na jinta k'o kanya piq'ab' ri'ix, yey wa' wa tinamit Ar, Ri'in nuya'om pakiq'ab' ri e ralk'o'al kan ri Lot. ¹⁰ E wa' wa jun tinamit ojertan xejeqi' raj emita chupa, wa' e jun nimalaj tinamit na kach'ijitaj ta kajilaxik yey rachijab' lik e chak'awas, e jela' pacha' taq ri e ralk'o'al kan ri Anac. ¹¹ Jeneri'la' xb'i'ix chike rike e chak'awas, e pacha' ri e ralk'o'al kan ri chak'awas Anac; no'j ri kib'i' xkib'i'ij raj moabitas chike, e raj emita^h xecha'. ¹² E ri petinaq loq, e pa taq ri luwar re Seir xejeqi' wi raj horeos, yey ri xeb'oqotan b'i ke e taq ri e ralk'o'al kan ri Esaú, wa' xekoqotaj b'i, tek'uchiri' xejeqi' kan rike pakik'axel; e xki'ano pacha' ri xki'an ri tinamit Israel echiri' xeb'ok chwach taq rulew ya'tal chi pakiq'ab' ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ cha' ku'ana ki'ke» xcha'.

¹³ Chixyakataj k'u ri' wo'ora, yey chiq'axuj ri raqana' Zeredⁱ —xcha ri QAJAWAL JEHOVÁ chiqe. Ek'u ri' ri'oj xqaq'axuj ri raqana' Zered.

⁸2:4 Utz kil ri kub'i'ij ri Num 20.14-21. Ri edomitas, ri ejeqel re ri Seir e ralk'o'al kan ri Esaú ri ratzixel kan ri Jacob, e uwari'che raj Israel kakib'i'ij katz kichaq' chike (v. 8 yey Gn 36.8).

^h2:11 Raj emita k'i taq uwach ri kib'i' xb'i'ixik, ri lik xeta'max wi kiwach e ri e chak'awas, pa hebreo wa' ke'eloq *refaitas* (Dt. 3.11). E chirij taq ri luwar e kib'i' wa' xb'i'ixik: Raj Moab *emitas* kecha chike (Gn. 14.5), raj Judá *eb'uk'ajol ri Anac* kecha chike (Num 13.28,33; Jue. 1.20) yey raj Amón *zomzomeos* kecha chike (v. 20).

ⁱ2:13 Wa' e jun raqana' ketzaq chupa ri Mar K'achatz'aam yey e kajachaw upa ri keb' tinamit Moab yey Edom. Raj Israel xkiq'axuj wa' wa jun ya' echiri' xkik'is 38 junab' keb'in che ri luwar katz'intz'otik yey xekam konoje rachijab' o ri kichu kiqaw ri e k'ak'al keb'ok Canaán, jela' pacha' ri xub'i'ij ri QAJAWAL JEHOVÁ.

¹⁴ E chwi xojel lo Cades-barnea k'a echiri' xqaq'axuj ri raqana' Zered, xu'ana k'u pan 38 junab' ri' oj b'ininaq. Chupa taq la' la q'ijj ekaminaq chi konoje ri kilema'j rachijab' e tijotal pa ch'a'oj che ri tinamit, wa' e xu'ano janipa ri ub'i'im chi lo ri QAJAWAL JEHOVÁ ku'an kuk'.

¹⁵ Ek'u ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ xuyak rib' chikij ruk' ruchuq'ab', cha' kuk'isb'ej kiwach chupa ri tinamit, yey xekam na k'u ri' konoje.

¹⁶ Ek'uchiri' ekaminaq chi konoje rachijab' e tijotal pa ch'a'oj che ri tinamit, ¹⁷ e ri QAJAWAL JEHOVÁ xch'a't wuk', yey xub'i'ij chwe: ¹⁸ "Ek'u waq'ij kixe'ek yey kiwik'owib'ej ruchi'b'al ri tinamit Moab yey kimaj b'i ri b'e pa ri tinamit Ar, ¹⁹ yey ek'uchiri' kixopon che ruchi'b'al ri kitinamit raj amonita, wa' me'b'ich'i'o yey mixch'o'jin ne kuk', ma na junta k'o kanya chiwe che taq ri kulew ri e ralk'o'al kan ri Amón, ma wa' nuya'om chi pakik'ab' ri e ralk'o'al kan ri Lot. ²⁰ E ri petinaq loq, e taq wa' wa luwar ke ri refaitas kab'i'x che lik e kiluwar ri e chak'awas. Ek'u ri' ri kib'i' kakib'i'ij raj amonita e ri e zomzomeos.

²¹ (Wa' e jun nimalaj tinamit na kach'ijitaj ta kajilaxik yey rachijab' lik e chak'awas, e jela' pacha' taq ri e ralk'o'al kan ri Anac. E taq wa' ri xuk'isb'ej kiwach ri QAJAWAL JEHOVÁ echiri' raj amonita xeb'ekesaj b'i; yey echiri' e kesam chub'i e xekanaj kan rike pakik'axel. ²² Wa' e pacha' ri xu'an ri QAJAWAL JEHOVÁ kuk' ri e ralk'o'al kan ri Esaú, ri ejeqel pa taq ri luwar re Seir, ma chikiwach wa' xuk'isb'ej kiwach raj horeos; e ri xki'ano e xekesaj taq b'i wa' chwach taq rulew, cha' jela' kejeqi' kan rike chiri' k'a waq'ij ora.

²³ Yey jenela' xkik'ulumaj raj aveos, ri e jeqel lo che taq ri ch'ut tinamit chunaqaj ri tinamit Gaza, e taq ri e aj caftoreos epetinaq Creta xkik'isb'ej kiwach yey xejeqi' k'u kan ri' rike pakik'axel).

²⁴ Xub'i'ij tanchi k'u ri Moisés: Jawa' xub'i'ij ri QAJAWAL JEHOVÁ: ¡Chimaja chub'i ri b'e yey chiq'axuj k'u ri nimaya' Arnón! Ma Ri'in nuya'om chi chiwe cha' kich'ij uchuq'ab' ri Sehón ri rey re Hesbón, raj amorreo; kuk' konoje rutinamit. Chijeqa ri ch'a'oj ruk' rire, cha' kijeq ku'an iwe'ix wa' wu'lew. ²⁵ Ma e waq'ij kanjeq kankoj xi'in ib' chike konoje ri tinamit e k'o che taq ruxe' kaj che ruwachulew, cha' kakijeqo kakixi'ij kib' chiwach; echiri' kakita ri tzijob'al iwe ka'anik,

kakijeq keb'irb'otik yey ri' lik kok b'iis chikik'u'x iwuma ri'ix" xcha ri QAJAWAL JEHOVÁ.

Raj Israel kakich'ij uchuq'ab' ri Sehón, ri rey ke raj amorreo

²⁶ E k'u ri'in Moisés, xeb'enutaq b'i che ri luwar katz'intz'otik Cademot, jujun e taqo'n ruk' ri Sehón, ri rey re Hesbón, yey lik pa utzil ch'a'teem xintaq ub'i'ixikil wa' che: ²⁷ "Chaya'a luwar chiqe kojik'ow chupa ri b'e re ratinamit, e kaqataqej ri nimab'e yey na kojok ta pa juna chik luwar.

²⁸ E taq ri qawa kaqatoj chawe, cha' jela' utz kojwa'ik; yey ri qaya' jenela' kaqatoj chawe, cha' jela' k'o qaya' re kaqatijo; xew kaqatz'onoj chawe cha' kaya luwar chiqe kojik'owik e la' chiqaqan.

²⁹ Jela' cha'ana pacha' ri xki'an ri e ralk'o'al kan ri Esaú chiqe, ri ejeqel pa taq ri luwar re Seir, yey e pacha' ne ri xki'an raj moabitas chiqe, ri e jeqel pa taq ri tinamit Ar. Ma'an ko ri', cha'ana wa' chiqe k'a echiri' kaqaq'axuj ri nimaya' Jordán yey kojopon k'u ri' chwach taq rulew, wa' e ri kuya na ri QAJAWAL JEHOVÁ chiqe" jela' xintaq ub'i'ixikil che.

³⁰ No'j ek'u ri Sehón, ri rey re Hesbón, na xraj taj kojik'ow chwach taq ri rulew, yey wa' e ri QAJAWAL JEHOVÁ x'anaw che cha' xu'an lik ko che ri ranima' yey na xuya ta k'u qab'e ri' kojik'owik; no'j ri QAJAWAL JEHOVÁ xu'an wa' che ma jela' e xuya taq ri kulew rike paqaq'ab' ri'oj jela' pacha' u'anom k'a waq'ij ora.

³¹ Ek'u ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ xub'i'ij chwe ri'in: "E wa' xinjeq b'i kanya ri rey Sehón piq'ab', junam ruk' taq ronoje rulew re rutinamit. Chixok k'u b'i chwach yey kakanaj piq'ab' wu'lew" xcha'.

³² Xel k'u lo ri' ri Sehón chiqe kuk' konoje rachijab' e ajch'a'oj re rutinamit cha' kech'o'jin quk' chupa taq ri luwar re Jahaza. ³³ No'j e ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri qa-DIOS xeb'uya paqaq'ab' yey jek'uri'la' xqach'ij kichuq'ab' rire, kuk' taq ruk'ajol yey konoje rutinamit. ³⁴ Jela' k'u ri', xu'an qe'oj ronoje taq ri kitinamit yey asu xqasach kiwach ri tikawex: xeqakamisaj achijab', ixoqib' yey ak'alab', na junta chi junoq xqaya kan uk'aslem. ³⁵ Xew xojkanaj kan ri' kuk' taq ri kichikop, ruk' taq ri ub'itaq sa'ch k'i rajil xqariq chupa taq ri tinamit xeb'u'an qe'oj. ³⁶ Xqajeq k'u b'i ri' che ri tinamit Aroer, wa' kakanaj ajsik che rutaq'ajal ri ya' Arnón yey che k'u ri jun tinamit

¡2:24 Ri raqana' Arnón kape pa releb'al q'ijj yey k'a pa tzaqib'al q'ijj, ketzaq k'u chupa ri Mar K'achatz'aam yey e kajachaw upa ri tinamit Moab yey pa taq ejeqel wi raj amorreo. (Vrs. 26-36).

k'o che ruwaraqan taq'aj, yey xe'qak'isa k'a chupa ri tinamit Galaad. Na jinta k'u juna tinamit ri xanimaj chiqawach; konoje xeb'uya ri QAJAWAL JEHOVÁ paqaq'ab'. ³⁷No'j na xojopon ta chi che taq ri kulew raj amonita yey che taq ri e k'o chuchi' ri raqana' Jaboc, ruk' taq ri tinamit e k'o che taq ruwi juyub'; yey na xojok ta pa juna luwar we na ya'tal ta chiqe ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ.

Deuteronomio 3

Ri Og, rey re Basán xtzaq pakiq'ab' ri tinamit Israel

¹Tek'uchiri' xqamaj tan chub'i jun b'e yey xoj'ek che ri b'e ke'ek pa ri tinamit Basán. Ek'u ri ri Og, wa' e ri rey re Basán, xel lo chiqe pa ch'a'oj kuk' konoje rachijab' e ajch'a'oj re rutinamit, pa taq ri luwar re Endrei.

²Yey e ri QAJAWAL JEHOVÁ xub'i'ij chwe ri'in: “Maxi'ij awib' chwach, ma rire kuk' konoje rachijab' e ajch'a'oj yey rutinamit e nuya'om chi piq'ab', jek'ula' ri' ki'an che pacha' ri xi'an che ri Sehón, ri rey ke raj amorreo jeqel pa taq ri luwar re Hesbón” xcha'.

³Ek'u ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ xuya ne paqaq'ab' ri Og, ri rey re Basán yey kuk' konoje rachijab' e ajch'a'oj, konoje k'u ri' xqasach kiwach, yey na jinta chi junoq xqaya kan uk'aslem. ⁴Xu'an k'u qe'oj ri' ronoje taq ri kitinamit. Na jinta juna tinamit xkanajik mataji xu'an qe'oj, chi konoje e 60 chi tinamit, ronoje taq rulew re pa taq ri luwar re Argob, pa taq kataqan wi ri Og, ri rey re Basán. ⁵Konoje taq wa' wa tinamit lik ch'uqutal kij chi utz ruk' tapya lik naj uwi', kojotal nimaq taq pwerta ruk' taq b'alul re ch'ich' che, yey na jinta ne pa rajlib'al taq ri uk'iyal tinamit na kojotal ta tapya che. ⁶Yey asu xqasach kiwach ri tikawex, jela' pacha' xqa'an che ri Sehón, ri rey re Hesbón, xeqakamisaj achijab', ixoqib' yey ak'alab'. ⁷Xew k'u xojkanaj kan kuk' taq ri kichikop yey ri ub'itaq sa'ch k'i rajil xqariq chupa ri tinamit.

⁸Jek'uri'la', chupa taq la' la q'iij xu'an kan qe'oj taq rulew kumaj b'i che ri nimaya' Arnón k'a che ruwi juyub' Hermón, ri k'o pakiq'ab' ri keb' reyes e amorreo, wa' e ri e k'o pa releb'al q'iij che ri nimaya' Jordán. ⁹(Raj sidonio, Sirión kecha che ruwi juyub' Hermón, yey raj amorreo, Senir

kecha che). ¹⁰Konoje taq k'u ri' ri tinamit che rutaq'ajal ruwi juyub', ruk' taq ronoje ri tinamit Galaad yey Basán, xopon k'a che taq ri tinamit Salca yey ri Endrei, wa' e pa kataqan wi ri rey Og, che taq ri luwar re Basán, konoje wa' xek'oji' paqaq'ab'. ¹¹E ri Og, ri rey re Basán, xew chi rire kanajinaq kan chike ri e chak'awas. Ruch'aat re uwarab'al 'anatal ruk' ch'ich', yey kajib' metro raqan yey ka'ib' metro ruwach. Wa' wa ch'aat re warab'al k'a kilitaj uwach chikixo'l raj amonita pa ri tinamit Rabá.

Kejach taq puwi rulew

¹²Yey chupa taq la' la q'iij echiri' ya xu'an qe'oj taq rulew, e chike taq k'u ri mutza'j e ralk'o'al kan Rubén yey re Gad e xinya taq rulew, ri kujeq b'i chiri' Aroer ri k'o chuchi' ri raqana' re Arnón yey ku'k'isa k'a chunik'ajal ruwi taq juyub' re Galaad, ruk' taq ri tinamit e k'o chiri'. ¹³Yey e taq rulew ri xkanaj kanoq re Galaad, ruk' taq ronoje ri luwar re Basán, e pa xtaqan wi ri Og: wa' e ronoje taq rulew re Argob, ri xb'i'ixik e taq kulew wa' ri e chak'awas, wa' e xinya chike ri panik'aj ri mutza'j e ralk'o'al kan Manasés. ¹⁴Ek'u ri Jair, uk'ajol kan ri Manasés, e xuya che ronoje taq rulew re Argob, k'a pa ku'maja wi ruchi'b'al taq rulew re Gesur yey Maaca, yey e xukoj rub'i' che taq wa' wu'lew re Basán: Havot-jair, wa' k'a e ub'i' waq'ij ora. ¹⁵Yey e taq k'u rulew re Galaad, che ri Maquir xinya wi. ¹⁶Yey ek'u ri mutza'j e ralk'o'al kan Rubén kuk' ri mutza'j e ralk'o'al kan Gad, k'a k'o xinya chike che taq ri luwar re Galaad yey ku'k'isa k'a punik'ajal ri nimaya' Arnón yey wa' ku'maja pan ri nimaya' re Jaboc, wa' e uchi'b'al ri kitinamit raj amonita. ¹⁷E k'u ruchi'b'al pa tzaqib'al q'iij e taq wa': Ri nimaya' Jordán, ri lago re Cineret^k kujeq pa norte yey kopon k'a che ri Mar K'achatz'aam^l wa' kakanaj kan che ruwa taq juyub' re Pisga k'a pa sur.

¹⁸Che la' la q'iij wi, jewa' ximb'i'ij k'u chike taq la' la pamilia: «E ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, e kaya'w taq wa' wu'lew piq'ab' cha' ku'an iwe'ix. Ek'u ri' rachijab' e tijotalik re pa ch'a'oj, kik'ama b'i ri kichapab'al yey kenab'ej b'i chikiwach ri kachb'i'il, wa' e ri tinamit Israel. ¹⁹Ek'u ri kekanaj kan chupa taq ri tinamit nuya'om chi chiwe, xew taq rixoqib', kuk' taq riwalk'o'al yey ruk'iyal ichikop, ma weta'am lik

^k3:17 Wa' e ri kab'i'x Lago re Galilea che.

^l3:17 E wa' wa jun mar k'ate xkikoj che *Mar Kaminaq*.

e k'o ichikop, ²⁰ Echiri' ri QAJAWAL JEHOVÁ uya'om chi chike riwatz-ichaq' kejeqi' chi utz che la' la luwar, jela' pacha' u'anom iwuk' ri'ix, yey ki'ke chi taq rulew ri kuya na ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS chike rike, wa' e ri ch'aqaya' che ri nimaya' Jordán; ek'u ri' ri'ix utz kixtzelej tanchi lo che wa' wa luwar nuya'om chiwe»^m xinha'.

Ri Moisés kupixab'aj ri Josué

²¹ Yey chupa taq la' la q'iij ximb'i'ij che ri Josué: «Ri'at lik xawil ruk' rawach ronoje ri xu'an ri QAJAWAL JEHOVÁ kuk' ri keb' (2) reyes; jek'ula' ri' ku'an ri QAJAWAL JEHOVÁ chike ri jujun chik reyes pa katik'ow wi. ²² Maxi'ij k'u awib' ri' chikiwach rike, ma e ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS, e Rire ri kach'o'jin iwuma ri'ix» xinha che.

Ri Moisés na kaya' ta che kok chwa taq rulew re Canaán

²³ Chupa taq la' la q'iij ri'in xin'an orar chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ yey ximb'i'ij che: ²⁴ «Lal ri WAJAWAL JEHOVÁ, Lal ri Ajwach k'o chwi ronoje, Rilal jeqom la kak'ut la chinuwach wa in ajchak la, ri unimal chuq'ab' la, ruk' taq ronoje ri kach'ij la u'anikil, ma ¿china chi juna dios k'o chila' chikaj o k'o che ruwachulew ku'an ri chak yey ri nimaq taq k'utub'al jela' pacha' taq ri ka'an Rilal? ²⁵ Kantz'onoj ko che'la ya'a ko la chwe kanq'axuj ri nimaya' Jordán, ma lik kwaj ki'nwila la uchomal ulew, ki'nwila la uchomal uwi taq juyub' junam ruk' taq ri Líbano» xinha che.

²⁶ No'j ri QAJAWAL JEHOVÁ lik petinaq royowal chwij iwuma ri'ix, ruma k'u ri' na xuta ta we'in, xub'i'ij k'u ri' chwe: «¡Makuxtaj chi wa'! Mak'o chi mab'ib'a' chwe puwi wa'. ²⁷ Ri cha'ana' e chatpaqal b'i che rutza'm ruwi juyub' re Pisga yey chat-tzu'n pan pa tzaqib'al q'iij, pa norte, pa sur yey pa releb'al lo q'iij yey lik k'u ri' chawila pan ruk' rawach, ma ri'at na kaq'axuj ta ri nimaya' Jordán. ²⁸ E chapixab'aj ri Josué, chanimarisaq uk'u'x, yey lik chatch'a't ruk' cha' kak'o'ji' uchuq'ab', ma e rire ri kanab'ej b'i chikiwach wa tinamit yey e taq wa' wu'lew kawil apanoq, e wa' ri kuya pakiq'ab' rike» xcha chwe.

²⁹ Yey xojkanaj k'u ri' che ruwaraqan taq'aj, chwach pan ri tinamit Bet-peor.

Deuteronomio 4

Pixab'anik re ri Moisés puwi ri kanimax rutaqanik ri QAJAWAL JEHOVÁ

¹ Ek'u wo'ora, ri'ix ix tinamit Israel, e lik chita' janipa ri taqanik yey janipa ri tzij q'atital chik, ri kink'ut chiwe, lik chitijoj iwib' che cha' k'o ik'aslemal yey jek'ula' kixok chwach yey kixjeqi' ri' chwach taq rulew ri kaya'i' na chiwe, ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS ke ri qati'-qamam.

² Lik k'u ri' mikoj uwi' janipa taq wa kixintaq che, yey mak'o ne miwesaj che, e lik chi'ana' janipa taq ri kub'i'ij ri taqanik re ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS, ma e wa' ri kixintaq che ki'ano. ³ Ri'ix lik ruk' riwach xiwilo janipa ri xu'an ri QAJAWAL JEHOVÁ echiri' ri tinamit xkiloq'nimaj uq'iij ri tyox Baal re ri luwar re Peor, ma e konoje ri xki'an wa', Rire asu xusach kiwach chixo'lib'al.

⁴ No'j ek'u ri'ix, ri xitaqej chi jusuk' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS, e la' iwonoje k'a k'o ne ik'aslem. ⁵ Lik chiwila k'u ri', ma e ri'in nuk'utum chiwach janipa ri taqanik yey janipa ri tzij q'atital chik, jela' pacha' ri xinutaq ri WAJAWAL JEHOVÁ, ri nu-DIOS che, cha' e wa' ri kitijoj iwib' ri'ix che chupa taq rulew kak'o'ji' piq'ab' ri'ix.

⁶ Lik k'u ri' e chi'ana wa' yey chitijoj iwib' che, ma ruk' wa' e kik'ut jun saqil ina'oj ri'ix yey e kik'ut wi lik iweta'am sa' taq ri ki'ano, kaq'alajin k'u ri' chikiwach konoje taq ri tinamit, yey ek'uchiri' kaketa'maj janipa wa taqanik, ri' kakib'i'ij: «Pa qatzij wi wa jun tinamit lik k'o uk'u'xib'al na'oj kuk' yey lik keta'am sa' taq ri kaki'ano» kecha'.

⁷ Ma ¿k'o nawi juna chik nimalaj tinamit e k'o taq ki-dios lik xa naqaj chike, jela' pacha' ri k'owi lo ri QAJAWAL JEHOVÁ chiqe ri'oj yey kojuto'o echiri' kaqach'ab'ej quk'? ¡Na jintaj! ⁸ Yey ¿k'o chi nawi juna nimalaj tinamit kikojom taqanik yey kikojom tzij q'atital chik, jela' pacha' taq wa pixab'anik kanya ri'in chiwach wo'ora? ¡Lik na jintaj!

⁹ Jela' k'u ri', ¡lik chichajij iwib'! E lik mimesk'utaj janipa taq ri iwilom. ¡Lik ne miwesaj wa' chupa ri iwanima' ri'ix tob' janipa lo junab' xixk'asi'ik! E ne ri ki'ano e kik'ut wa' chikiwach riwalk'o'al yey chikiwach taq ne ri e imam.

^m3:20 E taq ri mutza'j e ralk'o'al kan Rubén, re Gad yey ri panik'aj mutza'j e ralk'o'al kan Manasés ya xya' ri kulew pa releb'al q'iij che ri nimaya' Jordán, e k'u la' katz'onox chike cha' kekito' ri katz-kichaq' re kakich'o'jij taq rulew pa kejeqi' wi rike yey wa' e ch'aqaya' che ri nimaya' Jordán. (Jos 1.12-15).

Echiri' ri QAJAWAL JEHOVÁ xch'a't kuk' ri tinamit che ruwi juyub' Horeb

¹⁰ Lik mimesk'utaj ri q'iij echiri' ri'ix xixk'o'ji' pa k'owi ri juyub' Horeb chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS, ek'u ri' Rire xub'i'ij chwe ri'in in Moisés: «Chamolo kichi' ri tinamit chinuwach Ri'in cha' kanya che utayik ri nuch'a'teem chike, yey jela' kakimajo kakiloq'oj nuq'iij che ronoje ri kik'aslemal che ruwachulew, yey kakik'ut k'u ri' chike ri kalk'o'al cha' jela' rike kakimajo» xcha'.
¹¹ Ek'u ri' ri'ix xixqib' chiraqan ri juyub', yey ruwi juyub' kajumuw che q'aaq' elinaq k'a chikaj, yey katzepep k'u ri' ri sutz', sutz' utum q'equ'm upa.
¹² Ek'u ri QAJAWAL JEHOVÁ xch'a't lo iwuk' e la' chupa ri q'aaq'; xita k'u ruqul kach'a'tik, no'j wa' xew xito ma na xiwil ta ruk'axwach. ¹³ E u'anik wa' xuq'alajisaj chiwach ri'ix rutzij xujikib'a' uwach iwuk', yey xixutaq k'u ri' cha' lik e kitijoj iwib' che: Wa' e taq ri lajuj (10) utaqanik Rire, yey wa' xutz'ib'aj chwach keb' (2) pera'j ab'aj.
¹⁴ Yey ri QAJAWAL JEHOVÁ xinutaq ne che cha' kank'ut chiwach janipa ri taqanik yey taq ri tzij q'atital chik, cha' e lik kitijoj iwib' che taq wa' echiri' ix k'o chi chila' chwach taq rulew pa ri kixek'ola wi.

Ri pixab'anik puwi' cha' na keb'u'an ta e aj tyoxab'

¹⁵ Echiri' ri QAJAWAL JEHOVÁ xch'a't lo iwuk' chuxo'l ri q'aaq' che ruwi juyub' Horeb, ri'ix na xiwil ta ruk'axwach, ¹⁶ ruma ri' chichajij iwib' cha' na kixyojotaj ta ruma ri mak yey kijeq k'u ri' ki'an taq ityox, tob' sa' taq chi k'axwach, tob' uk'axwach achi o re ixoq, ¹⁷ tob' uk'axwach juna awaj k'o che ruwachulew o junoq chike ri kexik'ik' chikaj, ¹⁸ o uk'axwach junoq chike rawaj kecharar pulew, o junoq chike ri kar kemuxan chupa ri ya' chuxe' rulew. ¹⁹ Yey jenela' mik'ulumaj k'u ri', kijeqo kixtzu'n chwa ri kaj, yey kiwil k'u pan ri q'iij, ri iik', taq ri ch'umil, ruk' taq ronoje ri k'o che ruwakaj, yey mok ne k'u ri' pa rijolom kixukub'a' iwib' chikiwach yey kijeq ne kinimaxik,ⁿ yey e ne k'u ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS 'anayom re ronoje ri k'o che ruwakaj, cha' e taq wa' kawon pakiwi konoje taq

ri tinamit che ronoje ruwachulew. ²⁰ No'j ek'u ri'ix, e ri QAJAWAL JEHOVÁ, xixuk'amo yey e pacha' xixresaj lo chupa ri orna pa kaporox wi ri ch'ich', wa' e ri tinamit Egipto, yey xu'an k'u utinamit chiwe k'a waq'ij ora.

²¹ Ek'u ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ lik xpe royowal chwij ri'in iwuma ri'ix, yey xujikib'a' k'u uwach ri' chwe, na kanq'axuj ta ri'in ri nimaya' Jordán yey na kinok ta ne ub'i chupa ruchomal ulew, ri kuya ri QAJAWAL JEHOVÁ chiwe, cha' ku'ana iwe ri'ix. ²² Jek'ula' ri', ri'in kinkam chwach taq wa' wu'lew, yey na kanq'axuj ta ri nimaya' Jordán; no'j ek'u ri'ix kixik'owik yey ku'ana iwe'ix taq ri', wa chomilaj ulew. ²³ Lik k'ut chichajij iwib' cha' na kimesk'utaj ta ri tzij, wa' e ri xujikib'a' uwach ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwuk' ri'ix, yey mi'an k'u ityox ri' o tob' sa' taq chi k'axwach, wa' e taq ri kayajan ri QAJAWAL JEHOVÁ che. ²⁴ Ma ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS e pacha' ri q'aaq', kuporox ronoje ri na utz ta uwach, Rire e jun DIOS lik achixom chiwij.^o

²⁵ Ek'uchiri' ri'ix e k'o chi iwalk'o'al yey e k'o chi imam, yey xixu'an k'u ix nimaq winaq ri' chwach taq wa' wu'lew, yey kok k'u pijolom ri sachib'al re ri mak ma kijeq ki'an ityox, xa tob' sa' taq chi k'axwach yey jek'uri'la' kijeq ki'an ri lik na utz taj chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS, yey kipetisaj ri royowal rire piwi' ri'ix. ²⁶ Ek'u ri' wo'ora kamb'i'ij chiwe, e ruwakaj yey ruwachulew e kenukojo cha' e rike ri ilol re, ma na naj ta chik ku'ana wi echiri' ri'ix xa jumul kasach na iwach chwach taq wa' wa ulew kanya piq'ab', echiri' ix k'o chi ch'aqaya' che ri Jordán. Na uk'iyal ta q'iij ri' kixk'asi' chwach taq wa' wu'lew, ma kasach na iwach iwonoje. ²⁷ Ek'u ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ kixukicherisaj b'i chikixo'l taq konoje ri tinamit, yey xa ix chi ne ajilam ri kek'asi' kan chiwe chupa taq wa tinamit pa kixuk'am wub'i ri QAJAWAL JEHOVÁ. ²⁸ Chila' k'u ri', keb'iloq'nimaj taq ri dios xa e 'anom kuma rachijab', wa' e 'anatal ruk' che' yey ruk' ab'aj, na ketzu'n taj, na ketan taj, na kewa' taj yey na keb'uxlab' ta nenare'. ²⁹ No'j we chila' pa la ix k'owi ri'ix kitzukuj ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix; ri' kiriqo we xitzukuj ruk' ronoje iwanima' yey ruk' ronoje ik'u'x. ³⁰ Ek'uchiri' ix k'o pa ri

ⁿ4:19 Ri yakab'al kiq'iij ronoje taq ri k'o che ruwakaj, wa' lik kaki'an raj Mesopotamia ojertan. Ek'u wa' xok chikixo'l raj Israel ma xkijeq kaki'an ke, wa' echiri' xek'o'ji' pakiq'ab' raj Asiria yey raj Babilonia, (2 R 17.16; 21.3,5; 23.4-5; Jeremías 8.2; Ezequiel 8.16).

^o4:24 Ri DIOS e ri rachijil ri tinamit Israel, yey lik k'ax kuna'o. E uwari'che lik kachxoman chirij echiri' ri tinamit Israel kebek chikij jujun chik tyox kakiyak uq'ij.

k'ax yey kik'ulumaj ronoje taq wa' yey echiri' pa k'isb'al re e kixzelej tanchi ruk' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, yey e kito janipa taq ri kub'i'ij chiwe, ³¹ ma e ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, lik k'o ri k'axna'b'al uk'u'x chiwe: Na kixuya ta k'u kan ri', na kusach ta ne iwach yey na kumesk'utaj ta rutzij xujikib'a' uwach chike taq riwati'-imam.

Na jinta chi junoq pacha' ri QAJAWAL JEHOVÁ

³² Chitz'onob'ej k'u ri' wo'ora, che ruq'ijol taq ri junab' ik'owinaq chi chiwach ri'ix, e chwi lo ri q'ijij echiri' ri DIOS xu'an ri tikawex che ruwachulew, chich'ob'o k'u ri' che ronoje ruwachulew yey chitz'onoj we k'o tatajinaq wi o k'o xeta'max wi, puwi juna chik ch'a'teem lik k'o unimal uchuq'ab' pacha' wa' ri ri'. ³³ ¿K'o b'ane juna chik tinamit tayom re ruqul ri DIOS kach'a't lo chunik'ajal ri q'aaq', jela' pacha' ri xita ri'ix yey e la' na jinta xik'ulumaj? ³⁴ O ¿k'o b'ane juna dios jela' u'anom ucha'om juna tinamit chikixo'l taq ri jujun chik tinamit, yey ruk' taq k'amb'al kipa, ruk' taq k'utub'al re ruchuq'ab' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ruk' taq q'alajisab'al xilitajik, ruk' taq ch'a'oj yey e ruq'ab' lik k'o uchuq'ab' xuya pakiwi', ma k'o ne ri lik xib'ib'al uwach xuk'utu? Jela' pacha' taq ri xilitajik xu'an ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, chila' Egipto, yey wa' iwuma ri'ix xu'ano, lik xiwil k'u ri' ruk' taq riwach. ³⁵ Chiwe k'u ri' xk'ut wi wa', cha' jela' kiweta'maj e ri QAJAWAL JEHOVÁ, e Rire ri DIOS k'aslik yey na jinta junoq chik kajunimax ruk'. ³⁶ Ri QAJAWAL JEHOVÁ xch'aw lo chila' chikaj chiwe cha' xixupixab'aj loq, yey wara che ruwachulew e xuk'ut lo rib' chiwach chupa ri nimalaj q'aaq' yey chupa k'u wa' lik xito xch'a't lo iwuk'. ³⁷ E ri QAJAWAL JEHOVÁ lik k'ax xeb'una' ri qati'-qamam,^p yey ek'u xeb'ucha' ri' ri e kalk'o'al kanoq, jela' k'u ri' e Rire xixresaj lo ri'ix chila' Egipto ruk' unimal uchuq'ab'. ³⁸ E la' chiwach ri'ix xeb'umach'aj b'i nimaq taq tinamit, wa' más ek'i yey lik ne k'o kichuq'ab' chiwach ri'ix, xu'an k'u wa' chike cha' e ri'ix kixok chwach taq ri kulew rike yey kuya k'u chiwe re herencia, jela' pacha' ri u'anom wo'ora.

³⁹ Ruma k'u ri', chiweta'maj yey lik k'ola wa' chupa ri iwanima' ma ri QAJAWAL JEHOVÁ, Rire e DIOS kataqan chila' chikaj yey k'o wara che

ruwachulew; yey na jinta junoq chik kajunimax ruk' Rire. ⁴⁰ Lik k'u ri' e chi'ana taq ri rutaqanik katiki' kanoq, wa' e taq ri kanya chiwach wo'ora, cha' jela' lik kixel pan chi utz ri'ix yey taq riwalk'o'al ketajin lo chiwij, yey kanajtir rik'aslemal ri'ix chwach taq rulew, ri kuya chiwe ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, wa' na jinta utaqexik.

Taq ri tinamit re to'b'al ib'

⁴¹ Ek'u ri' ri Moisés xucha' oxib' tinamit pa releb'al q'ijij che ri nimaya' Jordán, ⁴² ek'u ruchak ri' wa' e we k'o juna tikawex na u'anikil taj kukamisaj juna ratz uchaq', ma na tzel tane kakil kib' chikiwach; e k'u ri' ri kakamisanik utz kanimaj b'i chupa juna wa' tinamit cha' kukolob'ej ruk'aslem.^q ⁴³ E taq k'u ri' wa' wa' tinamit: Ri Beser, wa' che ruwaraqan taq'aj k'owi, pa taq ri luwar katz'intz'otik, wa' ke ri mutza'j e ralk'o'al kan Rubén. Yey ri Ramot, wa' pa taq ri luwar re Galaad k'owi, wa' ke ri mutza'j e ralk'o'al kan Gad, yey ri Golán, wa' pa taq ri luwar re Basán k'owi, yey wa' ke ri mutza'j e ralk'o'al kan Manasés.

Ri Moisés kukalajij ub'i'xikil ri pixab'anik

⁴⁴ E taq k'u pixab'anik wa' xuya ri Moisés chikiwach ri tinamit Israel. ⁴⁵ E taq pixab'anik wa' yey taqanik katiki' kanoq yey tzij q'atital chik xuya chikiwach ri tinamit echiri' 40 junab' chik eb'elinaq lo Egipto, ⁴⁶ wa' echiri' k'amaja' kakiq'axuj ri nimaya' Jordán, che ruwaraqan taq'aj chwach pan ri luwar re Bet-peor, chwach taq ri kulew ri Sehón, ri rey ke raj amorreo; wa' xtaqan pa ri tinamit Hesbón, ri xech'o'jin ri Moisés yey ri tinamit Israel ruk' yey wa' wa' rey xkich'ij uchuq'ab'. ⁴⁷ Yey ek'u ri tinamit Israel xu'ana ki'ke taq ri kulew yey jenela' xu'an ki'ke ri kulew ri Og, ri rey re Basán, wa' e keb' reyes ke raj amorreo, e k'o pa releb'al q'ijij che ri nimaya' Jordán. ⁴⁸ E taq k'u wa' wu'lew kujeq b'i Aroer, wa' chuchi' ri ya' Arnón k'owi yey kopon k'a che ruwi juyub' Sión, ri kab'i'x Hermón che, ⁴⁹ kik'ow k'u ri' pa taq ri luwar re Arabá, jelowa' che ri nimaya' Jordán pa releb'al q'ijij, kopon k'a che ri Mar K'achatz'aam,^r chiraqan taq ruwa juyub' re Pisga.

^p4:37 Wa' e kach'a't puwi' ri Abraham, ri Isaac yey Jacob.

^q4:42 Kil wa' pa Num. 35.

^r4:49 Wa' e ri kab'i'x Arabá che.

Deuteronomio 5

Ri lajuj taqanik xuya ri QAJAWAL JEHOVÁ

¹ Ek'u ri Moisés xeb'usik'ij konoje ri tinamit Israel, xub'i'ij k'u chike: Lik chita k'u ri' ri'ix tinamit Israel, janipa taq ri taqanik, ruk' taq ri tzij q'atital chik, ma e wa' ri kanq'atisaj chixikin. Lik k'u ri' chimaja chi utz yey chikojo utzij ri taqanik ruk' ronoje iwanima', yey lik chitijoj iwib' che.

² E ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri qa-DIOS, xujikib'a' uwach jun tzij kuk' ri'oj che ruwi juyub' Horeb.

³ Ma tob' xujikib'a' wa tzij kuk' ri qati'-qamam, e kuk' ri'oj ku'an wa' wa tzij wi waq'ij ora, ma wa' iwe'ix wa' wa tzij. ⁴ E ri QAJAWAL JEHOVÁ e la' chiwachil xch'a't lo iwuk' ri'ix che ruwi ri juyub' chupa ri q'aaq'. ⁵ Chupa taq la' la q'ij ri'in xink'am iwach chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, cha' e kanq'atisaj Ruch'a'teem Rire chiwach, ma e ri'ix e lik xixi'ij iwib' che ri q'aaq' yey na xiway taj kixpaqi' che ruwi juyub'. Ek'u ri' Rire xub'i'ij:

⁶ Ri'in In ri AWAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS awe'at, ri xatinwesaj lo chwach taq rulew re Egipto, pa at ya'tal wi pa k'ax.

⁷ Mayak kiq'ij jujun chik dios ke ri jujun chik tinamit chinuwach Ri'in.

⁸ Ma'an uk'axwach jun chik tyox, ma'an ne uk'axwach junoq che taq ri k'o che ruwakaj, che taq ri k'o che ruwachulew yey che taq ri k'o chuxe' rulew chupa lo ri mar. ⁹ Matxuki' ne chikiwach rike yey maloq'nimaj kiq'ij. Ma Ri'in In ri AWAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS awe'at, yey lik In achixom chawij. Echiri' ri kichu-kiqaw ri tikawex kaki'an wa' wa mak, Ri'in keb'enuya pa k'axk'ob'ik ri kalk'o'al, yey wa' kab'in pakiwi' ri kimam, ri uxikin kimam, yey ri kixmut kimam.

¹⁰ No'j kank'ut ri utzil nuk'u'x jikil uwach chike ri uk'iyal lema'j tikawex k'ax kinkina'o yey lik e kaki'ano janipa ri kub'i'ij taq ri nutaqanik.

¹¹ Lik mawetz'ab'ej uwa nuq'ij Ri'in che ri kab'i'ij yey che ri ka'ano, ma e ri ka'anaw re wa', kuk'ul na ri' ri k'ax kape puwi'.

¹² Lik mik'ow chak'u'x ri sábadó e ri q'ij re uxlanib'al ma e jun q'ij re kaya' chwe Ri'in, jela' pacha' ri in taqaninaq che. ¹³ Waqib' (6) q'ij ri' katchakunik yey ka'an ronoje rachak ri'at, ¹⁴ no'j ek'u che ruwuq (7°) q'ij, ri sábadó ri q'ij re uxlanib'al re kaya chwe Ri'in, ri In AWAJAWAL

JEHOVÁ, ri DIOS awe'at. Ma'an juna chak chupa wa' wa q'ij, machakun ne rak'ajol, machakun ne rami'al, machakun ne rachi yey rixoq eloq'otalik kechakun awuk'; mechakun ne taq rab'oyex riat, ra-axna, yey tob' ne junoq chike taq rawawaj. Mechakun ne taq ri tikawex na e ta aj Israel e jeqel chupa ratinamit, pacha' katuxlan riat junam ruk' rachi yey rixoq kachakun awuk'. ¹⁵ E lik k'una chak'u'x ma e riat, jela' xatu'an chila' Egipto at ajchak loq'otalik, yey ek'u Ri'in In AWAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS awe'at, xatinwesaj lo chila' ruk' ri nuq'ab', ruk' runimal nu chuq'ab' pawil. Ruma k'u la', katintaq che cha' katuxlan chupa ri sábadó, ri q'ij re uxlanib'al.

¹⁶ Lik chaloq'oj kiq'ij rachu-aqaw jela' pacha' ri at nutaqom Ri'in che In AWAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS awe'at, cha' jela' kanajtir rak'aslemal riat yey xaqi katel pan chi utz che ronoje, chwach taq rulew ri kanya kan Ri'in chawe.

¹⁷ Matkamisanik.

¹⁸ Matmakun chirij ri k'ulanikil.

¹⁹ Ma'an eleq'.

²⁰ Matz'aq raq'ub'al chirij juna awatz-achaq'.

²¹ Marayij uwach ri rixoqil rawatz-achaq', marayij ri rocho rawatz-achaq', marayij uwach ri rulew rawatz-achaq', marayij uwach o rachi o rixoq e rajchak eloq'otalik re rawatz-achaq', marayij ne uwach rub'oyex, marayij ne uwach ru-axna, o tob' juna chik ub'itaq re rawatz-achaq'.

Ri xib'rikil xok kuk' ri tinamit

²² E k'u taq ch'a'teem wa' xuq'atisaj ri QAJAWAL JEHOVÁ yey xu'an ruk' jun qulaj lik k'o uchuq'ab', wa' echiri' iwonoje imolom iwib' chiraqan ri juyub'; xub'i'ij k'u lo ri' chunik'ajal ri q'aaq', yey chupa ri sutz' lik katzepepik q'equ'm u'anom, yey na jinta chi k'o xub'i'ij chwi wa'. Tek'uchiri' xutz'ib'aj chwach keb' (2) pera'j ab'aj, yey xuya k'u wa' panuq'ab' ri'in. ²³ Ek'uchiri' xita ruqul kach'aw lo pa ri q'equ'm yey xiwil k'u ruwi ri juyub' kajumuw che q'aaq', iwonoje k'u ri' ri'ix xixpe wuk', kuk' rajwach ke taq ri familia yey ri nimaq winaq. ²⁴ Xib'i'ij k'u chwe: «Ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri qa-DIOS, e xuk'ut chiqawach runimal uchomalil^s Rire yey runimal uchuq'ab', lik k'u xqata ruqul kel lo chunik'ajal ri q'aaq'. Xqil k'u wo'ora e ri QAJAWAL JEHOVÁ utz kach'a't kuk' ri tikawex, yey na kekam tane ri tikawex. ²⁵ Ek'u

^{5:24} Runimal uwach ruchomalil ri DIOS e k'utub'al uwach ruchuq'ab' yey runimal uwach Rire xq'alajin chupa ri sutz' yey ri q'aaq' (Ex. 24. 17).

ri' wo'ora, ¿su'b'e kaqaya qanima' kojkamik? Ma e wa q'aaq' lik xib'ib'al uwach kojuporoj we e la' k'a kaqata ruqul ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri qa-DIOS ri'oj yey kojkam na k'u ri'.²⁶ Ma, ¿sa' ruwach ri tikawex we kuta ruqul ri k'aslik DIOS echiri' kach'a't lo chunik'ajal ri q'aaq', pacha' wa xqata ri'oj, yey k'a kak'asi'ik? ²⁷Ek'u wo'ora, e qib' pan rilal, yey kata la ronoje taq ri kub'i'ij lo ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri qa-DIOS che'la. K'atek'uchiri' kab'i'ij tanchi la chiqe ri'oj ronoje ri kuq'atisaj Rire chiwach la yey ek'u ri' ri'oj lik kaqata na, tek'uchiri' kaqatijoj qib' che u'anik» xixcha chwe.

²⁸Ek'u ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ xaloq' kixch'a't wuk', Rire xuta ri xib'i'ij chwe, xub'i'ij k'u ri' chwe: «Ri'in xinta ronoje ri xkib'i'ij wa tinamit chawe yey wa' lik xuk'ul nuk'u'x. ²⁹¡Ta xaqi jela' u'anom ri kanima' chinuwach Ri'in ronoje q'i'ij, lik kakixi'ij kib' chinuwach yey lik k'u kakinimaj utzij ronoje ri nutaqanik, cha' jela' keb'el pan chi utz ruk' taq ri kaki'an rike junam kuk' ri kalk'o'al!³⁰ Jat yey ja'b'i'ij k'u chike rike, cha' keb'ek taq pa ri kocho xa kakirik. ³¹No'j ri'at katkanaj kan wuk', ma kamb'i'ij chawe janipa taq ri taqanik katiki' kanoq, ruk' taq ri tzij q'atital chik, wa' e taq ri kak'ut ri'at chikiwach, cha' jela' kakitijoj kib' che chwach taq rulew, ri kanya na pakiq'ab' rike» xcha'. ³²Lik k'u ri' e chi'ana ronoje, chitijoj iwib' che ri ix utaqom ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri qa-DIOS che ki'ano. Lik chi'ana chi jusuk' ronoje, lik k'u mijech'ij ri b'e. ³³E chitaqej rub'eyal ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri qa-DIOS wa' e ronoje ri kixutaq che, cha' jela' kixk'asi'ik, yey lik kixel pan ruk' taq ronoje ri ki'ano yey lik ne kanajtir uwach iq'ij chwach taq rulew, ri kuya na chiwe cha' ku'ana iwe'ix.

Deuteronomio 6

Ri taqanik más chirajawaxik

¹Ek'u taq taqanik wa' katiki' kanoq, ruk' taq ri tzij q'atital chik, wa' e taq ri xinutaq ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri qa-DIOS che cha' kank'ut chiwach,

yey jela' kitijoj iwib' che chupa taq rulew kak'oji' piq'ab' ri'ix, ²cha' jela' kak'oji' xi'in ib' iwuk' chwach ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri qa-DIOS. Wa' e ri'ix junam kuk' taq rik'ajol yey kuk' taq rimam. Lik k'u ri' e ki'ano janipa taq ri taqanik, wa' ki'an ronoje q'i'ij che rik'aslem, cha' jela' kanajtir uwach iq'i'ij. ³Lik k'u chita ri'ix tinamit Israel, e lik chitijoj iwib' che taq wa' wa taqanik, cha' lik kixel pan chi utz che ri ki'an chwach taq rulew leche yey uwa'al kab' uwach ma lik k'o katijik, yey kixu'ana k'u jun tinamit lik kapaxir iwach, jela' pacha' rub'i'im lo piwi' ri'ix, ri KAJAWAL, ri DIOS ke ri qati'-qamam.

⁴Chita' ix tinamit Israel:^t Ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri qa-DIOS xa jun Rire.

⁵K'ax k'u china'a ri IWAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix ruk' ronoje iwanima',^u ruk' ronoje ik'u'x^v yey ruk' ronoje ichuq'ab'.^w

⁶E janipa taq k'u wa ch'a'teem kixintaq che wo'ora, lik k'ola pa ri iwanima'. ⁷Xaqi e chib'i'ij wa' chike taq riwalk'o'al yey kixch'a't puwi' wa' echiri' ix k'o chupa riwocho yey echiri' kixb'in pa b'e, echiri' kixkotz'i'ik yey echiri' kixwa'lijik.

⁸Kixim taq ne wa taqanik che riq'ab' yey kikoj ne che rukurusil ripalaj,^x pacha' juna k'utub'al kiwuk'a'aj. ⁹Kitz'ib'aj ne che ruchi' ri okib'al re riwocho yey che taq ri pwerta re riwocho.

Pixab'anik puwi ri kanimax tzij

¹⁰Ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS, kixukoj b'i chwach taq rulew, ri xub'i'tisij kuya na chike taq ri qati'-qamam, wa' e ri Abraham, ri Isaac yey ri Jacob. Kixuya k'u pa nima'q yey pa chomilaj taq tinamit, tob' na ix ta xixyakaw taq re wa'.

¹¹Chupa taq wa tinamit k'o taq ja lik nojinaq che uk'iyal uwach b'eyomalil, tob' na ix ta xixnuk'uw re wa', k'o taq jul k'otom re uk'olib'al ya', tob' na ix ta xixk'otow re, k'o taq ne unimal tiko'n re uvas yey re olivos, tob' na ix ta xixtikow re; kixe'ek k'u ri' che utijik yey kixnoj che. ¹²Ek'uchiri' k'o chi taq piq'ab' wa', e lik chichajij iwib' cha' e na kimesk'utaj ta ri QAJAWAL JEHOVÁ ma e Rire xesan lo iwe chwach taq rulew re Egipto,

^t6:4 Wara kaqil wi ri ch'a'teem ri xkikub'a' wi kik'u'x raj Israel, wa' lik xkitaqej u'anik yey chuujunal q'i'ij keb' laj kakib'i'ij; ruk' la' xkiya chi reta'maxik e uk'u'xib'al wa' ronoje taq ri Tzij pixab' re ri DIOS.

^u6:5 Wa' e ke'eloq: Ri kel lo pa ranima' ri tikawex ku'ano, runa'oj yey taq ri kuch'ob'o.

^v6:5 Wa' e ke'eloq: E ri kuna' jun chuk'u'x yey ronoje ri kurayij ku'ano.

^w6:5 Wa' e ke'eloq: E ri lik kacha uk'u'x jun che ku'ano yey e kukoj utzij ri DIOS.

^x6:8 Rub'i' wa kakikoj che ri kupalaj e *filacteria*, e jurab'aj tz'u'um ruk' jutaq b'iq' Uch'a'teem ri DIOS tz'ib'ital chwach. K'o achijab' e aj judi'ab' kakixim chukurusal ri kupalaj yey che ri kiq'ab'. Ri DIOS xtaqan che kaki'an wa', kuxtab'al re chike cha' kakikoj utzij Rire. (Dt. 13. 9; Mt. 23:5)

pa ix ya'tal wi pa k'ax. ¹³ Ek'u lik k'ola xi'in ib' piwanima^y chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, yey xew Rire chinimaj, yey echiri' k'o kijikib'a' uwach, xew chupa rub'i' Rire ki'an wi. ¹⁴ Meb'itajej taq ri dios ke ri jujun chik tinamit, wa' e kakiyak kiq'iij ri tinamit ek'o lo chinaqaj ri'ix. ¹⁵ Ma e ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ri Jun k'o iwuk', Rire lik achixom chiwij echiri' kik'aq b'i uq'iij Rire; mi'an k'u ri kipetisaj ri royowal chiwij yey jek'uri'la' asu kusach iwach che ruwachulew.

¹⁶ Lik k'u mik'am upa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, jela' pacha' ri xi'an che pa taq ri luwar re Masah. ¹⁷ E lik chiya'a iwib' che u'anik janipa taq ri taqanik re ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, e chitajej taq ri k'utub'al re rutzij, ruk' taq ri tzij q'atital chik uya'om lo Rire chiwe. ¹⁸ Ek'u chi'ana taq ri lik jusuk' yey ri lik utz chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ cha' e lik kixel pan chi utz ruk' taq ri ki'ano yey ku'ana k'u iwe'ix taq ri chomilaj ulew, ri xujikib'a' uwach ri QAJAWAL JEHOVÁ kuya chike riwati'-imam, ¹⁹ cha' Rire e la' lik chiwach ri'ix, keb'umach'aj taq b'i ri tzel keb'ilow iwe, jela' pacha' ri xex ub'ilim loq.

²⁰ Chiqawach k'u apanoq, echiri' riwalk'o'al kakitz'onoj chiwe: «¿Sa' taq ke'elawi ri tzij yey ri taqanik katiki' kanoq, ruk' taq ri tzij q'atital chik, ri xutaq ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri qa-DIOS chiqe?» kecha'. ²¹ Kik'ul k'u uwach ri' chike riwalk'o'al: «E ri'oj xojk'oji' pa ri tinamit Egipto, xuju'an ajchak oj loq'otalik re ri faraón, yey ek'u ri QAJAWAL JEHOVÁ ruk' unimal ruchuq'ab' xojresaj lo chila'. ²² Ek'u ri QAJAWAL JEHOVÁ e la' lik chiqawach ri'oj xu'an taq k'utub'al re ruchuq'ab' yey nimaq taq q'alajisab'al lik xib'ib'al uwach, wa' xu'an chikij raj Egipto, chirij ri faraón yey chikij konoje ri ek'o pa rocho. ²³ Xojresaj k'u lo ri' chila', yey xojuk'am loq cha' e kuya taq wa' wu'lew chiqe, ri ub'i'tisim chi chike ri qati'-qamam. ²⁴ Tek'uchiri', e ri QAJAWAL JEHOVÁ xojutaq che cha' e lik kaqataqej ronoje ri taqanik tz'ib'italik yey lik kaqaloq'nimaj uq'iij Rire, cha' e taq ri kaqa'ano lik kojel pan chi utz ruk' ronoje q'iij yey kuya k'u qak'aslemal jela' pacha' u'anom chiqe k'a waq'ij ora. ²⁵ We lik jusuk' utaqexik xqa'an chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri qa-DIOS, janipa taq wa

taqanik oj utaqom che, ri' ku'an jusuk' ri qab'inik qasilab'ik chwa Rire» kixcha'.

Deuteronomio 7

Pixab'anik chike ri tinamit cha' na keb'u'an ta aj tyoxab'

¹ Echiri' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kixuk'am b'i chwach taq rulew pa ri kixok wi yey ku'ana k'u iwe'ix, ri' e la' chiwach keroqotaj b'i uk'iyal nimaq taq tinamit; keroqotaj b'i raj heteo, raj gergeseo, raj amorreo, raj cananeo, raj fereseo, raj heveo yey raj jebuseo; wuqub' chi nimaq tinamit yey más k'o kichuq'ab' chiwach ri'ix. ² Ek'uchiri' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix eb'uya'om taq chi wa tinamit piq'ab' yey ri'ix ich'ijom chi kichuq'ab', ek'u ri' ri karaj e asu kisach kiwach. Lik ne mijikib'a' uwach juna tzij kuk' yey mejuch' ka'n ne k'ana chik'u'x. ³ Mijunimaj ne iwib' kuk', meb'iya ri mi'al chike ri kik'ajol cha' kek'uli' kuk' rike yey meb'itz'on ne ri kimi'al cha' keb'ik'ulub'a' kuk' taq ri k'ajol ri'ix. ⁴ Ma ri kaki'an rike e keb'ekesaj riwalk'o'al chirij ri QAJAWAL JEHOVÁ yey kakijej k'u ri' e kakiyak kiq'iij taq ri dios ke ri jujun chik tinamit. Ek'u ri' ri royowal ri QAJAWAL JEHOVÁ kape lo piwi' yey na jampatana asu kusach iwach. ⁵ Ek'u ri ki'an kuk' rike e wa': cheb'iwulij taq raltar kiyakom, chi'ana uk'aj che taq ri tak'alik ab'aj kakiyak uq'iij, chiwech'a upa taq ri kityox tak'alik che' re Asera, yey chiporoj pa q'aaq' ruk'axwach taq ri kityox ki'anom. ⁶ Ma e ri'ix, ix jun tinamit ix ya'tal puq'ab' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix. Ek'u Rire ix ucha'om ri'ix cha' ix jun tinamit lik na jinta k'owi chikiwach konoje ri nimaq tinamit e k'o che ruwachulew.

Jun tinamit ya'tal puq'ab' ri QAJAWAL JEHOVÁ

⁷ Na e ta ruma e más ix nimalaj tinamit ri'ix yey ruma ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ e lik k'ax xixuna'o yey xixucha' k'u ri' chikiwa konoje taq ri tinamit che ruwachulew, ma ix ne jun chike ri tinamit más ix ch'uti'q che ruwachulew. ⁸ Ri xu'ana wi wa' e ma ri QAJAWAL JEHOVÁ e k'ax xixuna'o yey lik e xraj Rire e ku'an iwuk' ri'ix ruch'a'teem lik iil uwach xujikib'a' chike

^y6:13 Echiri' Ruch'a'teem ri QAJAWAL JEHOVÁ kach'a't puwi ri xi'in ib' paqanima' chwach Rire, wa' na e ta ri xi'in ib' kojxib'itaj ruma, ma e ri kaqaloq'oj uq'ij, kaqak'ut ri rutzil qak'u'x che, kaqanimaj Rire yey kaqakoj utzij taq rutaqanik (Dt. 6.13; 10.12, 20; 31.12-13).

riwati'-imam, ruma k'u la' xixresaj lo ruk' runimal uchuq'ab' yey xixukolob'ej k'u lo pa ix ya'tal wi pa k'ax, echiri' ix k'o puq'ab' ri faraón re Egipto. ⁹Lik k'u chiweta'maj ri', ma ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, e Rire ri k'aslik DIOS, ri DIOS lik tikil uwach ri ku'ano, yey lik e ku'an janipa ri tzij ujikib'am chi lo uwach yey kuk'ut ri utzil uk'u'x jikil uwach chike ri k'ax kena'w re yey kakitajej rutaqanik. Ku'an k'u wa' chike chujujunal taq kilema'j tikawex keb'ik'ow che ruwachulew. ¹⁰No'j kuya k'u ri tojob'al re chike janipa ri kek'aqaw b'i uq'ij, wa' kusach kiwach; e taq ri tzel keb'ilow re, na kamayin ta che uya'ik ri tojob'al re chike. ¹¹Ruma k'u ri', e lik chinimaj utzij taq ri taqanik katiki' kanok yey ri tzij q'atital chik, ek'u wa' ri kixintaq che wo'ora cha' e lik kitijoj iwib' che.

Rutzil chomalil kuk'am lo ri kanimax utzij ri QAJAWAL JEHOVÁ

¹²Ek'uchiri' itom chi janipa taq wa taqanik q'atital chik, yey lik k'u kitaqej yey kitijoj iwib' che; ek'u ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, lik e ku'ana iwuk' janipa ri tzij ujikib'am uwach ruk' rutzil uk'u'x jikil uwach, wa' e ri xub'i'tisij chike ri qati'-qamam. ¹³Lik k'u ri' k'ax kixuna'o, kuya lo ri utzil chomalil piwi' yey ku'an chiwe lik kapaxir iwach. Kuya lo ri utzil chomalil puwi ri ixu'manik, jenela' ku'an puwi taq rujiq'ob'alil ruwa taq iwulew, puwi taq ri i-trigo, puwi taq ruwa'al ri uva kiyitz'o, puwi taq riwaceite, puwi taq ri kal ri ib'aka'ib', pakiwi ri jutaq puq ib'exex, yey ku'ana k'u ri' wa' ri QAJAWAL JEHOVÁ iwuk' ri'ix chwach taq rulew ri xub'i'tisij chike ri qati'-qamam. ¹⁴Ek'u ri' ri'ix ri más kik'ul ri utzil chomalil chikiwa konoje taq ri tinamit; chixo'lib'al ri'ix na jinta achi yey na jinta ne ixoq mataji kalanik, jenela' e taq ri iwawaj, konoje lik keb'alanik. ¹⁵Ek'u ri' QAJAWAL JEHOVÁ na kuya ta luwar kuchap yab'il junoq chiwe, yey na kutaq ta ne lo piwi' juna k'axlaj yab'il, pacha' ri iweta'am xutaq lo pakiwi raj Egipto, e ne ri ku'ano e kutaq lo wa' pakiwi ri tzel keb'ilow iwe. ¹⁶Kisach k'u kiwach konoje taq ri tinamit, ri keb'uya ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix piq'ab'. Lik mejuch'-ka'n k'ana chiwe yey meb'inimaj ne taq ri ki-dios rike, ma we jela' xi'ano, ek'u itzaqib'al ri' chupa wa'.

¹⁷We xich'ob' raqan kib'i'ij wa': «E taq wa tinamit más e k'i chiqawach ri'oj, ¿su'anik keqesaj b'i?» kixcha', ¹⁸kamb'i'ij k'u chiwe: ¡Mixi'ij iwib'

chikiwach! E k'una chik'u'x ri xu'an ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ruk' ri faraón, junam kuk' konoje raj Egipto. ¹⁹K'una chik'u'x ri k'amb'al kipa x'an chike rike, ri xiwil ri'ix ruk' riwach, taq ri k'utub'al re ruchuq'ab' ri QAJAWAL JEHOVÁ yey ri q'alajisab'al xiwilo xu'an ruk' runimal ruchuq'ab', echiri' Rire xixresaj loq. Jek'uri'la' ku'an ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kuk' konoje taq ri tinamit ri kixi'ij iwib' ri'ix chikiwach. ²⁰Jenela' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kutaq lo jun nimalaj xi'in ib' kuk' rike, wa' re sachib'al kiwach taq ri k'a kek'asi' kan chike yey taq ri kakewaj kib' chiwach. ²¹Mixi'ij k'u iwib' ri' chikiwach ma ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, k'o iwuk' yey Rire e DIOS lik nim ruchuq'ab' yey lik k'o uxib'rikil uwach. ²²Ek'u ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, chikok'il keroqotaj taq b'i wa' wa tinamit chiwach, na utz ta k'u ri' e la' xa pa julaj kiwaj keb'iwesaj b'i ri'ix, ma ri' e kak'iyar kiwach ruk'iyal awaj e aj upa taq che' chiwij yey kaki'an k'u k'ax ri' chiwe. ²³No'j ek'u ri' QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, e Rire ri kaya'w taq wa' wa tinamit piq'ab' ri'ix yey kukoj unimal sachib'al k'u'xaj chike, jek'ula' ri' kusach kiwach. ²⁴Keb'uya taq ri ki-rey piq'ab' ri'ix yey e k'u ri'ix asu kiyoj ri kib'i', cha' na jinta chi k'o kakuxtan ke che ruwachulew. Kisach k'u kiwach konoje, yey jinta junoq chike kakich'ij ichuq'ab'. ²⁵Keb'iporoj pa q'aaq' taq ri ki'anom ki-dios che; yey mirayij ne uwach ri plata ruk' ri oro kojotal chirij taq wa', lik michapo re ki'an iwe che, ma ruma ne wa' kixpajtajik, ma wa' lik kuxa'ij uk'u'x ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix. ²⁶Mak'lo mik'am b'i chupa riwocho we e taq wa' uxa'im uk'u'x ri QAJAWAL JEHOVÁ, cha' jela' na kasachi' ta iwach ri'ix jela' pacha' ri ku'an ri QAJAWAL JEHOVÁ che taq wa'. Ri ki'ano e chuxa'ij ik'u'x taq wa' yey chik'aaq' b'i uq'ij, ma wa' ya'tal chi parewi ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ re asu kasach uwach.

Deuteronomio 8

Ri chomilaj ulew kaya'i' na chike ri tinamit Israel

¹Lik k'u chinimaj utzij wa taqanik kanya chiwe wo'ora cha' jela' k'o ik'aslemal yey kixu'ana jun tinamit lik kapaxir iwach yey kixok k'u chwach taq rulew ri xujikib'a' uwach ruk' ruch'a'teem ri QAJAWAL JEHOVÁ chike ri qati'-qamam. ²E k'una chik'u'x ri xu'an ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri

DIOS iwe'ix chwi lo wa 40 junab' xiwik'owib'ej che taq wa luwar katz'intz'otik; xu'an k'u wa' chiwe cha' ki'an ch'uti'n che iwib' yey re xuk'am ipa yey jek'ula' kareta'maj Rire sa' taq ri kich'ob' raqan ri'ix, jek'ula' kaq'alajinik we ki'ano o na ki'an taj janipa taq rutaqanik Rire. ³Tob' k'u xixuya pa k'ax yey xixuya chi numik, e k'ate na xixutzuq ruk' ri maná, wa' e jun wa'im na iwilom tan uwach ri'ix yey na xketa'maj tane uwach ri qati'-qamam. Ruk' k'u wa' ri QAJAWAL JEHOVÁ xuk'ut chiwe ma na xew ta ruma ri wa, e k'as ri tikawex; ma e k'aslik ruma ronoje ri ch'a'teem kel lo puchi' ri QAJAWAL JEHOVÁ. ⁴Che taq k'u ri' wa 40 junab' e riq'uu' ikojom na xjar taj, yey na xwa'lij tane riwaqan. ⁵Lik k'ola chik'u'x, ma e pacha' juna achi ruma k'ax ruk'ajol e kuq'il ruk'ajol, jek'ula' ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, lik kixuq'il ri'ix. ⁶Ruma k'u ri', e chi'ana' janipa taq ri taqanik re ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, chiloq'nimaj uq'iij Rire yey e chitaqej janipa taq ri ruk'utunik yey mixel ne che rub'eyal Rire.

⁷Ma ek'u ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kixukoj b'i chwach taq ri chomilaj ulew, wa' e ulew pa kab'osq'o'l wi ri ya', pa k'owi ch'uti'q ak'al yey nimaq ak'al, wa' kejuljut che taq ri taq'aj ub'eyal ya' yey che taq lo ruwi juyub'. ⁸E ulew wa' pa lik ku'an wi ri trigo yey ri cebada, pa lik ku'an wi taq ri uva, ri higo yey ri granados; e taq ulew wa' pa lik k'owi raceite re olivo yey ruwa'al kab'; ⁹e ulew wa' pa na kaq'ob' ta wi ri kaqatijo; e ulew wa' pa kariqitaj wi ch'ich' che taq rab'aj yey che taq ruwi juyub' kariqitaj wi ri cobre. ¹⁰Chiri' k'u ri' kixwa' wi yey kixnoj chi utz, jek'uri'la' e kiyak uq'iij ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ruma ruchomal rulew kuya chiwe.

Ri pixab'anik cha' na kakimesk'utaj ta ri DIOS

¹¹Lik k'u chichajij iwib' cha' e na kimesk'utaj ta ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix. E lik miwoq'otaj u'anik janipa ri k'o chupa ri taqanik tiki'naq kanoq yey ri tzij q'atital chik, ri kanya chiwach wo'ora. ¹²Ma k'axtaj echiri' kixwa'ik yey kixnoj chi utz, kiyak chomilaj taq ja yey kixjeqi' k'u chupa; ¹³keb'iwil taq ne ri ib'aka'ib' kuk' taq ri ib'exex kapaxir kiwach, kak'iyar ri saqapwaq yey ri q'anapwaq piq'ab', yey ronoje taq ri k'o iwuk' ku'ana unimal b'eyomalil; ¹⁴yey kijeq k'u ri' ki'an nim che iwib' yey kimesk'utaj k'u ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ri xixresaj lo chwach taq rulew re Egipto, chila' pa xixya' wi pa

k'ax. ¹⁵Ek'u ri QAJAWAL JEHOVÁ e xk'amaw lo iwach chupa ri nimaq luwar katz'intz'otik xib'ib'al uwach, wa' nojinaq uwach che taq kumatz yey taq sina'j e kamisanel; wa' e pa na kariqitaj ta wi ya', yey ek'u ri QAJAWAL JEHOVÁ xresaj lo ya' che jun nimalaj ab'aj yey ruk' ri' xresaj ri tzajin chi' chiwe. ¹⁶Chupa k'u ri luwar katz'intz'otik Rire xixutzuq ruk' maná, wa' e jun wa'im na keta'am tane uwach ri qachu-qaqaw, xu'an k'u wa' chiwe cha' ki'an ch'uti'n che iwib' yey re k'amb'al ipa; yey chuk'isb'al k'u ri' wa' e kuk'am lo ri utz chiwe. ¹⁷Yey na kok ta pijolom ri'ix kib'i'ij: «Ronoje wa' wa b'eyomalil lik ruk' ri qachuq'ab' ri'oj qach'ijom u'anik» kixcha', ¹⁸yey na e ta u'anom ri'. No'j e k'una chik'u'x ri IWAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ma e Rire ri kaya'w ri ichuq'ab' che umolik ri b'eyomalil, yey e u'anik wa' kujikib'a' uwach ri tzij chiwe wo'ora, ri xu'an kuk' ri qati'-qamam ojertan.

¹⁹No'j we ximesk'utaj ri IWAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, yey kijeq k'u keb'itaqej taq jujun chik dios ke ri jujun chik tinamit, kiyak k'u kiq'iij yey kixukub'a' iwib' chikiwach, kanjikib'a' k'u uwach ri' chiwe wo'ora, e ruma wa' asu kasach iwach ri'ix iwonoje. ²⁰Ek'u jela' pacha' ri ku'an ri QAJAWAL JEHOVÁ che usachik kiwach taq ri tinamit chiwach ri'ix pa ix ik'owinaq lo wi, jek'uri'la' kik'ulumaj ri'ix, ruma na kinimaj ta utzij ri IWAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix.

Deuteronomio 9

Ri QAJAWAL JEHOVÁ kusach kiwach taq ri tinamit Canaán

¹Chita k'u ri'ix ix tinamit Israel: Xopon ri q'iij re kiq'axuj ri nimaya' Jordán, kixok k'u ri' re keb'iwesaj b'i ruk' ch'a'oj konoje taq ri tinamit k'i kiwach yey más k'o ne kichuq'ab' chiwach ri'ix, wa' e nimaq tinamit yey sututal kij che tapya elinaq k'a chikaj. ²Wa tikawex e k'o chila' lik e chak'awas yey lik k'o kichuq'ab', e jela' pacha' taq ri e ralk'o'al kan ri chak'awas Anac; itom ri kab'i'x pakiwi rike: «¿China kach'ijow kichuq'ab' taq ri e ralk'o'al kan ri chak'awas Anac?» kecha'. ³Ek'u wo'ora, lik chirajawaxik kiweta'maj wa': E ri IWAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix ri nab'e chiwach, yey Rire e pacha' ri q'aaq', kuporoj ronoje ri na utz ta uwach; chiwach k'u ri' kusach kiwach yey kuch'ij kichuq'ab' wa' wa tinamit. Ek'u ri' ri'ix keb'imach'aj b'i chwach taq ri kulew

yey tek'uchiri' kisach na kiwach, jela' pacha' rub'i'im chi ri QAJAWAL JEHOVÁ chiwe.

⁴Ek'uchiri' ri IWAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix eb'umach'am chub'i taq wa' wa tinamit chiwach ri'ix, na utz ta k'u ri' we e kich'ob' raqan wa', cha' kib'i'ij: «Ri QAJAWAL JEHOVÁ xojuk'am lo wara, ma lik oj jusuk' chwach yey ruma k'u ri' xuya taq wa' wu'lew paqaq'ab' cha' ku'ana qe'oj» kixcha'. No'j wa' na e ta u'anom, ma we ri QAJAWAL JEHOVÁ keresaj taq b'i wa' wa tinamit chiwach ri'ix, e ruma ronoje ri na utz ta uwach ketajin rike che u'anik. ⁵Chita k'u ri', na ruma ta lik ix jusuk' o lik utz ri ki'ano e ku'ana iwe wa' wu'lew, ma e ruma ri na utz ta uwach ketajin che u'anik taq wa' wa tinamit, e ri IWAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, keb'umach'aj b'i naj chiwe. Jek'uri'la', e ku'ana janipa ri xujikib'a' uwach chike ri qati'-qamam, wa' e ri Abraham, ri Isaac yey ri Jacob. ⁶Lik k'u ri' chiweta'maj, e ri IWAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, na kuya ta paq'ab' wa' wa uchomal ulew chiwe ruma lik ix jusuk', na e ta ri', ma ri'ix e lik na kixtan taj.

Ri tinamit Israel echiri' xkipalajij tzij

⁷Lik mimesk'utaj k'u e ri'ix xipetisaj ri royowal ri IWAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, chupa ri luwar katz'intz'otik; wa' e xu'an chupa ri q'iij e chwi xixel lo chupa ri tinamit Egipto yey k'a chupa wa q'iij ora ix k'o chi chwach taq wa' wulew, e la' lik xaqi kiyak iwib' chirij ri QAJAWAL JEHOVÁ. ⁸Chiraqan ri juyub' Horeb lik xipetisaj ri royowal ri QAJAWAL JEHOVÁ yey Rire pa saqil wi lik xpe royowal chiwij, lik xa jub'iq' chi xraj asu kusach iwach. ⁹Echiri' xinpaqi' che ruwi juyub' cha' ki'nk'ama ri jutaq pera'j ab'aj pa tz'ib'ital wi ri tzij xujikib'a' uwach ri QAJAWAL JEHOVÁ iwuk'; e taq ri 40 q'iij yey taq ri 40 aq'ab' xine'k'ola chila' che ruwi juyub', na xinwa' taj yey na jinta ne ya' xintijo. ¹⁰Ek'u ri QAJAWAL JEHOVÁ xuya lo ri keb' pera'j ab'aj panuq'ab', wa' tz'ib'ital uwach ruk' ruwi taq uq'ab' Rire; chwach k'u ri' wa' tz'ib'ital wi ronoje taq ri ch'a'teem, wa' e taq ri xub'i'ij lo Rire chiwe chila' che lo ruwi juyub', chunik'ajal lo ri q'aaq', chupa ri q'iij echiri' xqamol qib' qonoje. ¹¹Ek'uchiri' ik'owinaq chi ri 40 q'iij yey ri 40 aq'ab', ri QAJAWAL JEHOVÁ xuya lo ri keb'

pera'j ab'aj panuq'ab', wa' e pa tz'ib'ital wi ri tzij xujikib'a' uwach ri QAJAWAL JEHOVÁ iwuk'.

¹²Xub'i'ij k'u ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ chwe: «Jat, Choqotaj chatelub'i wara, ma e ri tinamit ri xeb'awesaj lo Egipto lik xeyojotaj chupa ri na utz taj. Na jampatana wa jun tinamit xkesaj kib' chupa ri b'e xeb'enuya wi yey xki'an jun kityox ruk' ch'ich' porotalik» xcha'.

¹³Yey je taq wa' ri xub'i'ij ri QAJAWAL JEHOVÁ chwe: «Wa jun tinamit lik wilom chik, e jun tinamit lik na ketan taj. ¹⁴Mato' k'u kiwi' ma Ri'in asu kansach kiwach, yey cha' na jinta chi kakuxtan ke che ruwachulew asu e kansach uwach ri kib'i'; no'j k'u ri'at kan'an jun nimalaj tinamit chawe más k'o uchuq'ab' chikiwach rike» xcha chwe.

¹⁵Ximpe k'u ri'in, xinqaj lo che ruwi juyub' kajumuw che q'aaq', wuk'a'am panuq'ab' ri keb' pera'j ab'aj pa tz'ib'ital wi ri tzij xujikib'a' uwach ri QAJAWAL JEHOVÁ. ¹⁶Ek'u ri' ri'in, xinwil ri makunik xi'an chirij ri IWAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix ma xi'an jun ityox re uk'axwach toro ruk' ch'ich' porotalik; yey jela' lik maji chik xiwesaj iwib' chupa ri b'e ix uya'om wi ri QAJAWAL JEHOVÁ. ¹⁷Ek'u ri xin'ano, e xink'am ri keb' pera'j ab'aj k'o panuq'ab', yey xink'aaq' che ruwu'lew, e la' chiwach ri'ix xin'an uk'aj che.

¹⁸Tek'uchiri' xinxukub'a' wib' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, jela' pacha' ri xex nu'anom loq; yey 40 q'iij, yey 40 aq'ab' k'u ri' na xinwa' taj yey na jinta ne ya' xintijo, ruma k'u ri' ri mak xi'an chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ma e lik xipetisaj royowal Rire, ¹⁹ek'u ri'in e lik nuxi'im wib' chwach ri royowal ri QAJAWAL JEHOVÁ yey ri q'atb'al tzij ku'an iwuk' ruma lik xpe royowal chiwij, ma xraj nenare' asu kusach iwach. No'j ek'u Rire xinuta tanchik. ²⁰Yey jenela', ri QAJAWAL JEHOVÁ lik xpe royowal chirij ri Aarón, xraj asu kusach uwach. No'j chupa la' la q'iij wi, ri'in xinch'aw puwi' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ. ²¹Ek'u ri xin'an che ri tyox xixmakun ruk', wa' e ri toro i'anom ruk' ch'ich' porotalik, xink'amo, ximporoj pa q'aaq' yey xin'an uk'aj che; tek'uchiri' xinjok'o cha' xu'an lik kok', yey ek'u ri' wa' ximpuk'ij chupa ri raqana' kaqaj lo chwach ri juyub'.

²²Jenela', e lik xipetisaj ri royowal ri QAJAWAL JEHOVÁ chupa taq ri luwar re Tabera, re Masah

^{29:18} E ri kutzijoj wara e kach'a't echiri' ri Moisés xpaqi' tanchi chukalaj che ruwi juyub' Sinaí. Wa' kajeqer che ri versículo 18 yey kak'is k'a pa capítulo 10.5. Rutzijoxik wa' na chuchola'j ta u'anom, ma xa taq joq'otaj kach'a't puwi ri Moisés echiri' k'o ruk' ri DIOS che ruwi juyub' Sinaí yey taq joq'otaj kutzijoj ri xki'an ri tinamit che ruwaraqan taq'aj re ri juyub'.

yey Kibrot-hataava. ²³ Yey echiri' ri QAJAWAL JEHOVÁ xixutaq che cha' kixel lo Cades-barnea re kixok chwach taq rulew re ku'ana iwe'ix; wa' e ri uya'om chi piq'ab'; ek'u ri' ri'ix na xi'an taj janipa ri xub'i'ij chiwe, na xkub'i' ta ne ik'u'x ruk' yey na xinimaj ta utzij. ²⁴ ¡E chwi xinweta'maj iwach, e ri'ix na e ta k'ana ki'ano janipa ri karaj ri QAJAWAL JEHOVÁ chiwe!

²⁵ Che k'u la' la 40 q'iij yey 40 aq'ab', e xinxukub'a' k'u wib' ri' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ma e ri xub'i'ij ri QAJAWAL JEHOVÁ chwe ri'in, e asu kusach iwach ri'ix. ²⁶ Xin'an k'u orar chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, jewa' ximb'i'ij che: Lal WAJAWAL JEHOVÁ, Lal ri Ajwach k'o chwi ronoje, masach la kiwach wa tinamit ma wa tinamit e Rilal, ri xeb'esaj lo la ruk' ri chuq'ab', yey xk'ut la runimal chuq'ab' la pakiwi'. ²⁷ E chek'un chik'u'x la ri e ajchak la, ri Abraham, ri Isaac yey ri Jacob; matzu' k'u la kiwach ri' wa tinamit ruma na ketan taj, matzu' ne la ri lik na utz taj e k'owi yey taq ri kimak, ²⁸ ma na utz taj we xkijeq kech'a't lo ri tikawex re taq ri luwar pa xojesaj wi lo la, yey kakib'i'ij k'u ri': «Ri DIOS, ri KAJAWAL wa tinamit Israel, na xuch'ij ta chik xeb'ukoj b'i che taq rulew ri ub'i'tisim chi chike, o laj e ruma tzel kerilo xeresaj b'i re keb'ukamisaj chupa taq ri luwar katz'intz'otik» kecha'. ²⁹ Yey wa' wa tinamit e ela, rike e tinamit xeb'esaj lo la ruk' unimal chuq'ab' yey xk'ut la ruchuq'ab' ri q'ab' la pakiwi'.

Deuteronomio 10

Ri tzij tz'ib'ital chwach jujun chik k'ak' perepaq uwach ab'aj

¹ Ek'u ri xu'an chupa taq la' la q'iij, ri QAJAWAL JEHOVÁ xub'i'ij chwe: «Chayijib'a' keb' ab'aj perepaq uwach jela' pacha' taq ri nab'e, tek'uchiri' katpaqi' lo chwi wa juyub' wuk'. Jenela' ka'an jun kaxa re che'. ² Ek'u Ri'in kantz'ib'aj tanchi chwach taq wa' wa perepaq ab'aj janipa taq ri ch'a'teem tz'ib'ital chwach taq ri nab'e, wa' e ri xa'an uk'aj che, kak'ol k'u chupa ri Kaxa» xcha'.

³ Xin'an k'u jun kaxa ruk' che' re acacia, xinjosq'ij uwach keb' pera'j ab'aj jela' pacha' taq ri nab'e yey xinela' k'u b'i che ruwi juyub' e la' wuk'a'am panuq'ab', ri keb' ab'aj perepaq uwach. ⁴ Ek'u ri QAJAWAL JEHOVÁ xutz'ib'aj tanchi chwach ri perepaq ab'aj jela' pacha' ri xutz'ib'aj chwach taq ri nab'e: wa' e taq ri lajuj taqanik, ri xuya lo chiwach che lo ruwi juyub' chunik'ajal ri

q'aaq', wa' e chupa ri q'iij echiri' qamolom qib' qonoje. E taq k'u wa' xuya ri QAJAWAL JEHOVÁ panuq'ab' ri'in. ⁵ Ximpe k'u ri'in, xinqaj lo che ruwi juyub' yey xinya taq rab'aj perepaq uwach chupa ri Kaxa xin'ano, jela' pacha' ri xinutaq ri QAJAWAL JEHOVÁ che, yey wa' k'a k'o ne chiri' chupa ri Kaxa.

Rukamik ri Aarón

⁶ (E b'elinaq k'u b'i ri tinamit Israel che taq ri luwar re Beerot-bene-jaacán yey eb'enaq pa ri luwar re Mosera. Chiri' k'u ri' xkam wi ri Aarón yey chiri' xmuq wi. Ek'u ri xkanaj puk'axel re ajwach ke raj q'atisan qasa'n e ruk'ajol Eleazar. ⁷ Ek'uchiri' xeb'el che wa jun luwar xeb'opon chupa ri luwar re Gudgoda, yey chiri' k'u ri' xeb'el wi cha' xeb'opon Jotbata, e ulew wa' pa lik k'owi uk'iyal raqana'.

⁸ Chupa taq k'u la' la q'iij, e ri QAJAWAL JEHOVÁ xeb'ucha' ri mutza'j e ralk'o'al kan Leví, cha' e rike kek'amaw b'i ri Kaxa re ri Tzij re ri QAJAWAL JEHOVÁ; yey jenela' kek'o'ji' chwach Rire re kakinimaj, cha' chupa rub'i' Rire kakiya rutzil chomalil pakiwi ri tikawex, wa' k'a kaki'an ne waq'ij ora. ⁹ E ruma la', na jinta kulew xya'i' kanoq pacha' taq ri katz-kichaq': ma rike e xya' chike cha' e keb'u'ana e re ri QAJAWAL JEHOVÁ; wa' e pacha' ri xub'i'ij ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS ke raj Israel).

¹⁰ E k'u ri'in xine'k'ola che ruwi juyub', jela' pacha' ri nab'e laj, 40 q'iij yey 40 aq'ab'. Ek'u ri QAJAWAL JEHOVÁ lik xinuta tanchik yey jela' na xusach ta iwach. ¹¹ Jek'uwa' xub'i'ij ri QAJAWAL JEHOVÁ chwe: «Jat, chayijib'a' awib' re katnab'ej b'i chikiwach wa tinamit, cha' kakanaj kan piq'ab' yey ki'an k'u iwe che taq rulew, ri xinjikib'a' uwach chike riwati'-imam kanya na chike» xcha'.

Ri lik jusuk' ka'anik kutz'onoj ri DIOS

¹² Ek'u ri' wo'ora ix tinamit Israel, ¿sa' ri kutz'onoj ri IWAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix chiwe? E ri lik kiloq'oj uq'iij, e ri kixb'in chupa taq rub'eyal ix uya'om wi, e ri k'ax kina'o yey kinimaj Rire ruk' ronoje iwanima' yey ruk' ronoje ik'u'x; ¹³ lik k'ut kitaqej taq rutaqanik katiki' kanoq, cha' jela' lik kixel pan ruk' taq ronoje ri ki'ano. ¹⁴ E k'ola chik'u'x: ma ri IWAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, re Rire ronoje ruwakaj yey re ne taq ri k'o lo lik k'a chikaj che ruwakaj; ruwachulew re Rire ruk' ronoje ri k'o chwach wa'. ¹⁵ Na ruk' ta k'u ri', ri QAJAWAL JEHOVÁ e

lik xe'ek uk'u'x kuk' taq riwati'-imam ri'ix yey lik k'ax k'u xeb'una'o; k'atek'uchiri' xeb'ucha' ri kalk'o'al kan wa' yey ek'u ri' ri'ix. Xixucha' k'u ri' chikixo'l konoje taq ri tinamit, jela' pacha' ri kiwilo u'anom k'a waq'ij ora.

¹⁶ Ek'u chiwesaj chupa riwanima' ri na kuya ta luwar kixterej chirij ri DIOS, cha' jela' kiwesaj ri lik na utz ta uwach k'o lo chupa wa' yey mi'an ri lik na kixtan taj che taq ri tzij re ri QAJAWAL JEHOVÁ. ¹⁷ Ma ri IWAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, xew DIOS Rire pakiwi konoje taq ri tyox yey Ajwach pakiwi taq ri k'o kiwach; Rire e DIOS puq'ab' k'owi ronoje chuq'ab' yey chirajawaxik lik kak'o'ji' xi'in ib' pa qanima' chwach. Rire na xa ta karilo china che ku'an wi ri utz, na kuya tane rib' kapwaqix che janipa ri utz ku'ano. ¹⁸ E ri QAJAWAL JEHOVÁ ri ka'anaw ri lik utz chike taq ri nib'a'ib' yey rixoqib' e malka'nib'; Rire k'ax keb'una' ri na e ta aj Israel ek'o chixo'l ri'ix, wa' keb'utzuqu yey kukoj kiq'uu'. ¹⁹ Ruma k'u ri', k'ax cheb'ina'a ri na e ta aj Israel ek'o chixo'l, ma ri'ix xik'ulumaj iwe wa' echiri' xixk'o'ji' chupa ri tinamit Egipto.

²⁰ K'ola k'u xi'in ib' ri' chupa ri iwanima' chwa ri IWAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, xew chiloq'nimaj uq'iiij Rire, e lik chi'ana ri lik jusuk' chwach yey we k'o xijikib'a' uwach, xew chupa rub'i' Rire chi'ana wi. ²¹ Xew che Rire taqal wi ri b'ixob'al kitunaj ri'ix, ma Rire e DIOS iwe ri'ix, e Rire ri 'anayom ronoje taq wa' wa nimaq k'utub'al lik k'o uchuq'ab' yey ri na junta ne taq ilitajinaq wi, ri'ix xiwil ruk' riwach. ²² Kuk' 70 chi tikawex xeb'opon riwati'-imam chila' Egipto, no'j k'u wo'ora e ri QAJAWAL JEHOVÁ x'anaw chiwe cha' lik xpaxir iwach, xixu'ana pacha' taq ri kik'iyal ri ch'umil e k'o che ruwakaj.

Deuteronomio 11

Runimal uchuq'ab' ri QAJAWAL JEHOVÁ

¹ Ruma k'u la', k'ax china'a ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix yey ronoje q'iiij xaqi e chi'ana' janipa ri rutaqanik tiki'naq kanoq, janipa ri tzij q'atital chik. ² E k'una chik'u'x ma lik ix ri xixik'owib'en re taq ri q'ilonik re ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, na e ta riwalk'o'al; yey na e tane rike xeb'ilow runimal uchuq'ab' ri QAJAWAL JEHOVÁ, wa' e taq ri

xu'an iwuk' yey ri xuk'ut piwi' ri'ix ruk' ruq'ab' lik k'o uchuq'ab'. ³ Ri iwalk'o'al na xkil tane taq ri k'utub'al yey taq ri nimaq chak xu'an ri QAJAWAL JEHOVÁ chikixo'l raj Egipto, chirij ri faraón yey chikij konoje rutinamit. ⁴ E pacha' ri xu'an kuk' taq rachijab' e ajch'a'oj re Egipto, ruk' taq ri kikawayu' yey taq ri kikareta re keb'ek pa ch'a'oj. Xiwil k'u ri' su'anik ri QAJAWAL JEHOVÁ xu'ano cha' rike xemuqutaj kan chupa ri Mar Kaq, wa' echiri' rike ix kiter nab'em loq yey jela' asu xa jumul xusach kiwach. ⁵ Jenela' lik k'ola chik'u'x janipa ri u'anom lo ri QAJAWAL JEHOVÁ iwuk' chupa taq ri luwar katz'intz'otik yey xixk'un na k'a wara chupa wa jun luwar. ⁶ E pacha' taq ri xu'an kuk' ri Datán yey ri Abiram,^a wa' e ralk'o'al kan ri Rubén; xiwil k'u ri' echiri' rulew xjaqataj upa yey jela' asu xeb'ub'iq' b'i junam kuk' ri kalk'o'al, ri kocho yey ruk' ronoje taq ri k'o kuk'; xu'an k'u ri' wa' chikiwa konoje ri tinamit Israel. ⁷ Lik k'u ri' ruk' riwach ri'ix iwilom janipa taq ri nimaq chak u'anom ri QAJAWAL JEHOVÁ ruk' ruchuq'ab'.

Rutzil chomalil k'o chwach rulew b'i'tisim chike

⁸ Lik e chitaqej u'anik ronoje ri taqanik, wa' e taq wa xinya chiwach wo'ora, cha' jela' lik kak'o'ji' ichuq'ab' yey kixq'ax k'u pan ri' chwach taq rulew, cha' ku'ana iwe'ix ⁹ yey jek'ula' e lik kanajtir uwa iq'ij chwach taq wa' wu'lew, wa' e ri xub'i'tisij ri QAJAWAL JEHOVÁ chike riwati'-imam cha' kuya na chike rike yey chike taq ri kalk'o'al e teran lo chikij; e ulew wa' kab'i'x che: leche yey uwa'al kab' uwach ma lik k'o katijik. ¹⁰ E taq wa' wa ulew pa wa kixok wi re ku'ana iwe'ix, na junam ta k'ana ruk' taq rulew re Egipto pa ix elinaq wuloq, ma ri chila' e ri'ix kitik rija' yey ruk' ri iwaqan kija'aj,^b jela' pacha' ri ka'an che uja'xik juna werta pa tikital wi uk'iyal uwach ichaaj. ¹¹ No'j taq k'u wa' wu'lew pa wa kixok wi cha' ku'ana iwe'ix, wa' e jun luwar pa k'owi taq uwi juyub' yey uwa raqan taq'aj kaja'x uwach ruk' ri jab' kape chila' chikaj; ¹² wa' e jun ulew chajital ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix. Ek'u ri' ruwach Rire xaqi k'o puwi wa', e chwi kujeq ri junab' k'a ke'k'is na apanoq.

¹³ We lik k'ut xinimaj utzij janipa taq wa taqanik xinya chiwach wo'ora, yey k'ax k'u

^a11:6 Wa' e ri kititz'itikal xki'an chirij ri Moisés junam ruk' ri ralk'o'al ri Coré k'o chupa ri libro re Num 16.31-32.

^b11:10 Wa laj e kach'a't puwi' ri xurku re ja'nik ka'an pulew ruk' ri aqanaj chila' Egipto chuchi' ri nimaya' Nilo.

kina' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, yey kiloq'nimaj uq'iij ruk' ronoje iwanima'^c yey ruk' ronoje ik'u'x, ¹⁴ek'u ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ kutaq lo ri nab'e jab' yey ri k'isb'al jab'^d chupa taq ruq'ijol che ruwachulew; lik k'u ri' ki'an ri molonik re ri trigo, yey kik'ol uk'iyal vino yey uk'iyal aceite. ¹⁵Kan'an k'u ri' cha' lik k'o kechaa' taq richikop che taq ruwu'lew yey e ri'ix lik kuriq rib' iwuk' sa' taq ri kitijo.

¹⁶Lik chichajij k'u iwib' ri' cha' na kixsokotaj taj; ma we xik'ulumaj wa', kiwesaj iwib' chirij ri QAJAWAL JEHOVÁ cha' e kijeq kiyak kiq'iij taq ri dios ke ri jujun chik tinamit yey kixukub'a' ne iwib' chikiwach, ¹⁷ri' e kipetisaj ri royowal ri QAJAWAL JEHOVÁ chiwij yey ek'u ri' Rire e kutz'apij ruwakaj cha' na kutaq ta chi lo ri jab' piwi'. Kujeq k'u ri' ruwachulew na kuya ta chi rujiq'ob'alil yey na naj ta k'u ri' kixk'asi' chwach taq wa' wu'lew, ri kuya na ri QAJAWAL JEHOVÁ chiwe.

¹⁸Ruma k'u ri', e lik chikojo taq wa' wa ch'a'teem chupa ri iwanima' yey chupa ri ina'oj, kixim taq ne wa taqanik che riq'ab' cha' juna k'utub'al kiwuk'a'aj yey kikoj ne che taq rukurusil ripalaj pacha' e taq iwetalil. ¹⁹Kik'ut k'u chike riwalk'o'al, kixch'a't puwi wa' echiri' ix k'o pa riwocho yey echiri' kixb'in pa b'e, echiri' kixkotz'i'ik yey echiri' kixwa'lijik. ²⁰Kitz'ib'aj ne che ruchi' ri okib'al chwa ja yey che taq ri pwerta re riwocho, ²¹cha' e rik'aslemal ri'ix yey ri kik'aslemal ri iwalk'o'al lik kanajtir chwach taq wa' wu'lew, ri ub'i'tisim ri QAJAWAL JEHOVÁ kuya na chike ri iwati'-imam; ku'ana k'u ri' ri junab' jela' pacha' runajtijil rukowil ri kaj che lo ruwachulew.

²²Ma we e lik jusuk' u'anikil xi'ano janipa taq wa taqanik kixintaq che cha' kitijoj iwib' che, yey we lik k'ut k'ax kina' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kixb'in k'u chupa taq ri b'e ix uya'om wi yey lik e kitaqej Rire, ²³ek'u ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ, e la' chiwach keb'umach'aj taq b'i wa' wa tinamit yey ek'u ri' ri'ix kich'ij kichuq'ab' nimaq taq tinamit más ne k'o kichuq'ab' chiwach ri'ix. ²⁴E taq k'u ri luwar pa taq kixik'ow wi

ku'ana iwe'ix: kujeq lo ruchi'b'al wa' che taq ri luwar katz'intz'otik yey kik'ow che taq ri k'ache'laj re ri Líbano, ku'maja b'i ri nimaya' re Éufrates yey ke'k'is k'a che ri Nimalaj Mar^e, ronoje k'u ri' wa' ku'ana iwe'ix. ²⁵Na jinta k'u junoq ri' kach'ijow ichuq'ab'. Yey tob' pa taq kixe'ek wi, e ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kukoj xi'in ib' chike konoje ri tikawex cha' jela' kakijeq kakixi'ij kib' chiwach, wa' e ub'i'im Rire chiwe.

²⁶Chiwila k'u ri', ma wo'ora kanya chiwach ri'ix we e kiwaj kicha' ri utzil chomalil o e kicha' ri itzel uwachlib'al: ²⁷Kik'ul rutzil chomalil we kinimaj utzij janipa ri taqanik re ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, wa' e taq wa kintajin che uya'ik chiwach wo'ora, ²⁸yey kik'ul itzel uwachlib'al we na kinimaj ta utzij janipa taq ri taqanik re ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, wa' echiri' kiwesaj iwib' che taq ri b'e ix uya'om wi, e taq ne wa' ri kintajin che uya'ik chiwach wo'ora, yey kijeq k'u ri' e keb'iternab'ej taq ri dios ke ri jujun chik tinamit yey na iweta'am ta ne kiwach.

²⁹Ek'uchiri' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix ix ukojom chub'i chwach taq rulew, ri ku'ana na iwe'ix, ri' ki'q'alajisaj lo che ruwi juyub' Gerizim janipa rutzil chomalil re ri QAJAWAL JEHOVÁ kik'ulu, e ki'an ri' we lik xinimaj utzij. Yey che ruwi juyub' Ebal, ki'q'alajisaj lo janipa ritzel uwachlib'al kik'ulu, we xipalajij utzij janipa ri karaj ri QAJAWAL JEHOVÁ chiwe. ³⁰E taq wa' wa uwi juyub' ek'o lo ch'aaq ya' che ri nimaya' Jordán, chusuk' ri b'e kumaj b'i pa tzaqib'al q'iij, wa' chwach taq ri kulew ri e aj cananeo, ri e jeqel che ruwaraqan taq'aj chwach pan ri tinamit Gilgal, wa' e pa k'owi ruwi juyub' q'apatan uwach, More rub'i'. ³¹Ma e ri'ix ya e la' kiq'axuj ri nimaya' Jordán cha' e ki'ch'o'jij taq rulew, ri kuya ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix chiwe. Ek'uchiri' iwe'ix chik yey ix jeqel chi chwach, ³²lik k'u chitijoj iwib' ri' che taq ri taqanik tz'ib'italik yey ri taqanik q'atital chik, wa' e taq wa kintajin che uya'ik chiwach wo'ora.

^c11:13 Puwi wa' kil ri nota k'o pa (Dt. 6. 5).

^d11:14 Chupa taq wa' wa luwar e ri nab'e jab' katzaq chupa taq ri iik' re octubre yey noviembre yey ri k'isb'al jab' katzaq chupa taq ri iik' re marzo yey abril. (Jeremías 5.24; Joel 2.23).

^e11:24 Wa' e ri Mar Mediterráneo kab'i'x che.

Deuteronomio 12

Xa jun ri luwar pa kayak wi uq'iij ri QAJAWAL JEHOVÁ

¹ Tek'uchiri' ri Moisés jewa' xub'i'ij che ri tinamit: E taqanik wa' tz'ib'italik yey ri tzij q'atital chik lik chirajawaxik kitijoj iwib' che chwach taq rulew, ri kuya kan piq'ab' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS ke kan ri iwati'-imam, cha' ku'ana iwe'ix e la' che ronoje ri ik'aslemal che ruwachulew:

² Chupa taq ri luwar pa kixok wi, ri ki'ch'o'jij cha' ku'ana na iwe'ix, asu kiwulij ronoje ri luwar pa taq kakiloq'nimaj wi kiq'iij ri ki-dios taq wa' wa tinamit, che ruwi taq juyub', che ruwa taq juyub' yey chuxe' nimaq taq mokomaq che'.

³ Kiwulij taq raltar e kiyakom, ki'an ch'aqa'ta'q che taq ri tak'alik ab'aj kakiyak uq'iij, kiporoj taq ruk'axwach ri kityox re Asera ki'anom, kiwulij ri kik'axwach taq ri ki-dios yey asu chisacha kiwach taq ri kityox ek'o chupa wa luwar, cha' na jinta chi kekuxtan ke.

⁴ No'j e k'u ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix na jetala' ruloq'nimaxik uq'iij ki'an ri'ix. ⁵ Ma chikixo'l taq ri pamilia iwe ri'ix, ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix ri kucha' jun luwar pa kayak wi uq'iij rub'i', yey chila' k'u ri' utz kixe'ek wi ri'ix re kiloq'nimaj wi uq'iij Rire. ⁶ Chila' k'u ri' kik'am wub'i' ri iqasa'n re kaporoxik yey taq rawaj re kekamisax chwach ri QAJAWAL JEHOVÁ, kik'am taq b'i' ri i-diezmo che taq ri kiriqo, ruk' taq ri jujun chik qasa'n ib'i'tisim kiya'o, ruk' ri iya'om ichi' che kiya ri'ix chwach yey taq ri qasa'n lik piwanima' kel wuloq yey ri nab'e kal taq ri iwawaj. ⁷ Kitij k'u ri' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, yey lik kixki'kot junam kuk' taq riwalk'o'al ruma taq rujiq'ob'alil richak ri'ix i'anom, yey wa' e ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ya'yom lo ri utzil chomalil piwi'.

⁸ Chila' k'u ri' na ki'an ta chik pacha' wa kaqa'an ri'oj wara wo'ora, ma chiqajujunal taq wi kaqa'ano sa' ri kaqaj. ⁹ Ma k'a waq'ij ora, k'amaja' ne kixok chupa ri luwar pa kixuxlan wi, wa' e rulew, ri kuya na ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix chiwe cha' ku'ana iwe. ¹⁰ No'j xew tane kiq'axuj ri nimaya' Jordán yey kixe'jeqela k'u chwach taq rulew, ri kuya na ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix chiwe cha' ku'ana iwe'ix, k'a chiri' k'u ri' e ri QAJAWAL JEHOVÁ

ku'an chiwe cha' kixuxlan chike konoje ri tzel keb'ilow iwe'ix e k'o lo chinaqaj, yey kixjeqi' chiri' e la' na jinta chi xi'in ib' iwuk'. ¹¹ Yey e k'u ri luwar, ri kucha' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix re kiyak wi uq'iij rub'i', chila' k'ut kik'am b'i' ronoje taq wa xixintaq che: ri iqasa'n re kaporoxik ruk' taq rawaj kekamisax chwach ri QAJAWAL JEHOVÁ, yey taq ri diezmo che ri kiriqo, ruk' taq ri iqasa'n k'olotal chik re kik'am b'i' yey ronoje ri iqasa'n iya'om ichi' che kiya chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ. ¹² Yey ki'an k'u nimaq'iij ri' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kixki'kot junam kuk' riwalk'o'al, kuk' taq ri iwajchak achijab' yey ixoqib' yey kuk' taq raj levita e jeqel chixo'lib'al, ma e rike na jinta ulew ya'tal pakiq'ab' re ku'ana ke.

¹³ Lik chichajij k'u iwib', miq'atisaj ri iqasa'n re kaporoxik xa tob' pachawi luwar. ¹⁴ Chiq'atisaj ri iqasa'n re kaporoxik xew chupa ri luwar pa kucha' wi ri QAJAWAL JEHOVÁ, wa' e jun luwar re junoq chike taq ri mutza'j e ralk'o'al kan ri tinamit Israel, chiri' k'u ri' ki'an wi ronoje ri kixintaq che.

¹⁵ No'j utz keb'ikamisaj awaj yey kitij ti'iij xa tob' pachawi tinamit yey xa tob' jampala' xiwaj. Utz keb'itij rawaj e chirij rutzil chomalil ik'ulum che ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix. Yey utz kitij iwonoje, tob' ne utz o na utz taj kaq'atisax chwach ri QAJAWAL JEHOVÁ; yey wa' e jela' ki'an che pacha' echiri' kitij ri ti'iij ke ri gacela yey ke taq ri keej. ¹⁶ Xew k'u e lik mitij ri ti'iij e la' k'o kik'^f che; ri ki'an che e kiq'ej b'i' che ruwu'lew, wa' ki'an che pacha' ri ka'an che ri ya'.

¹⁷ Yey chupa ri tinamit, lik ne mi'an ri kixe'ek che utijik ri diezmo kesax che taq ri trigo, che taq ri vino o che taq raceite; yey mi'an ne ri kixe'ek che utijik ri nab'e taq kal ri iwawaj yey lik ne michap taq ri iya'om chi ichi' che kiya chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ruk' taq ri iqasa'n lik piwanima' kel lo wi yey ronoje qasa'n iwesam chik re kiya puq'ab' Rire. ¹⁸ E ri ki'ano e kik'am b'i' wa' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, chupa ri luwar ucha'om chi Rire, cha' junam kitij kuk' ri iwalk'o'al, ri iwajchak yey taq raj levita e jeqel chixo'lib'al. Kixki'kot k'u ri' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ruma taq ri chak i'anom. ¹⁹ Xaloq' ix jeqel chwach taq wa' wu'lew, lik meb'iwoq'otaj taq raj levita, chiya'a chike rike janipa ri taqal chike.

^f12:16 Kil ri kub'i'ij pa Gn. 9.4

²⁰ Ek'uchiri' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix kunimarisaj más ruchi'b'al ritinamit, jela' pacha' ri ub'i'im chiwe, yey e k'u ri' ri'ix kirayij kitij ti'ij, utz k'u ri' kitijo tob' jampa ri xiwaj.

²¹ Yey we naj k'u xkanaj ri luwar chiwe, ri xcha'ik pa kayak wi uq'ij ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, utz k'u ri' keb'ikamisaj taq ri chikop yey taq ri b'exex e ya'tal chiwe ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ, jela' pacha' ri nub'i'im chiwe ki'ano, yey kitij k'u ri' chupa ri itinamit janipa chi ti'ij kiwaj. ²² Chitija k'u ri' ri ti'ij pacha' kitij ri ti'ij ke ri gacela yey taq ri keej, kakitij k'u ri' tob' ne e taq ri utz o ri na utz taj keq'atisax chwach ri QAJAWAL JEHOVÁ. ²³ Xew k'u e lik mitij k'ana ri ti'ij e la' k'o kik' che, ma che ri kik' k'owi ri k'aslemal yey na utz ta k'u ri' kitij junam ri k'aslemal ruk' ri ti'ij. ²⁴ Na kitij ta k'u ri', kitix b'i che ruwu'lew, jela' pacha' ri ka'an che ri ya'. ²⁵ Lik k'u ri' mitij ri ti'ij e la' k'o kik' che, cha' ruma ri ki'an ri lik jusuk' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ na junta utaqexik xaqi kixel pan chi utz che ronoje ri'ix chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ.

²⁶ No'j e taq janipa ri iqasa'n iya'om chi puq'ab' ri QAJAWAL JEHOVÁ yey ronoje ri iqasa'n re ki'an janipa ri ijikib'am chi uwach chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, wa' kik'amo yey ki'ya'a chupa ri luwar cha'tal chi ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ. ²⁷ Kiq'atisaj k'u ri' ri iqasa'n re kaproxik, ruk' taq ri ti'ij yey ri kik' puwi raltar re ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix; e ri kik' re taq ri qasa'n wa' kaq'ej puwi raltar re ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, yey utz k'u ri' kitij ri ti'ij.

²⁸ Lik k'u chita' yey chi'ana' janipa taq wa kixintaq che, cha' ruma ri ki'an ri utz yey ri lik jusuk' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, na junta utaqexik xaqi kixel pan chi utz che ronoje ri'ix yey taq riwalk'o'al ketajin lo chiwij.

Ri pixab'anik cha' na keb'u'an ta e aj tyoxab'

²⁹ Ek'uchiri' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, usachom chi kiwach taq wa' wa tinamit chiwach ri'ix, ri ki'ch'o'ijij cha' ku'ana iwe'ix yey kixe'jeqela k'u chwach, ³⁰ lik k'u chichajij iwib' ri' cha' na kimaj ta iwe chikij ri kaki'an rike; echiri' sachom chi kiwach e la' chiwach ri'ix, mixtz'onoyaj ne puwi taq ri ki-dios yey jek'uwa' kib'i'ij: «¿Su'anik kekinimaj taq ri ki-dios ri jujun chik tinamit cha' jenela' kaqa'an ri'oj?» kixcha'. ³¹ Lik ne mi'an ri' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ma e ronoje ri kuxa'ij uk'u'x ri

QAJAWAL JEHOVÁ e wa' ri xki'an rike ruk' taq ri ki-dios, ma xki'an ne ri kekiporoj taq ri kimi'al-kalk'o'al pa q'aaq' xa ruma kakiyak kiq'ij ri ki-dios.

³² Lik k'u ri' xaqi e chitijoj iwib' che ronoje wa kixintaq che, mikoj ne uwi' yey mak'o ne miwesaj che.

Deuteronomio 13

Ri k'ax kape pakiwi ri e q'alajisanelab' xa e sokoso'nel

¹ Echiri' kayakataj chixo'lib'al juna q'alajisanel re Ruch'a'teem ri DIOS o juna ajwachik' yey kuya k'u juna q'alajisanik chiwe puwi ri katajin loq o juna k'utub'al, ² yey we ri xuq'alajisaj e xu'ana' yey ruk' taq ne ri k'utub'al xuya'o lik xel qatzij, tek'uchiri' kub'i'ij chiwe: «¡Jo', cheqaternab'ej b'i jujun chik dios ke ri jujun chik tinamit, yey cheqaloq'nimaj kiq'ij!» kacha'. ³ Miya k'u ixikin ri' che taq ri kich'a'teem wa' wa q'alajisanelab' yey wa e ajwachik', ma kuk' rike e ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kuk'am ipa we pa qatzij wi e k'ax kina' Rire ruk' ronoje ri iwanima' yey ruk' ronoje ik'u'x. ⁴ Xew k'u ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kitaqej yey xew Rire kak'o'ji' xi'in ib' pa iwanima' chwach, ki'an k'u janipa taq rutaqanik yey e lik kita janipa ri kub'i'ij chiwe, kiloq'nimaj uwa uq'ij yey lik jusuk' uwach ri k'aslemal kak'o'ji' chwach Rire. ⁵ Yey ek'u ri q'alajisanel o ri ajwachik' kaq'at tzij re kamik puwi', ruma xukoj pijolom ri ki'an ititz'itikil chirij ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ri xesan lo iwe Egipto, wa' e ri luwar pa lik xixya'i' wi pa k'ax. Ek'u ri' wa tikawex e xraj kixresaj chupa ri b'e pa xub'i'ij wi ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kixb'in wi. Ruk' k'u ri kikamik wa e aj sokoso'nel, e jela' kiwesaj taq ri na utz ta uwach chixo'lib'al ri'ix.

⁶ We e rachaq', o rak'ajol, o rami'al, o e rawixoqil o juna utzilaj awamigo, xa xelaq'ay k'u ri' kub'i'ij chawe: Jo', cheqaloq'nimaj jujun chik dios ke ri jujun chik tinamit yey laj ne na iweta'am ta kiwach wa' yey na xketa'maj tane ri iwati'-imam, ⁷ janipa chi dios ke taq ri tinamit e k'o lo naj yey naqaj chiwe, wa' e k'o pa kujeqeb'ej wi lo ruwachulew yey k'a pa kuk'isb'ej wi. ⁸ Mixsokotaj k'u ri' kuma ri keminow iwe chikij wa' yey miya ne ixikin chike, mejuch' ka'n ne chik'u'x, mik'ut ne ri k'axna'b'al ik'u'x chike, lik ne miwewaj sa' taq ri kaki'ano. ⁹ Ri ki'an chike

e cheb'ikamisaj, ix ri nab'e kixyakataj chikij rike re keb'ikamisaj, k'atek'uchiri' keyakataj konoje ri tinamit. ¹⁰ Cheb'i'ana pab'aj asu kamisaxik kiwach, ek'u ruma ri' ma e xkaj kixkesaj chirij ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ri xesan lo iwe chwach taq rulew re Egipto, chila' pa ix ya'tal wi pa k'ax. ¹¹ Cha' jela' konoje ri tinamit Israel kaketa'maj wa' yey kakixi'ij k'u kib', yey na jinta chi k'u junoq ri' chixo'lib'al ri'ix ku'an wa' wa lik na utz ta k'ana uwach xito xki'ano.

¹² We xito kab'i'xik k'o juna tinamit che taq ri ya'tal chiwe ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, yey wa' e cha' kixjeqi' chupa, ¹³ eb'elinaq k'u lo tikawex ri' chikixo'l, lik na jinta chi k'ana usuk' ri kaki'ano ma kekisach taq ri tikawex re ri tinamit, kakib'i'ij: «Jo', cheqanimaj jujun chik dios ke ri jujun chik tinamit» Yey wa' e taq ri tyox k'amaja' ne kiweta'maj kiwach ri'ix, ¹⁴ lik k'u kajawax ri' kitz'onob'ej pakiwi', yey we xelik qatzij e k'o chixo'lib'al wa' wa kaki'an ri lik kuxa'ij uk'u'x ri QAJAWAL JEHOVÁ, ¹⁵ ek'u ri' ri ki'ano e asu keb'ikamisaj ruk' espada konoje ri tikawex re wa' wa tinamit, kisach uwach wa tinamit ruk' ronoje ri k'o taq chupa yey jenela', keb'ikamisaj ruk' espada konoje ri kichikop. ¹⁶ Kimol k'u uchi' ronoje ri ub'itaq ke chiri' pa kakimol wi kib' ri tinamit yey kikoj k'u q'aaq' ri' che ri tinamit ruk' ronoje ri kib'eyomalil. Ek'u ri' wa' ku'ana pacha' e jun qasa'n re kaporox chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix. Yey wa tinamit xa jumul kakanajik e ri' jut'ub'aj chi sotolik xaan yey na kayak ta chi nenare'.

¹⁷ Lik k'u ri', mak'o michap che taq ri ya'tal chi parewi ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ re asu kasach uwach, cha' na kape ta ri royowal Rire piwi', e ne ri ku'ano ma e kuya lo ri k'axna'b'al uk'u'x piwi' yey kixjuch' ka'n che yey lik kuk'iyarisaj iwach, jela' pacha' ri xujikib'a' uwach chike riwati'-imam, ¹⁸ wa' echiri' e kinimaj utzij ri kub'i'ij ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, yey e kitaqej ronoje rutaqanik, ma e wa' wa kanya wo'ora chiwach, e k'u ki'an ri lik jusuk' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix.

Deuteronomio 14

Taq rawaj utz ketijik yey ri na ketij taj

¹ Ek'u ri'ix ix ralk'o'al ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, e mi'an k'u ri' ri kiq'at riti'jil re

ri-cuerpo yey mi'an ne ri ki'an ch'o'x che riwi' chwi lo ripalaj echiri' k'o junoq kakamik. ² Ma ri'ix ix jun tinamit ya'tal puq'ab' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ek'u ri QAJAWAL JEHOVÁ ix ucha'om chikixo'l konoje ri nimaq tinamit che ruwachulew cha' xew ri'ix kixu'an jun tinamit ix re Rire.

³ Lik k'u ri' mitij ruti'jil juna awaj we e kuk'il ri k'aqital b'i kiq'ijj.

⁴ E taq awaj wa' utz keb'itijo: ri b'oyex, ri b'exex, ri kaprux, ⁵ ri keej, ri gacela, ri corzo,⁸ ri kaprux aj upa taq che' yey ri b'exex ma' aj upa taq che'. ⁶ Yey utz ne keb'itij konoje rawaj xaqi kakikach'uj upa ri kecha' yey keb' jachb'al u'anom upa ri kixk'aq che rupakaqan. ⁷ No'j rawaj xaqi kakikach'uj upa ri kecha' o keb' ujachom wi rib' ri kixk'aq che rupakaqan yey na utz taj keb'itijo, e taq wa': ri camello, ri imul, yey jun chik laj chumaj rimul; wa' rike xaqi kakikach'uj upa ri kecha' no'j na jinta jachb'al upa ri kixk'aq che rupakaqan, yey jela' na ub'e taj keb'itijo.

⁸ Jenela' ri aaq, ma tob' keb' jachb'al u'anom upa ri rixk'aq che ruparaqan, no'j wa' na xaqi ta kukach'uj upa ri rechaa'; yey jela' na ub'e taj keb'itijo. Na kitij ta ri kiti'jil wa', yey meb'ichapo echiri' ekaminaq chik.

⁹ Yey e chike taq rawaj ek'o chupa ri ya', e taq wa' ri utz keb'itijo: wa' e konoje ri k'o kixik' yey ri k'o kij kasoloso'xik. ¹⁰ No'j meb'itij ri na jinta kixik' yey na jinta kij kasoloso'xik, wa' na taqal ta chiwe keb'itijo ma wa' e kuk'il ri na ketij taj.

¹¹ Utz keb'itij konoje awaj k'o kixik', xew tane we e kuk'il ri utz keya' chwach ri QAJAWAL JEHOVÁ. ¹² No'j e taq wa' ri na utz taj keb'itijo: e ri nimalaj tz'ikin kab'i'x águila che, ruk' ri waqkuje', yey ri kab'i'x águila aj uwi mar che, ¹³ uk'iyal uwach taq tz'ikin pacha' ri kab'i'x milano che yey uk'iyal uwach taq xik, ¹⁴ uk'iyal uwach taq joj, ¹⁵ yey ri avestruz, ri xoch' yey ruk'iyal uwach taq tz'ikin e aj uwi mar yey uk'iyal uwach taq xik, ¹⁶ ri tukur, ruk'iyal uwach taq ganzo pacha' ri kab'i'x ibis che, ¹⁷ Ri tukan, ri k'uch, ri xpun e aj uwi mar, ¹⁸ ri kab'i'x cigüena che, yey uk'iyal uwach taq garza, ri kab'i'x abubilla che yey ri sutz'.

¹⁹ Konoje ri raltaq ko awaj k'o kixik' yey chitzob'a'j e k'olik, e taq ri kapoq' kiwach chikik'iyal; wa' e ri na utz taj keya' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ yey lik na utz taj ketijik.

⁸14:5 Rawaj *CORZO* e jela' katzu'nik pacha' ri keej, xa ch'uti'q taq ri ruk'a'.

²⁰No'j e taq konoje rawaj k'o kixik' yey rawaj pacha' taq ri sak' ri utz keya' chwach ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri' utz keb'itijo.

²¹Lik k'ut mitij juna awaj kaminaq utukel.^h Ri ki'an che wa' e kiya che junoq chike ri e aj naj ek'o chixo'lib'al o kik'ayij che ma wa' utz kutij rire; no'j ri'ix na utz taj kitijo ma ix jun tinamit ix ya'tal puq'ab' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix.

Mitzak ruti'jil juna ralko kaprux e la' chupa ri leche re ruchu.

Ri taqanik puwi ri diezmo che taq ri kuriq junoq

²²Chujujunal junab' lik chirajawaxik kiwesaj ri diezmo che ronoje ri molonik ki'an che taq ri iwulew. ²³Kitij k'u ri' wa' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, chupa ri luwar cha'tal ruma Rire pa kayak wi uq'iij Rire, wa' e taq ri diezmo kiwesaj che ri trigo, che ri vino, che raceite yey ri nab'e kal taq ri iwawaj ri'ix, cha' jela' e xaqi kimajo kak'oji' xi'in ib' piwanima' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix. ²⁴We ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, lik uya'om lo ri utzil chomalil piwi' yey ek'u ri'ix laj lik naj kixb'inik cha' kik'am b'i wa ulajuj parte che taq ri kiriqo, pa ri luwar cha'talik pa kayak wi uq'iij ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix; ²⁵ek'u ri ki'ano e kik'ayij wa' yey kik'am b'i ri pwaq, echiri' kimaj b'i ib'e pa ri luwar cha'tal chi ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix. ²⁶Ruk' k'u ri' la' la pwaq utz kiloq' ronoje ri kajawax chiwe: chikop, b'exex, vino o ya' re q'ab'arik, o tob' sa' ri xiwaj kiloq'o re kitij chiri', chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix. Lik k'u ri' kixki'kot ri'ix, junam kuk' riwalk'o'al.

²⁷Lik meb'iwoq'otaj taq raj levita, e jeqel chupa taq ri itinamit, ma rike na junta ulew ya'tal pakiq'ab' re ku'ana ke jela' pacha' ri'ix.

²⁸Pa taq oxib' junab'ⁱ kiwesaj ri lajuj parte che taq ronoje ri kiriq chupa la' la junab', yey kik'ol k'u chupa taq ri itinamit. ²⁹Kek'un k'u lo raj levita, ma rike na junta kulew ya'talik pacha' ri'ix, kek'un taq lo ri e aj naj e jeqel pa la luwar, ri e nib'a'ib' yey ri e malka'nib' e k'o chupa ri itinamit, kewa' k'u ri' yey kenoj che wa', ek'u ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kuya lo ri

utzil chomalil piwi' ri'ix, che ronoje taq ri chak ki'an ruk' riq'ab'.

Deuteronomio 15

Ri junab' echiri' kakuytaj kimak ri k'o kik'as

¹Ek'u chujujunal uwuq (7°) junab' chirajawaxik kikuy kimak ri k'o taq kik'as iwuk'. ²Ru'anik kikuy kimak jewa' ki'ano: E junoq k'o uya'om pa chaq'i'm che juna ratz-uchaq' aj Israel, wa' chirajawaxik kukuy umak che ri uchiq'imam che. Na kutz'onoj ta chi che ri ratz-uchaq' re kutoj ruk'as che ma lik b'i'tal chik e junab' ri' re kakuytaj kimak ri k'o kik'as, yey ka'an wa' ruma xopon ruq'ijol ka'an rub'i'im ri QAJAWAL JEHOVÁ. ³E junoq na e ta kuk'il raj Israel yey na lik ta naj kajeqi' chixo'l, ri' utz kitz'onoj cha' kutoj chiwe janipa ruk'as iwuk', no'j che juna iwatz-ichaq' aj Israel, chirajawaxik kikuy umak che ri uchiq'imam chiwe. ⁴Cha' jela' na junta e nib'a'ib' chixo'l, ma e ri QAJAWAL JEHOVÁ kuya lo ri utzil chomalil piwi' chwa rulew ri kak'oji' piq'ab' ri'ix. ⁵Jek'uri'la' ku'ano we xew lik kinimaj utzij ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix yey e lik kitijoj k'u iwib' che ronoje wa taqanik ri kixintaq che wo'ora. ⁶Qatzij wi, ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, lik kuya lo ri utzil chomalil piwi', jela' pacha' rub'i'im lo chiwe, yey kiya ne pa chaq'i'm taq ri' ri k'o iwuk' chike uk'iyal nimaq taq tinamit, no'j k'u ri'ix na junta k'ana chaq'i'm ki'ano; ma e ne ri ku'ana' e kak'oji' unimal ichuq'ab' pakiwi uk'iyal nimaq tinamit yey e taq k'u ri' rike na junta k'ana kichuq'ab' piwi' ri'ix.

Ri chaq'i'm ka'an chike ri e nib'a'ib'

⁷Echiri' k'o juna nib'a' chike riwatz-ichaq' aj Israel chupa junoq che taq ri itinamit, che taq ri kaya' chiwe ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, mak'o mixu'yaj che, mi'an ne ri na kito' taj we kiwilo lik chinib'a'il k'owi. ⁸E ri ki'ano e chisipaj re sa' ri k'o iwuk' ri'ix yey chiya'a pa chaq'i'm che sa' ri kajawax che. ⁹Miya luwar kich'ob' wa jun na'oj itzel uwach: «Xa naqaj chi k'owi lo ruwuq (7°) junab', e junab' wa' echiri' kakuytaj kimak ri k'o kik'as» kixcha'. Yey ruma k'u ri' kijeq tzel kiwil riwatz-ichaq' yey na junta k'u kiya ri' che. Ek'u ri ku'an rire e kach'aw pan

^h14:21 Na utz taj katij rawaj kaminaq utukel ma wa' na xtoq' ta uqul yey jela' na xel ta ri kik' che (Dt. 12. 16).

ⁱ14:28 Wa jun diezmo kamol pa taq oxib' junab' na re ta kak'am b'i pa Rocho DIOS ma e re to'b'al ke ri nib'a'ib' (Dt 26.12-15).

chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ piwi' ri'ix yey ek'u ri' ri ki'an ri'ix che, e ku'ana mak chiwij chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ. ¹⁰E uwari'che lik mi'an xu'yal che ri nib'a', ri ki'ano e xaqi chito'o', ma ruma la', e ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kuya lo piwi' ri'ix ri utzil chomalil yey wa' kuya puwi ronoje taq ri chak ki'ano yey puwi ronoje ri kich'ob'o ki'ano. ¹¹Ma che ruwachulew xex wi e k'o wa' wa e nib'a'ib'; ruma k'u la' kixintaq che: E chixu'ana ix sipanel che taq ri k'o iwuk' chike riwatz-ichaq', chike ri enib'a'ib' yey chike ri lik k'ax kik'ulumam che ruwachulew.

Ri taqanik xb'i'x pakiwi ri e ajchakib' e loq'otalik

¹²We k'o juna iwatz-ichaq' hebreo kuya rib' piq'ab' cha' kiloq' chwa pwaq re iwaj chak, wa' tob' juna achi o juna ixoq; ri' xa waqib' junab' kixunimaj yey che k'u ruwuq (7º) junab' kiya b'i luwar che ke'ek. ¹³Yey echiri' ke'ek, miya b'i ke'ek e la' na jinta kuk'am b'i. ¹⁴Ma kiya b'i re janipa taq ri b'exex e k'o iwuk' yey kiya b'i utriyo yey vino; ke'ela k'u ri' e kijach b'i upa ruk', janipa taq ri utzil chomalil ik'ulum che ri QAJAWAL JEHOVÁ. ¹⁵E k'una chik'u'x, ma ri'ix xixu'an ix loq'om ajchakib' chwach taq rulew re Egipto, yey ek'u ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, xixresaj lo chila'; ruma k'u la' kanya wa taqanik chiwe ri'ix wo'ora.

¹⁶No'j we ri iwajchak loq'otalik kub'i'ij chiwe: «Na kwaj taj kanya kan la» yey ek'u ruma ri' ma k'ax kixuna' ri'ix yey k'ax keb'una' ri iwalk'o'al yey ruma lik utz u'anom chiri' iwuk'. ¹⁷Ek'u ri' ri ki'ano e kik'am jun worob'al xikinaj yey kiqib'isaj k'u pan ri iwajchak loq'otalik che ri pwerta o che ri che' chapayom ri pwerta yey chiri' k'u ri' kiwor ruxikin. Jek'ula' ri', ri ajchak loq'otalik xa jumul kakanaj kan ruk' ri rajaw. Jenela' ka'an che rixox awajchak loq'otalik.

¹⁸Mu'an k'u k'ax ik'u'x chirij ri iwajchak loq'otalik echiri' kiya b'i luwar che ke'ek, ma xa nik'aj che ri kuch'ak juna ajchak, ri xitojb'ej wi ri'ix che ri xixunimaj wuqub' junab'. Ek'u ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kuya lo ri utzil chomalil piwi' che ronoje taq ri ki'ano.

Ri nab'e taq kal ri awaj kaya'i' puq'ab' ri QAJAWAL JEHOVÁ

¹⁹E taq konoje nab'e kal ri iwawaj, wa' e taq ri mama'ib', keb'iya puq'ab' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix.

Miya pa chak ri nab'e umeq' taq ri ib'aka'ib' yey misokaj ne ri rismal ri nab'e kal taq ri ib'exex. ²⁰Chujujunal junab' keb'itij wa' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kitij ri'ix junam kuk' ri iwalk'o'al, chupa ri luwar cha'tal chi ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ. ²¹No'j we rawaj na utz ta uwach, we potz', o jetz', o k'o juna chik k'ax che, ri' na utz taj kikamisaj chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix. ²²Na ruk' ta k'u ri' utz kitij pa ri ix jeqel wi, tob' utz o na utz taj kixqib' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ; yey wa' e pacha' echiri' kitij ri ti'ij ke ri gacela yey ri keej. ²³Xew k'u e lik mitij ri ti'ij e la' k'o kik' che, ri ki'an che e kiq'ej b'i che ruwu'lew, wa' ki'an che pacha' ri ka'an che ri ya'.

Deuteronomio 16

Taq ri nimaq'ij ka'an chupa ri junab'

¹Echiri' kopon ri iik' re Abib, e lik chixok iil che ki'an ri Nimaq'ij re ri Pascua che ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ma chupa ri iik' re Abib,^j chaq'ab' xixresaj lo Egipto, ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix.

²Chupa k'u ri' wa' wa Nimaq'ij keb'ikamisaj chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, taq ri b'exex yey ri b'aka'ib', yey ki'an wa' chupa ri luwar ucha'om ri QAJAWAL JEHOVÁ pa kayak wi uq'ij Rire.

³E taq k'u ri' wa' wa awaj echiri' keb'itij chupa ri nimaq'ij re Pascua, kitij ruk' pam na jinta levadura che, wa' wuqub' q'ij e la' na jinta levadura che ri pam kitijo, wa' kab'i'x che *e wa'im re k'axk'ob'ik* ma echiri' xixel lo pa taq ri luwar re Egipto pa ch'u'jilal xixel loq, lik k'ola k'u chik'u'x ri' wa' ronoje q'ij che rik'aslemal. ⁴Chupa wa' wa wuqub' q'ij chirajawaxik chiwe na jinta k'ana levadura kariqitaj iwuk' chupa ronoje ri itinamit. Yey e ri ti'ij re ri q'apoj b'exex kikamisaj b'enaq q'ij che ri nab'e q'ij, mak'o mik'ol kanoq re anim chuka'm q'ij. ⁵Yey na ub'e taj kikamisaj rawaj re ri Pascua xa tob' pachawi che taq ri tinamit ri

^j16:1 Abib: wa' e ri nab'e iik' che ri calendario hebreo. Che ri calendario re waq'ij ora katzaq pa k'isb'al re Marzo yey pa jeqeb'al re Abril.

kuya ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix chiwe, ⁶ma e chirajawaxik ki'an chupa ri luwar cha'tal chi ruma Rire, pa ri kayak wi uq'ij. Chiri' k'u ri' kikamisaj wi rawaj re ri Pascua, wa' ki'an b'enaq q'ij, echiri' katzaq b'i ri q'ij, ma e ora ri' echiri' xixel lo Egipto. ⁷Ek'u ri' wa' wa' ti'ij iq'atisam chi pa iqasa'n, kib'ol chwa q'aaq' yey kitij k'u chupa ri luwar pa ucha'om chi wi ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, yey chuka'm q'ij k'u ri' aniiim kixzelej lo chwa iwocho. ⁸Waqib' q'ij k'u ri' kitij pam na jinta levadura che yey ek'u ruwuq (7°) q'ij e Loq'olaj Nimaq'ij re yakb'al uq'ij ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix: na kixchakun ta k'u ri' la jun q'ij.

⁹Kiwajilaj k'u wuqub' (7) semana ri', e chwi ri q'ij echiri' kijeq b'i ri molonik re ri cebada, chwi k'u ri' kijeq b'i rajilaxik ri wuqub' semana. ¹⁰Kijeq k'u ri' ri Loq'olaj Nimaq'ij re taq ri Molonik^k re Yakab'al Uq'ij ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kiq'atisaj k'u ri' chwach Rire ri iqasa'n kalax lo chupa ri iwanima', e chirij janipa lo rutzil chomalil ik'ulum che ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix. ¹¹Lik kixki'kot k'u ri' chwach ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, yey wa' ki'an chupa ri luwar pa ucha'om wi kayak uq'ij Rire, ki'an junam kuk' rimi'al-iwalk'o'al, kuk' taq ri e iwajchak eloq'otalik achijab' yey ixoqib', kuk' raj levita ejeqel pa taq ri itinamit, kuk' ri e aj naj, kuk' ri enib'a'ib' yey ri emalka'nib' ejeqel chixo'l. ¹²E k'una chik'u'x ma jela' xi'an ri'ix, xixu'an ix loq'om ajchakib' chila' Egipto, ruma k'u ri' lik e chi'ana' yey xaqi e chitijoj iwib' che janipa wa taqanik tz'ib'italik.

¹³Echiri' kik'is ri molonik re ri trigo yey kik'is uyitz'ik taq ri uvas, kixok k'u ri' che ri Loq'olaj Nimaq'ij re taq ri Rancho ka'ani' ruk' uq'ab' che'. ¹⁴Lik k'u kixki'kot ri' chupa taq wa loq'olaj nimaq'ij, junam kuk' rimi'al-iwalk'o'al, kuk' taq ri e iwajchak eloq'otalik achijab' yey ixoqib', kuk' raj levita, ri enib'a'ib' yey ri emalka'nib' ejeqel chixo'l. ¹⁵Wa' wa' Loq'olaj Nimaq'ij, wuqub' q'ij kumaj b'i, ki'an k'u ri' re yakb'al uq'ij ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, yey ki'an chupa ri luwar ucha'om chi Rire, ma e lik uya'om lo ri utzil chomalil piwi' che ronoje taq ri molonik ki'ano yey ruk' ronoje taq ri chak ki'ano, jela' k'u ri' lik kixki'kot ri'ix.

¹⁶Oxib' laj chupa ri junab' lik chirajawaxik wi chike konoje rachijab' keb'oponik re kakiya kib'

puq'ab' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix: Chupa ri Nimaq'ij re ri Pascua echiri' katij ri pam na jinta levadura che, chupa ri Nimaq'ij re taq ri Molonik yey chupa ri Nimaq'ij re taq ri Rancho ka'ani' ruk' uq'ab' che'. Wa' kaki'an chupa ri luwar ucha'om chi ri QAJAWAL JEHOVÁ. Yey na jinta juna achi koponik e la' na jinta ruk'a'am b'i, ¹⁷ma konoje kakik'am b'i kiqasa'n e chirij rutzil chomalil re ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS uya'om pakiwi'.

Ri q'atb'al tzij ka'anik

¹⁸Chupa taq ronoje ri tinamit, ri kaya'i' chiwe ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, keb'ikoj e aj q'atal tzij yey e ajwach, wa' ki'an chujujunal mutza'j e ralk'o'al kan ri tinamit Israel, e taq k'u ri' wa' kakiq'at tzij chi jusuk' pakiwi ri tinamit. ¹⁹Lik k'u ri' chi'ana ri q'atb'al tzij chi jusuk', mi'an ne ri xa kiwilo pa ki'an wi ri utz. Miya ne luwar kapwaqix chiwach che taq ri ki'ano, ma e ri keb'anaw wa' e katz'api' ri kina'oj tob' ne k'o uk'u'xib'al kina'oj ri', yey tob' ne choom ri kech'a'tik na e ta chi kakib'i'ij ri pa qatzij wi xkilo. ²⁰Xew k'u chi'ana ri' ri jusuk', yey lik xew chitaqej ri'; cha' jela' lik xaqi utz kixk'asi'ik yey ku'ana k'u iwe ri' ri chomilaj ulew, ri kuya na ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, chiwe.

²¹Mitik juna che' re kiyak uq'ij ri tyox re Asera ruk' yey miya ne wa' chunaqaj raltar iyakom che ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix. ²²Mi'an ne taq tak'alik ab'aj re kiyak kiq'ij, ma wa' lik na kuk'ul ta uk'u'x ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix.

Deuteronomio 17

¹Jek'uri'la', miq'atisaj juna qasa'n chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, e pacha' juna b'oyex o juna k'ak'al b'exex yey we wa' na utz ta uwach o laj k'o k'ax che ma ri' wa' QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kuxa'ij uk'u'x Rire.

²Yey we chupa junoq che taq ri itinamit, ri kaya' na chiwe ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, we xriqitaj juna achi o juna ixoq katajin che u'anikil ri lik na kuk'ul ta uk'u'x ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ri' wa' e kupalajij ri tzij ujikib'am uwach ri DIOS quk', ³e pacha' junoq katajin che kiloq'nimaxik taq ri dios ke ri jujun chik tinamit, kuxuk ne rib' chikiwach,

^k16:10 Pa hebreo wa' kab'i'x che Nimaq'ij re taq ri Semana yey k'atek'uchiri' xkoj Nimaq'ij re Pentecostés che.

ku'an k'u ri' wa' tob' ne chwach ri q'iij, ri iik' o chwach taq ruk'iyal ch'umil e k'o che ruwakaj, yey ku'an ri' ri taqaninaq ri QAJAWAL JEHOVÁ ri na utz ta ka'anik. ⁴We xiweta'maj k'u ri' wa', lik chich'ob'o na chi utz puwi' yey we xelik qatzij katajin u'anik wa' wa lik xab'ib'al uwach chikixo'l ri tinamit Israel, ⁵kiwesaj k'u b'i ri' wa tikawex chirij lo ri tinamit yey ki'an pab'aj asu kamisaxik uwach.

⁶We ek'o keb' oxib' kakijikib'a' uwach rumak junoq ma xkilo echiri' kamakunik, kakam na k'u ri' ri kaq'at tzij re kamik puwi'; no'j we xa jun ri kajikib'an uwach rumak; ri' na utz taj kaq'at tzij re kamik puwi'. ⁷E taq k'u ri' kejikib'an uwach rumak wa' wa tikawex, e rike ri e nab'e kek'aqaw taq rab'aj che, re asu kamisaxik uwach kaki'ano, k'atek'uchiri' e keyakataj ri tinamit. Jela' k'u ri', e kiwesaj ri na utz ta uwach k'o chixo'lib'al ri'ix.

⁸We pa ri q'atb'al tzij k'o ri lik k'ayew kixopon chwach, e pacha' juna kamik 'anom o juna ch'a'oj, o pacha' junoq 'anom b'i k'ax che o juna chik sa'ch kuk'ulumaj chupa taq ri tinamit, kixyakataj k'u ri' yey kixe'ek pa ri luwar cha'tal chi ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix. ⁹Kixe'ek k'u ri' chikiwa raj q'atisan qasa'n, ri kab'i'x levita chike yey ri aj q'atal tzij k'o chupa taq la' la q'iij cha' kiq'atisaj wa' chikiwach. Ek'u ri' rike ri keq'ataw tzij puwi' ri xeqelen re ri mak. ¹⁰Ek'u lik ki'an ri' janipa ri q'atb'al tzij kel chikichi' ri e k'o chupa ri luwar kucha' ri QAJAWAL JEHOVÁ, lik kichajij iwib' che cha' e lik ki'ano sa' taq ri kakib'i'ij rike chiwe. ¹¹E ki'ano janipa taq ri pixab'anik kaki'an chiwe yey ri q'atb'al tzij ka'anik na jinta k'ana kijal che pacha' ru'anikil kaki'an rike. ¹²We k'o junoq chiwe, ruma ku'an nim che rib' na ku'an taj janipa ri ka'anik xub'i'ij raj q'atal tzij o raj q'atisan qasa'n, ri keniman chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix; ek'u ri' ri na kojol ta tzij taqal che kakamik, jela' k'u ri' e kiwesaj ri na utz ta uwach k'o chixo'lib'al ri'ix. ¹³We xketa'maj k'u konoje ri tinamit wa', kak'oji' xi'in ib' pa kanima' yey jela' na kaki'an ta nim che kib' re kakipalajij tzij.

Pixab'anik puwi echiri' kujeq kataqan juna rey

¹⁴Echiri' kixok chwach taq rulew, ri kuya na ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix chiwe cha' wa' kak'oji' piq'ab', yey kixjeqi' k'u chwach, kib'i'ij k'u ri': «Qacha'a juna qa-rey re kataqan paqawi', jela' pacha' taq konoje ri tinamit e k'o lo chiqanaqaj» kixcha', ¹⁵utz k'u ri' kikoj juna rey

piwi', no'j chirajawaxik wa' e ri ucha'om chi ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix yey e junoq chike raj Israel. Na utz taj we ki'an rey che juna achi cha' kataqan piwi' we na aj ta Israel we na e ta kuk'il ri iwatz-ichaq'. ¹⁶Ek'u ri' wa' wa rey na ub'e taj kek'oji' uk'iyal kawayu' ruk', yey lik na ub'e taj we keb'utaq ri tinamit chila' Egipto ruma kekima taq kawayu', ma ri QAJAWAL JEHOVÁ lik ub'i'im chiwe: «Mixtzelej chi k'ana chupa la' la b'e» xcha'. ¹⁷Na ub'e ta ne k'enoq kek'oji' uk'iyal ixoqib' ruk' re ku'an rixoqil chike ma ri' e keminow re chupa cha' kakiloq'nimaj taq jujun chik dios. Yey na utz tane kumol uchi' uk'iyal oro yey plata.

¹⁸Ek'uchiri' ri rey kujeq rutaqanik, kataqan che cha' katz'ib'ax tanchi chupa juna libro wa' wa pixab'anik, ek'u ri' wa' kesax lo che taq ri nab'e jutaq b'otal'j wuuj, ri ya'talik re kakichajij raj q'atisan qasa'n e aj levita. ¹⁹Lik k'u chirajawaxik ri' xaqi e k'o wa' wa jun libro puq'ab' yey karajilaj upa ronoje q'iij che ruk'aslem, cha' jela' kumajo kak'oji' xi'in ib' pa ranima' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix yey lik k'u kutijoj rib' ri' che janipa wa ch'a'teem k'o chupa wa pixab'anik yey wa taqanik yey lik k'u e kutaqej u'anik ri'. ²⁰Cha' jela' na ku'an ta nim che rib' chikiwa ri ratz-uchaq' yey na karesaj tane k'ana rib' che taq wa pixab'anik. Jek'uri'la', e rire yey kuk' ri e ralk'o'al lik kanajtir ri taqanik kaki'an pakiwi ri tinamit Israel.

Deuteronomio 18

Ri taqal chike raj levita kakik'ulu

¹Ek'u taq raj q'atisan qasa'n, yey ri jutiq chik chike ri mutza'j e ralk'o'al kan ri Leví, e wa' rike na jinta ne kulew chikixo'l ri tinamit Israel, e taq k'u ri' ri qasa'n kaporox chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, yey taq ri kaya'i' puq'ab', chirij wa' kewa' wi raj levita. ²Na jinta k'u kulew ri' kakik'ul rike chikixo'l ri katz-kichaq' ma e ri xya'i' chike cha' ku'ana ke, wa' e ri QAJAWAL JEHOVÁ, jela' pacha' ri ub'i'im Rire chike.

³E che taq rawaj kekamisaxik e toro'ib' o ri e k'ak'al b'exex keya'i' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ kuma ri tikawex, ri taqal chike kakik'ul raj q'atisan qasa'n, e taq ri ra' rawaj, ruk' taq ri uxe' re' yey rutza'm rupa rawaj, ⁴yey ruk' taq ri nab'e uwach ri trigo, ri k'ak' vino yey raceite, ruk' taq ri nab'e kismal ri b'exex kasokaxik, kaya'i' taq wa' chike. ⁵Ma e raj levita e cha'tal

chikixo'l konoje taq ri pamilia ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS, cha' rike kuk' taq ri kik'ajol, na jinta utaqexik keniman chupa rub'i' ri QAJAWAL JEHOVÁ.

⁶ Echiri' juna aj levita re junoq che taq ri tinamit Israel, kalax pa ranima' ke'ek chupa ri luwar pa ucha'om wi ri QAJAWAL JEHOVÁ, ⁷ yey kujeq k'u ri' kaniman chupa rub'i' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS, ku'an k'u re jela' pacha' taq ri kaki'an ri jujun chik e rachb'i'il aj levita, keniman chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ. ⁸ Ek'u ri' wa jun levita taqal che kutij sa' taq ri kakitij ri jujun chik yey puwi ne wa' ri kuk'ul che taq ri rulew k'ayitalik ke ruchu-uqaw.

Pixab'anik puwi taq ri lik na kuk'ul ta uk'u'x ri QAJAWAL JEHOVÁ

⁹ Echiri' kixok chwach taq rulew ri kuya na ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix chiwe, e lik mi'an iwe'ix sa' taq ri ano'n lik kuk'aq b'i uq'iij ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri kaki'an wa' wa jujun tinamit. ¹⁰ Na ub'e taj k'o junoq chiwe kuya rumi'al-ralk'o'al re uqasa'n cha' kaporox pa q'aaq', mi'an ne ri kitijoj iwib' che kixna'nik, mi'an ne iwe ri kich'a'tib'ej pan ri katajin loq, o kitijoj iwib' che q'ijonik o kixu'an ix aj itzab', ¹¹ mi'an ne ri ki'paja lo rij junoq ruk' ri ka'anaw re wa',¹ o keb'itzukuj ri kakina'ij ri k'amaja' ku'ana' o ri e aj q'iij o ri kekich'ab'ej ri uxlab'ixel ke ri ekaminaq chik. ¹² Ma xa tob' china ri ka'anaw wa' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, Rire e lik kuk'aq b'i uq'ij; yey we keroqotaj b'i ri nimaq taq tinamit chiwach ri'ix, wa' e ruma lik xab'ib'al uwach ri kaki'ano. ¹³ Ek'u ri' ri'ix e lik chixb'ina jusuk' chwach ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix. ¹⁴ Ma e wa nimaq tinamit ku'ana iwe, e kakita ke ri e aj q'ijab' kuk' taq ri kakina'ij pan ri k'amaja' ku'ana', no'j ri'ix na ya'tal ta chiwe ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, cha' ki'an wa'.

Ri DIOS kub'i'tisij jun q'alajisanel re Rire jela' pacha' ri Moisés

¹⁵ E ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kuyak jun q'alajisanel re Rire jela' pacha' ri'in, wa' kel lo chixo'lib'al ri'ix, chikixo'l ri iwatz-ichaq'; lik k'u e chita re Rire. ¹⁶ Ma e wa' ri xitz'onoj ri'ix che ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, che ruwi juyub' Horeb, echiri'

imolom iwib' iwonoje chila', xib'i'ij k'u ri': «Lik na kaqaj taj kaqata tanchi ruqul ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS qe ri'oj yey na kaqaj ta chi ne kaqil wa unimal q'aaq' kajumuwik, cha' jela' na kojkam taj» xixcha'. ¹⁷ Ek'u ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ xub'i'ij chwe: «Lik utz ri xkib'i'ij ¹⁸ Jun q'alajisanel re ri DIOS jela' pacha' ri'at kanyak lo chikixo'l ri e katz-kichaq' wa tinamit, kankoj k'u ri nuch'a'teem puchi' yey ek'u ri' rire kab'i'n chiwe sa' taq wa katintaq che. ¹⁹ Yey china k'u junoq na kok ta iil che wa ch'a'teem kuq'alajisaj rire chupa ri nub'i', ri' kanq'at tzij ri'in puwi'. ²⁰ Yey ek'u juna q'alajisanel lik kutak'ab'a' uq'iij kach'a't chupa ri nub'i' yey kujeq k'u kub'i'ij taq ri na nutaqom ta Ri'in che, o kujeq kach'a't pa kib'i' jujun chik dios ke ri jujun chik tinamit, ek'u ri' wa' wa jun q'alajisanel ri'ix kiq'at tzij re kamik puwi'» xcha'. ²¹ Yey laj kib'i'ij k'u wa' xa chupa ri iwanima': «¿Su'anik kaqeta'maj we ri xb'i'ixik na e ta ruch'a'teem ri QAJAWAL JEHOVÁ?» kixcha'. ²² Lik k'u chiweta'maj wa': We ri q'alajisanel kach'a't chupa rub'i' ri QAJAWAL JEHOVÁ yey na e ta ku'ana' janipa ri xub'i'ij, ri' wa' na e ta uch'a'teem ri QAJAWAL JEHOVÁ. E taq k'u ri' ri xub'i'ij xa e ruma kutak'ab'a' uq'ij, mixi'ij k'u iwib' ri' che.

Deuteronomio 19

Taq ri tinamit re to'b'al ib'

¹ Echiri' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kusach kiwach ri nimaq tinamit, wa' e taq ri kuya chiwe yey ku'ana ne iwe'ix, kixjeqi' ne ri' chupa taq ri kitinamit yey chupa taq ri kocho, ² ek'u ri' ri ki'ano e keb'icha' oxib' tinamit che ronoje taq wa' wu'lew, ri kaya' na chiwe ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, cha' wa' ku'ana iwe'ix. ³ Ki'an oxib' parte che ronoje taq rulew ri kuya ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, chiwe re ku'ana iwe'ix, cha' e kakanaj kan jun tinamit che jun parte che wa'. Kiyijib'a' k'u taq ri b'e pa kopon wi che taq wa' wa tinamit, cha' we k'o junoq kukamisaj kan juna tikawex, utz ke'ek ku'tob'ej rib' xa tob' pachawi che taq wa oxib' tinamit.

⁴ E ri xkamsanik utz kanimajik, ke'ek chila' chupa wa tinamit re kukolob'ej ruk'aslem; wa' e taqanik kaya' che ri kuq'alajisaj na u'anikil taj xu'an ri kamik, ma e ri petinaq loq na tzel tane kakil kib' ruk' wa tikawex. ⁵ Wa' e pacha' junoq e

¹18:11 Wa' e jun 'ano'n ka'anik re kak'o'ji' junoq puq'ab' junoq chik.

b'enaq junam ruk' ri ratz-uchaq' chwa juyub' re ke'ki'ana si', yey ek'uchiri' kuyak rikaj re kuq'at ri che', wa' kasolka'n che ri raqan yey ku'maja pan ri rachb'i'il ruk' rikaj yey jela' kukamisaj. Ek'u ri x'anaw wa' utz kanimajik, kumaj b'i ub'e che junoq chike wa' wa tinamit yey jek'ula' kukolob'ej ruk'aslem. ⁶Ma we na xu'an ta wa' yey we lik naj k'owi che wa luwar, kak'un k'u lo juna ratz-uchaq' ri xkamik cha' ku'an uk'axel che ri xkamsanik, kuternab'ej k'u ruk' oyowal yey we xumajo asu kukamisaj; yey wa' na ub'e taj kakamik ma ri xu'ano na e ta ruma tzel kakil kib', xa e ruma rikaj xsolosob'ik yey ruk' ri' wa' xkam ri jun chik. ⁷Ruma k'u ri', ri'in kixintaq che cha' keb'icha' oxib' tinamit re to'b'al ib'.

⁸Yey ek'u ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kunimarisaj más rulew ix k'owi, yey kuya k'u ronoje taq rulew chiwe ri xub'i'tisij chike riwati'-imam; ⁹ku'ana' wa' we ri'ix e lik kinimaj utzij taq rutaqanik, ma e taq wa' wa kixintaq che wo'ora cha' e lik kitijoj iwib' che: e k'ax china'a ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, yey ronoje q'iij e lik kitaqej taq ri b'e ix uya'om wi; jek'ula' keb'icha' chi oxib' tinamit parewi che roxib' eb'icha'om chik. ¹⁰Cha' e chwach taq wa' wu'lew ri kaya'i' chiwe re ku'ana iwe'ix ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, na kakam ta junoq na jinta umak yey jek'uri'la' na kiweqelej ta juna kamik.

¹¹No'j we k'o junoq tzel karil ri ratz-uchaq' yey kujeq k'u ri' kuternab'ej, kopon k'u jun q'iij kayakataj chirij kuch'ayo re kamisaxik uwach ku'ano, yey kakam k'u ri tikawex, yey ek'u ri kakamsanik animajel kopon che juna wa' wa tinamit pa taq kakitob'ej wi kib'. ¹²E taq k'u ri' ri nimaq winaq re rutinamit wa' wa achi kamisanel, ketaqan che kesax lo pa ri xuto'b'ej wi rib' yey kakiya k'u puq'ab' ri ratz-uchaq' ri xkamik, cha' jela' kaq'at tzij re kamik puwi'. ¹³Lik k'u ri' majuch' ka'n k'ana chik'u'x ri xkamsanik, ma jela' e kitaniq taq ri kamik ke ri tikawex na jinta kimak chike ri tinamit Israel. Yey jek'ula' ri', lik xaqi utz kixel pan ruk' taq ri ki'ano.

¹⁴Chwach taq k'u ri' rulew ri kaya' na chiwe ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, e mixok pan chupa ri rulew riwatz-ichaq' ruma kijal uluwar rab'aj kak'utuw ruchi'b'al rulew, wa' e ri pajital kan kuma ri nimaq winaq ojertan.

Taqanik chike ri keq'alajisan chirij junoq ruma taq ri kakilo

¹⁵Echiri' k'o junoq xu'an ri lik na utz ta uwach o xtzaq pa juna jaljob'ik o juna chik mak, yey xa jun k'u ri kaq'alajisan chirij, ri' na kata' ta re, ma xew kata' re we e keb' o e oxib' ri keq'alajisan chirij.

¹⁶Yey echiri' k'o junoq kaq'alajisan ruk' raq'ul chirij jun chik, wa' lik e uwach xa aj tz'aqal ri na qatzij taj chirij ri jun chik, ¹⁷ri' kikab'ichal wa' keb'e'yo'q chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ yey chikiwach ri e aj q'atitan qasa'n yey chikiwach ri e aj q'atal tzij e k'o chupa taq la' la q'iij. ¹⁸Ek'u ri e aj q'atal tzij, keb'ek che uch'ob'ik chi utz puwi ri q'alajisam chirij ri jun, yey we xq'alajinik na qatzij ta ruq'alajisam ri katz'aqaw uchi', yey xa raq'ul ri ukojom chirij ri ratz-uchaq', ¹⁹ek'u janipa ri' ri k'ax uch'ob'om chirij ri utz'aqom uchi', che rire ka'ani' wi. Jela' k'u ri', e kiwesaj ri na utz ta uwach k'o chixo'lib'al ri'ix. ²⁰Yey echiri' kaketa'maj k'u ri' ri jujun chik, kak'o'ji' xi'in ib' kuk' yey na kaki'an ta chi ri xa ruk' raq'ul kakitz'aq uchi' junoq. ²¹Lik k'u majuch'ka'n k'ana ik'u'x chike wa': we k'o junoq kakamsanik, ri' taqal che kakam rire, we k'o junoq kupuch' rawach, ri' taqal che kapuch' ri ri're, we k'o junoq kutor b'i juna awe', ri' taqal che kator b'i ri ri're, we k'o junoq kutzaq ruq'ab' chawe, ri' taqal che ka'an uk'axel che, yey we k'o junoq katu'an paqan, ri' taqal che ka'an uk'axel che.

Deuteronomio 20

Ri taqanik xya'i' puwi taq ri ch'a'oj ka'anik

¹Echiri' kixel b'i kixe'ek pa ch'a'oj chikij taq ri tzel keb'ilow iwe, yey keb'iwil taq k'u ri kuk'a'am kawayu', uk'iyal kareta re pa ch'a'oj yey keb'iwilo e jun tinamit más e k'i chiwach ri'ix, lik mixi'ij k'ana iwib' chike, ma e ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ri xesan lo iwe chwach taq rulew re Egipto, e Rire k'o iwuk'. ²Yey ek'uchiri' kopon ru'orayil re ri ch'a'oj, e raj q'atitan qasa'n kak'o'ji' chikiwach ri keb'ok pa ch'a'oj, cha' keb'upixab'aj. ³Kub'i'ij k'u chike: «Lik chita na, ix tinamit Israel, e wo'ora kijeq kixch'o'jin chikij taq ri tzel keb'ilow iwe. Mutoq' k'u ik'u'x ri ch'a'oj yey mixi'ij ne iwib'; mixb'irb'ot nenare' yey mik'ut ne k'ana ri xix'in ib' chikiwach ri tzel keb'ilow iwe, ⁴ma ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ke'ek iwuk', yey e Rire ri kach'o'jin iwuma ri'ix

chikij taq ri tzel keb'ilow iwe, yey jela' ri'ix e kich'ij uchuq'ab' ri tzel keb'ilow iwe» kacha'.⁵ E taq k'u ri e ajwach re ri tinamit kech'awik, jewa' kakib'i'ij chike ri keb'ok pa ch'a'oj: «We k'o junoq chiwe u'anom rocho k'asaq yey k'amaja' ne kajeqi' chupa, ri' tzeleja chirocho ma k'axtaj kakam kan pa ri ch'a'oj yey junoq chik k'u ri' kajeqi' kan chupa ri rocho. ⁶Yey we k'o junoq chiwe u'anom utiko'n re uva yey we k'amaja' ne kutij re rujiq'ob'alil wa', ri' tzeleja chirocho ma k'axtaj kakam kan pa ri ch'a'oj yey junoq chi k'u ri' katijow re rujiq'ob'alil wa'. ⁷Yey we k'o junoq uya'om chi uch'a'teem che juna ali re kak'uli'ik yey k'amaja' k'u ri' kak'uli' ruk', ri' tzeleja chirocho ma k'axtaj kakam kan pa ri ch'a'oj yey junoq chi k'u ri' kak'uli' kan ruk' rali uya'om chi uch'a'teem che» kecha'.

⁸Tek'uchiri', kech'aw tanchi rajwach ke rachijab' ajch'a'oj, jewa' kakib'i'ij chike ri keb'ok pa ch'a'oj: —We k'o junoq kuxi'ij rib' yey kuna'o na jinta uchuq'ab' cha' kok pa ch'a'oj, ri' tzeleja chirocho, ma k'axtaj kukoq xi'in ib' chike ri jujun chik e rachb'i'il —kecha'. ⁹Yey ek'uchiri' kakik'is kech'a't ri e ajwach, tek'uchiri' e taq ri e k'o chikiwach ri keb'ok pa ch'a'oj, kenab'ej b'i cha' kakik'am b'i kiwach chujujunal mutza'j.

¹⁰Ek'uchiri' kixopon chunaqaj juna tinamit re kixok pa ch'a'oj kuk', ri nab'e ki'ano e chitija uq'iij ki'an ri utzil k'oleem kuk'. ¹¹Yey we ri tikawex re ri tinamit kakik'ul ri utzil k'oleem yey kakiya luwar chiwe kixok b'i, e ri ki'ano e kijeq ri'ix kixtaqan pakiwi' rike cha' kixkinimaj ruk' minom chak. ¹²No'j we na xkaj taj kaki'an ri utzil k'oleem iwuk', ma e ne kakijeq ri ch'a'oj chiwij; ek'u ri' ri ki'an ri'ix e kisut rij ri tinamit yey kijeq ri ch'a'oj chikij. ¹³Ek'uchiri' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, keb'uya wa' wa tinamit piq'ab', e ri ki'ano e keb'ikamisaj ruk' espada konoje rachijab'. ¹⁴Xew k'u rixoqib' yey rak'alab', kuk' taq rawaj yey ronoje taq ri k'o chupa ri tinamit, wa' kik'amo re ku'an iwe'ix yey kitij ne iwe janipa taq ri k'o kuk' ri tzel keb'ilow iwe, ma wa' e ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ri kaya'w piq'ab'. ¹⁵Jek'uri'la' ki'an chike taq ri nimaq tinamit keyakataj chiwij e k'o lo k'a naj che taq rulew ix k'owi yey na e ta kuk'il ri tinamit ix k'owi. ¹⁶No'j chupa taq ri tinamit che taq wa luwar ri xuya ri QAJAWAL JEHOVÁ,

ri DIOS iwe'ix, chiwe re herencia, na jinta k'o junoq kasilab'ik kiya kan uk'aslem. ¹⁷E ri ki'ano e asu kisach kiwach raj heteo, raj amorreo, raj cananeo, raj ferezeo, raj heveo yey raj jebuseo, ma e utaqom ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix chiwe; ¹⁸cha' jela' na kakik'ut ta chiwach ri'ix janipa ri lik k'aqital b'i uq'iij kaki'an rike che uyakik kiq'iij taq ri ki-dios yey jek'uri'la' kixkimin pa ri mak chirij ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix.

¹⁹Echiri' uk'iyal q'iij kisut rij juna tinamit^m re kixch'o'jin chirij cha' ku'an iwe'ix, meb'ik'aq taq ri che' pulew ruk' ikaj, ma ri kijiq'ob'alil wa' lik kajawax chiwe re kitijo. Yey na utz tane keb'ik'aq uk'iyal che' pulew ma wa' e uche'ul ruwa taq juyub' yey rike na e ta tikawex re tzel keb'ilow iwe re cha' ka'an ch'a'oj kuk' rike. ²⁰No'j taq ri che' xex iweta'am wi na kakiya ta jiq'ob'al, ri' utz keb'ik'aq pulew. Ruk' taq ne wa' wa che' utz kiyak taq to'b'al iwib' chirij lo ri tinamit ix k'o pa ch'a'oj ruk', ki'an k'u ri' wa' k'a jampa xetzaq piq'ab'.

Deuteronomio 21

Rawaj kakamisax ruma juna kamik na xeta'max taj china x'anawik

¹Ek'uchiri' ix k'o chi chwach taq rulew, ri kuya na ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix chiwe, cha' wa' ku'ana iwe, yey kariqitaj k'u juna kaminaq ripil kan chwach taq ri juyub' yey na q'alaj taj china xkamisen re, ²ri' e taq ri nimaq winaq yey ri e aj q'atal tzij keb'el b'i yey kakipajo janipa unajtijil k'owi ri kaminaq che taq ri tinamit ek'o lo xa naqaj. ³E taq k'u ri nimaq winaq re ri tinamit k'o lo xa naqaj pa xriqitaj wi ri kaminaq, ri' kakik'am jun b'akilo k'amaja' kaya' pa chak yey na ya'tal tane pa yuku. ⁴Yey ek'u ri nimaq winaq re la' la tinamit kakik'am b'i ri b'akilo pa juna taq'aj pa k'owi juna raqana' lik xaqi kab'in ya' chupa yey wa' wu'lew na jinta k'ana chak 'anom chwach yey na tikital tane k'enoq, chiri' k'u ri' kakiq'aj ruqul ri b'akilo.

⁵Tek'uchiri' keqib' raj q'atisan qasa'n, wa' e taq ri eralk'o'al kan ri Leví, ma e rike ri eb'ucha'om ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, cha' e kechakun chwach Rire yey kakiya taq rutzil chomalil chupa rub'i' ri QAJAWAL JEHOVÁ,

^m20:19 Taq ri tinamit ojertan e k'o nimaq taq tapya chikij, e la' kusut kij. Ruma wa' ri tikawex ch'uqutal kij yey k'o taq pwerta che cha' re eleb'al o keleb'al ri tikawex.

yey pakiq'ab' rike kakiq'at tzij puwi' echiri' k'o keb' tikawex kachipala' kib' chikiwach yey ri kach'ich'a' kib' chikiwach. ⁶ Konoje k'u ri nimaq winaq re ri tinamit k'o lo xa naqaj pa xriqitaj wi ri kaminaq, ri' kakich'aj ri kiq'ab' puwi ri nawilo, ri xq'epi' ruqul chupa wa' wa taq'aj. ⁷ Yey kaki'an k'u wa jun q'alajisanik: —Ri'oj na oj ta xojkamsan re wa jun achi yey na xqil ta nenare' su'anik xkamisaxik. ⁸ Lal QAJAWAL JEHOVÁ, kuyu la kimak wa tinamit la Israel, ri xeb'esaj lo la pa ri k'axk'olil, yey maya la luwar kaqequelej rukamik junoq na jinta umak —kecha'. Jek'uri'la', kakuytaj imak che wa' wa kamik. ⁹ Ek'u u'anik ri', kiwesaj piwi' ri'ix ri mak requelem ri kamik re junoq na jinta umak xkamisaxik, echiri' e ki'an ri lik jusuk' chwach ri QAJAWAL JEHOVÁ.

Suk'ulik tzij lik k'i taq uwach

¹⁰ Echiri' kixel b'i pa ch'a'oj chikij taq ri tzel keb'ilow iwe, yey ek'u ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, keb'uya taq wa' piq'ab' yey keb'ichap b'i jujun chike chi presoyil, ¹¹ yey we k'o junoq chiwe karil juna ixoq chikixo'l lik choom ixoq yey kurayij k'ut kuk'amo re ku'an rixoqil che, ¹² e ri' ri ku'ano e kuk'am b'i rixoq chirocho yey e rixoq kusokaj ronoje ruwi' yey kuq'at taq ri rixk'aq, ¹³ kujal k'u ruq'uu' ukojom echiri' xtzaq chi presoyil yey kak'o'ji' pa chirocho rachi e la' jun lo iik' e ri' lik e keroq'ej ruchu-uqaw. Echiri' u'anom chi wa' rixoq, k'a ek'uchiri' utz kakotz'i' rachi ruk' yey e chwi ri', e wa' wa'chi ku'ana rachijil rixoq yey rixoq ku'ana rixoqil rachi. ¹⁴ No'j we xopon juna q'ij e wa' wa'chi kujeq na karaj ta chi wi'xoq, ri' utz kuya b'i luwar che pa karaj wi rixoq ke'ek, na utz taj we kuk'ayij b'i o ku'an pacha' loq'om rajchak che ma ruma xuk'aq b'i uwa uq'ij.

Ri taqal che kuk'ul rala atzixel

¹⁵ We k'o juna achi e keb' ri rixoqil yey jun k'u ri k'ax kuna'o no'j ri jun chik na k'ax ta kuna'o, yey kikab'ichal ne ri' wa' e k'o ralk'o'al chikij; e ne ri atzixel chike ruk'ajol wa' re rixoq na k'ax ta kuna'o. ¹⁶ Ek'uchiri' kopon ri q'ij kuya ri herencia chike taq ri ralk'o'al, ri' na utz taj kuya che ri ralab' rixoq k'ax kuna'o ri taqal che re atzixel, ma ri' e kuk'aq b'i uq'ij ruk'ajol ri lik taqal che atzixel yey wa' e ralab' rixoq na k'ax

ta kuna'o. ¹⁷ Chirajawaxik k'u ri kuq'alajisaj e atzixel chike ruk'ajol ri ralab' rixoq na k'ax ta kuna'o, yey kukalajij ri herencia taqal che kuya che rire chikiwa ri jujun chik eb'uk'ajol, ma e nab'e uxu'manik wa' re ruchuq'ab' yey che k'u rire kaya'i' wi ri kuk'ul ri taqal che re atzixelal.

Ri e alk'o'al e titz'itaq

¹⁸ We k'o junoq k'o juna uk'ajol palajij tzij yey titz'itik yey na kuta ta kich'a'teem ruchu-uqaw yey na kukoj tane kitzij tob' lik kakiq'ilo, ¹⁹ ek'u ri' ruchu-uqaw kakik'am b'i chikiwa ri nimaq winaq re ri tinamit, che ri okib'al pa ri jeqel wi, ²⁰ jek'uwa' kakib'i'ij chike ri nimaq winaq re ri tinamit: —Wa jun qalk'o'al lik palajij tzij, lik titz'itik yey na kukoj ta qatzij, lik japjatel yey lik q'ab'arel —kecha'. ²¹ Konoje k'u ri' rachijab' re ri tinamit kakikamisaj pab'aj rala titz'itik. Jek'uri'la', e kiwesaj ri na utz taj k'o chixo'l chupa ri tinamit yey ek'uchiri' kaketa'maj wa' konoje ri tinamit, kak'o'ji' xi'in ib' kuk' che u'anik ri na utz taj.

²² We k'o junoq u'anom juna kamik yey taqal k'u ri' che kaq'at tzij re kamik puwi', yey rukamik e ri katzayab'ax che juna che',ⁿ ²³ miya k'u kan ri' ru-cuerpo karik'owib'ej jun aq'ab' katzayi' che ri che', ma ri ki'ano e asu kimuq chupa la' la jun q'ij, ma chwach ri DIOS itzel uwachlib'al junoq katzayab'ax chwa juna che'.^o Yey jek'ula' ri', na kich'ulaj ta uwach rulew ri kuya na ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix chiwe cha' ku'ana iwe.

Deuteronomio 22

Uk'iyal taq uwach pixab'anik

¹ Jenela' we k'o junoq chiwe karilo sachinaq ruchikop o rub'exex ri ratz-uchaq', na ub'e ta ri' we kujek' rib' che uto'ik ri ratz-uchaq', ma e ri chirajawaxik ku'ano e ri kuk'am b'i yey ku'ya'a che. ² Yey we ri ratz-uchaq' na xa ta naqaj k'owi lo che o na reta'am tane uwach, ek'u ri ku'ano e kuk'am b'i rawaj chwa rocho yey kak'o'ji' k'u ri' ruk' k'a jampa xopon ri rajaw che utzukuxik, ek'uchiri' kuya lo che. ³ Jeneri'la' ka'an che ru'axna yey che ruq'uu' yey jela' ka'an ruk' ronoje sa' taq ri kutzaq rawatz-achaq' yey we at ri katriqow re, ma na utz taj we kajek' awib' che kato'o.

ⁿ21:22 Ruwach rachi katzayab'ax chwa jun che' e k'utub'al re lik kak'aq b'i uq'ij chikiwach ri jujun chik.

^o21:23 Kil Gálatas 3:13

⁴We e la' kawil ri axna o ri b'oyex re rawatz-achaq' tzaqinaq chupa ri b'e, na xa ta kawilo, ma e ri chirajawaxik ka'ano e ri kato' che uyakik.

⁵Na utz taj we ruq'uu' juna ixoq e jela' kukoj rachi, yey na utz taj we ruq'uu' juna achi kukoj rixoq, ma e junoq ka'anaw taq wa' lik kuxa'ij uk'u'x ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix.

⁶We k'o junoq chiwe e la' chupa rub'e kuriq usok juna awaj e kuk'il ri k'o kixik', laj wa' k'o chwi juna che' o che ruwa ulew, yey we e wa' wa sok ek'o raltaq ko awaj chupa k'ak' eb'alaxinaq o we k'o saqmolob' chupa ya kepoq'ik yey laj ne ri kichu jupul pakiwi', na utz ta k'u ri' we keb'uk'am b'i wa' junam ruk' ri kichu. ⁷Ri ku'ano e keb'uk'am kan ri ch'uti'q yey kuya k'u b'i luwar che ri kichu ke'ek; jek'uri'la' e lik kel pan chi utz ruk' taq ri ku'ano yey lik kanajtir uwa uq'ij.

⁸We k'o junoq chiwe ku'an juna rocho k'asaq, ri' chirajawaxik kuyak julepaj tapya re q'atb'al che ronoje ruchi' lo ruwi ri rocho, ma k'axtaj k'o junoq katzaq lo chwi ri ja yey kakamik, jek'uri'la' e ri pamilia keb'eqelen rukamik wa'.

⁹Chwach rawulew pa katik wi ri uva, na utz taj katik uk'iyal uwach ija', ma we xa'an wa', ri' na utz taj kachap rujiq'ob'alil kuya'o ma e ronoje ri' ri molonik ka'an che tob' e ri uva o ri jun chik tiko'n, chirajawaxik kaya puq'ab' ri QAJAWAL JEHOVÁ.

¹⁰Echiri' ka'an poch'ooj chwa rawulew, meb'aya junam pa yuku juna b'oyex ruk' jun axna.

¹¹Makoj juna aq'uu' we ru'anik kemom e ruk' chiiij lana yey k'o lino chuxo'l.

¹²Kakoj uchiy re retz'eb'a'lil re karab'ab' che rukajchal u-eskinayil raq'uu' karip chawij.

Taqanik puwi echiri' kak'aq b'i uq'ij ri k'ulanikil

¹³Echiri' juna ala kak'uli' ruk' juna ali yey ek'uchiri' kotz'i'naq chi ruk' kujeq kuk'aq b'i uq'ij rali yey na karaj ta chik, ¹⁴kub'i'ij k'u ri', e rali xujal uchi' chwach rire yey kujeqo na choom ta rutzijob'exik ku'ano, kub'i'ij: —E wa jun ali xink'uli' ruk' yey echiri' xinkotz'i' ruk', xin-nab'ej uch'ulam chi ri chomilaj uq'apojil ruk' achi —kacha'. ¹⁵Ek'u ri' ruchu-uqaw rali keb'ek kuk' ri nimaq winaq e aj q'atal tzij e k'o che ri okib'al

re ri tinamit yey ke'kik'utu k'u ri k'utub'al^p re ri chomilaj uq'apojil rali, cha' jela' ke'kib'i'ij na qatzij ta ri kub'i'ij rala. ¹⁶Ek'u ri' ruqaw rali kub'i'ij chike ri nimaq winaq: —Ri'in xinya ri numi'al che wa jun ala cha' kak'uli' ruk', yey wo'ora na k'ax ta chi kuna'o, ¹⁷yey kutz'aq chirij ri numi'al e xujal uchi' chwach, kub'i'ij k'u ri': “e ri mi'al la uch'ulam chi ri chomilaj uq'apojil” kacha'. No'j wa' na qatzij taj. Ma ri' taq ri k'ul nuk'amom loq re k'utub'al re ri chomilaj uq'apojil ri numi'al —kincha'. Yey kurip k'u ri' ri k'ul chikiwach ri nimaq winaq re ri tinamit. ¹⁸Ek'u ri' ri nimaq winaq kakichap rala yey kakijeq kakijich' upa ruma xukoj raq'ul chirij ri rixoqil. ¹⁹Kakitaq k'u ri' che ku'an jun tojonik re keb' (2) libra ruk' nik'aj^q re saqapwaq, yey wa' kuya che ruqaw rali, ma ruma na choom ta rutzijob'exik ri chomilaj uq'apojil jun ali xu'ano yey wa' e kuk'il raj Israel. Na utz taj kujach b'i rali yey ek'u rixoqil ri' wa' che ronoje ruk'aslem.

²⁰No'j we e xu'ana qatzij e rali uch'ulam chi ri chomilaj uq'apojil, ²¹ek'u ri' ri ka'an che e kesax b'i che ruchi' ja re ri rocho ruqaw yey ek'u rachijab' re ri tinamit kaki'an pa ab'aj re kamisaxik uwach, ruma ri na utz ta k'ana uwach xu'an pa ri tinamit Israel yey e xuya kik'ix rupamilia ruqaw. Jek'uri'la' e kiwesaj ri na utz taj k'o chixo'lib'al.

²²We e la' k'o juna achi xmajtajik kotz'ol ruk' juna ixoq k'ulanik, ri' kikab'ichal chi achi chi ixoq kaq'at tzij re kamik pakiwi'. Jek'uri'la', e kiwesaj ri na utz taj k'o chixoxo'l ri tinamit Israel.

²³E juna ali k'o che ri chomilaj uq'apojil yey unimam chik kak'uli' ruk' juna ala yey we k'o juna achi kariqow re chupa ri tinamit yey kakotz'i' ruk', ²⁴ri' keb'iwesaj b'i kikab'ichal che ri okib'al re ri tinamit yey keb'i'an pab'aj asu kamisaxik kiwach; kakam rali ma e na xutz'onoj ta to'b'al rib' yey lik ne pa tinamit k'owi, yey kakam rachi ma e xuk'ixb'esaj ri rixoqil ri ratz-uchaq'. Jek'uri'la' e kiwesaj ri na utz taj k'o chixo'lib'al.

²⁵No'j we rachi pa juyub' ku'riqa wi rali unimam chik kak'uli'ik, yey ek'u ri' wa' kumin uwach rali chupa cha' kakotz'i' ruk', ri' xew kaq'at tzij re kamik puwi rachi kakotz'i' ruk'.

²⁶No'j k'u rali mak'o mi'an che; ma rire na jinta mak kareqelej che wa' cha' taqal che kakamisaxik. E wa' wa xuk'ulumaj wa ali e pacha' echiri' junoq

^{p22:15} Ri k'utub'al re, ke'eloq e ri kik' k'o che taq ri k'ul pa xewar wi ri nab'e aq'ab', vr. 17.

^{q22:19} Pa hebreo wa' e jun pajanik re 100 siclo re saqapwaq.

kayakataj chirij ri ratz-uchaq' yey asu kukamisaj kanoq. ²⁷Ma e rala pa juyub' ku'riqa wi yey rali unimam chik kak'uli'ik, laj xsik'in ne ri' no'j na jinta junoq xto'w re.

²⁸We k'o juna achi xuriq juna ali k'o che ri chomilaj uq'apojil yey wa' k'a jinta unimam wi kak'uli'ik, yey kumin uwach rali chupa re kakotz'i' ruk' yey kenab'etaj k'u ri' kikab'ichal, ²⁹ek'u ri' wa' wa' achi kuq'atisaj jun libra ruk' kajib' onza^r re saqapwaq che ruqaw rali yey ek'u ku'ana rixoqil ri' ma e ruma xuk'ixb'esaj, na utz taj kujach b'i rali yey ek'u rixoqil ri' wa' che ronoje ruk'aslem. ³⁰Lik na utz taj we k'o junoq kak'uli' ruk' ri xu'an rixoqil ruqaw, ma ri' e kuk'aq b'i uwa uq'iij ruqaw.

Deuteronomio 23

Taq ri na e ya'om ta pa kajlib'al ri tinamit

¹Ek'u junoq e ch'unu'n taq rulob' che ri rulewal o q'atital b'i ri rulewal, ri' na utz taj e jun rike echiri' kakimol kib' rutinamit ri QAJAWAL JEHOVÁ.^s

²E juna ala alaxinaq chirij juna ixoq na aj ta Israel, na kaya'i' ta pa kajlib'al ri tinamit, tob' ne xeb'ik'ow lajuy lema'j kiwach chike ri ralk'o'al, na jinta junoq chike wa' utz kek'o'ji' chikixo'l echiri' kakimol kib' rutinamit ri QAJAWAL JEHOVÁ.^t

³Na utz taj kaya'i' pa kajlib'al rutinamit ri QAJAWAL JEHOVÁ raj Amón yey raj Moab, tob' ne xeb'ik'ow lajuy lema'j kiwach chike ri kalk'o'al, na utz ta ne k'ana kek'o'ji' chikixo'l echiri' kakimol kib' rutinamit ri QAJAWAL JEHOVÁ, ⁴ma e rike echiri' xixik'ow lo chupa taq ri kitinamit, wa' echiri' ix petinaq Egipto, e rike na xkib'i'tisij ta k'ana imiq'ina' o iwa re kitijo; e ne ri xki'ano ma xkipwaqij chwa ri Balaam, wa' e ruk'ajol ri Beor, rire petinaq Petor pa taq ri luwar re Mesopotamia, ek'u ri xkaj ku'an wa' wa'chi e cha' kutz'onoj ri lik na utz ta uwach piwi'. ⁵No'j ek'u ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, na xuta ta re ri Balaam, ma e ri lik na utz ta uwach xutz'onoj ri Balaam piwi', e ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, xujalk'atij uwach che ri utzil chomalil, yey xu'an wa' chiwe ma k'ax kixuna'o. ⁶Ruma k'u ri', che

ronoje ruq'ijol rik'aslem ri'ix; chike wa' wa' keb' tinamit mixok ne k'ana iil che kitzukuj ri utzil k'oleem chike o ri kakimaj kichuq'ab' ruk' taq ri kaki'ano.

⁷Na ruk' ta k'u ri', matzel meb'iwil raj edomita, ma rike eb'iwatz-ichaq' ma e ralk'o'al kan ri Esaú; matzel ne meb'iwil raj Egipto, ma chwach taq ri kulew wa', ri'ix xixjeqi'ik pacha' xa ix ik'owel.

⁸E ri kalk'o'al taq wa' wa' tinamit keb'alax che ri urox lema'j chike rike, utz chik keb'ok echiri' kakimol kib' rutinamit ri QAJAWAL JEHOVÁ.

Ri josq'inik kajawax chikixo'l rutinamit ri QAJAWAL JEHOVÁ

⁹Echiri' kixel b'i pa ch'a'oj chikij taq ri tzel keb'ilow iwe, e lik chichajij iwib' che taq ri lik ch'ul uwach. ¹⁰We k'o juna achi chixo'l na utz taj kaqib' chwach ri QAJAWAL JEHOVÁ ruma xujeq kaq'ejelaj ruya'ul ruxu'manik che ri rulewal laq'ab' ik'owinaq, ri' chirajawaxik che kel b'i, ke'k'ol lo chirij ri tinamit yey ek'u ri' la jun q'iij na kok tub'i k'ana pa la tinamit. ¹¹No'j b'enaq q'iij utz katinik yey echiri' tzaqinaq chub'i ri q'iij, k'a ek'uchiri' utz kok b'i pa la tinamit.

¹²Lik chirajawaxik k'o juna luwar chirij lo ritinamit lik e uwach pa ki'an wi rich'ukulem. ¹³Yey chuxo'lib'al taq ne ri ib'itaq iwe, lik chirajawaxik k'o juna xtaka, cha' echiri' ix k'o pachawi yey kape k'u ich'ukulem, ruk' wa' ki'an jul yey ki'an k'u rich'ukulem chupa, we xik'is k'u u'anik, kib'alij kan ulew puwi'. ¹⁴E ki'an wa' ma ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, Rire k'o chixo'lib'al ri'ix chupa ritinamit re kixuto'o yey keb'uya ne piq'ab' ri'ix janipa taq ri tzel keb'ilow iwe; ruma k'u ri' lik chirajawaxik wi e ki'an che ritinamit ri'ix e jun luwar ya'tal puq'ab' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ma we Rire karilo k'o ri na utz uwach chiri', xa ruma k'u ri' kel Rire chiri' iwuk'.

Ri suk'ulik taqanik puwi ri ka'an chike jujun chik

¹⁵We k'o juna ajchak na aj ta Israel loq'otal ruma ri rajaw yey na jeqel ta chiri' yey wa' kanimaj lo iwuk' yey kutz'onoj k'ut cha' kunib'aj

^r22:29 Pa hebreo wa' e jun pajanik re 50 siclo re saqapwaq.

^s23:1 Chupa Isaías 56.3-5 kariqitaj wi e taq rachijab' ri QAJAWAL JEHOVÁ xub'i'ij utz taq ri jewa' kik'ulumam utz e jun rike chupa rutinamit ri DIOS re kakiloq'nimaj Rire.

^t23:2 Na eta'matal ta chi utz sa' ri mero ke'elawi wa' wa' ch'a'teem pa hebreo. Ma wa' kach'a't ne puwi ri tikawex na saqil ta alk'o'al na q'alaj taj china ruqaw, o laj ruchu e jun ixoq karez'tab'ej uwa uq'iij kuk' achijab' pa taq templo pa e k'owi taq ri dios na jinta kiwach.

rib' iwuk', lik k'u miya'a tanchi puq'ab' ri rajaw.
¹⁶Ri ki'ano e chiya'a luwar che kajeqi' iwuk', ek'u rire kilowik pachawi luwar che taq ritinamit ri'ix karaj kajeqi' wi, pa kuna' wi lik utz che kajeqe'ik, yey miya pa k'axk'ob'ik.

¹⁷Na utz taj we k'o juna ixoq aj Israel karezt'ab'ej uwa uq'iij kakotz'i' kuk' achijab' chupa taq templo ke jujun chik taq dios, yey na utz taj we k'o juna achi aj Israel kakotz'i' ruk' jun rach achi.^u ¹⁸Mik'am b'i chupa ri Tabernáculo re ri IWAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, juna tojonik re juna tzij jikib'am uwach petinaq che juna ixoq karezt'ab'ej uwa uq'iij kuk' achijab' o che juna achi karezt'ab'ej uwa uq'iij ruk' rach achi;^v ma e ri ke'anaw taq wa' wa mak lik kuxa'ij uk'u'x ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix.

¹⁹Mi'an ri kitz'onoj chiq'imab'al re juna chaq'i'm ku'an riwatz-ichaq' chiwe, wa' e pacha' ri pwaq o pacha' taq ri re katijik o juna chik sa'ch kiya b'i yey kitz'onoj chiq'imab'al re.²⁰ Che junoq na aj ta Israel utz kitz'onoj chiq'imab'al re janipa taq ri kuchiq'imaj chiwe, no'j che juna aj Israel mi'an wa', cha' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kuya lo ri utzil chomalil piwi', yey wa' ku'an iwuk' che ronoje taq ri chak ki'an che taq ruwu'lew kak'o'ji' kan pi q'ab' ri'ix.

²¹Echiri' ki'an juna b'i'tisinik che ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, lik mixmayin che ki'an wa', ma chiweta'maj e ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kuq'at tzij piwi' ruma na xi'an taj yey ruma k'u ri' kiweqelej ri mak.²² We na jinta juna b'i'tisinik ki'an che ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri' na jinta kiweqelej wi juna mak chwach.²³ No'j we ki'an juna b'i'tisinik, ri' lik e u'anikil ki'ano janipa ru'anik xib'i'tisij che ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ma kiya k'u ri' e chirij ri xel lo pa riwanima' ri'ix.

²⁴Echiri' kixok chupa taq ri tiko'n re uva re riwatz-ichaq', utz kitij taq ri uva janipa ri kiwaj kitijo, no'j na utz taj kik'am b'i tob' xa juna uwach uva chupa richakach.²⁵ Echiri' kixok chupa ri rulew riwatz-ichaq' pa utikom wi trigo, ri' utz kich'up uwi' taq ri trigo ruk' riq'ab', no'j na utz taj kiq'at b'i ri trigo re riwatz-ichaq' ruk' ri jos.

Deuteronomio 24

Ri xb'i'x puwi ruwujil ri k'ulanikil

¹Echiri' juna achi kak'uli' ruk' juna ixoq, yey wa achi kujeqo na karaj ta chi rixoq ruma xuriq ri k'ixb'al uwach che rixoq,^w ek'u ri' ri ku'ano e ku'an uwujil re jachb'al ib' ruk'ulanikil; yey kuya wa' puq'ab' rixoq, tek'uchiri' utz asu e ri' karesaj b'i pa ri rocho.² Ek'u ri' rixoq, xew tane we elinaq chub'i pa rocho wa' wa'chi, utz k'u ri' ke'ek ke'k'ulan tanchi ruk' juna chik achi.³ No'j we wu'ka'm achi ri xk'uli' ruk' wi'xoq, xujeq tzel karil wi'xoq yey ku'an uwujil re jachb'al ib' ruk'ulanikil ruk'; yey kuya k'u ri' wa' puq'ab' rixoq, tek'uchiri' asu karesaj b'i pa ri rocho; o we e la' xkam ne wa'chi xk'amaw re chukalaj,⁴ na utz ta k'u ri' we ri nab'e achi xk'uli' ruk', ri xjachaw lo re nab'e, kuk'amo re kak'uli' tanchi ruk', ma e ruma xuch'ulaj rib' ruk' jun chik achi, ma ri' wa' lik kuxa'ij uk'u'x ri QAJAWAL JEHOVÁ yey lik na utz taj kakoj umak taq rulew, ri kaya' chiwe ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, cha' ku'ana iwe.

⁵We juna achi k'ak' xk'uli'ik, na utz taj kel b'i ke'ek pa ch'a'oj, chirajawaxik k'u ri' jun junab' e la' na utz tane k'ana kaya' jun chik chak ku'ano; ronoje la jun junab' kakanaj chirocho, cha' junam keki'kot ruk' ri rixoqil.

⁶We k'o junoq k'o kuta chiwe re kuchiq'imaj, mitz'onoj che kuya kan pa chiq'imab'al re ruka' pa kake'n wi, na utz taj tob' ne xa e ruq'ab' o e ri ka', ma ri' e kik'am pa chaq'i'm ri kuk'asib'a wi rib' ri tikawex.

⁷Echiri' k'o junoq kamajtajik uchapom b'i junoq chike ri ratz-uchaq' e aj Israel yey wa' kuk'am b'i re kuya pa k'ax o re kuk'ayij b'i, ek'u ri' wa' e jun eleq'om re tikawex yey kaq'at k'u tzij re kamik ri' puwi'. Jek'uri'la' e kiwesaj ri na utz taj k'o chixo'lib'al ri'ix.

⁸Yey puwi k'u ri yab'il kaq'ololik che ri ti'jil, e lik chi'ana' janipa taq ri pixab'anik kakiya raj q'atisan qasa'n aj Leví chiwe, e pacha' taq ri ix nutaqom ri'in che, jek'uri'la' e chi'ana ri'ix.

⁹Ek'una chik'u'x ri xu'an ri QAJAWAL JEHOVÁ,

^u23:17 E rojertan e taq ri tikawex na e ta aj Israel kaketz'ab'ej uwa kiq'iij e la' kuk' kach achijab' o kuk' kach ixoqib'. Yey wa' kaki'an chupa ri ki-templo pa ek'owi ri kityox, ma chikiwa rike e ruk' wa' ri kaki'ano lik k'o molonik kaki'an che taq ri kitiko'n. (1 Reyes 14.24; 15.12; 22.46).

^v23:18 Ri ch'a'teem pa hebreo kub'i'ij *tz'i'*.

^w24:1 Wa' lik naj uwach ke'elawi wa' wa ch'a'teem. Ma laj ke'elawi, na kuk'ul ta uk'u'x che taq ku'an rixoq, o laj xuriq che rixoq na uk'olom ta rib' che rub'inik.

ri DIOS iwe'ix che ri María,^x echiri' rire k'o chi b'e, wa' echiri' ixelinaq chi lo Egipto.

¹⁰We k'o kiya pa chaq'i'm che juna iwatz-ichaq', mi'an ri kixok pa rocho cha' ki'k'ama lo juna b'itaq re chiq'imab'al re wa'. ¹¹Ri ki'ano e kixkanaj kan ajuera, yey kiwoye'ej ri xu'an chaq'i'm chiwe, cha' e rire kesan loq sa' ri chiq'imab'al re wa' kuya'o. ¹²Yey we e la' lik nib'a' ko ri tikawex, yey ruma ri' e kuya ruq'uu' re pisb'al rij chwach ri chiq'imab'al re, lik k'u ri' mik'am kan wa' tob' xa juna aq'ab'. ¹³Jampatana k'u ri' echiri' katzaq b'i ri q'iiij kitzelej b'i wa', cha' jela' rire kawar kan chupa ruq'uu' yey jek'uri'la' kutz'onoj lo ri utzil chomalil re ri QAJAWAL JEHOVÁ piwi', yey ek'u ri' ri'ix ki'an jun chomilaj chak chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix.

¹⁴Meb'isokosa' rajchak e nib'a' ri lik na jinta k'o kuk', yey tob' ne e junoq chike raj Israel o na aj ta Israel jeqel chupa taq ritinamit ri'ix. ¹⁵Chupa k'u ri' la' la q'iiij xchakun wi asu chitojo b'i ri b'enaq q'iiij; ma xa nib'a' koq yey ruk' ko la kuch'ako kuk'asib'a' wi rib'. No'j we na xi'an ta wa' che, ri' kujeq karaq'un chiwij chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ yey kiweqelej k'u mak ri' ruma wa'.

¹⁶Ri e kichu-kiqaw na kaq'at ta tzij re kamik pakiwi' ruma ri mak kaki'an ri kalk'o'al, yey jenela' ri e kalk'o'al, na ruma ta ri mak ke ri kichu-kiqaw kaq'at tzij re kamik pakiwi' rike, ma lik chikijujunal taq wi ri tikawex kekam ruma ri kimak.

¹⁷Echiri' kiq'at tzij mi'an ri na ub'e ta k'enoq chike ri na e ta aj Israel o ri na jinta ko kichu-kiqaw; mi'an ne ri kik'am kan ruq'uu' re pisb'al rij juna malka'n re chiq'imab'al re, ¹⁸ma e k'una chik'u'x ri xi'an ri'ix echiri' xixu'an ix loq'om ajchak chila' Egipto, yey chila' k'u ri' xixresaj wi lo ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix. Ruma k'u la', ri'in kixintaq che cha' ki'an ronoje taq wa'.

¹⁹Echiri' ki'an rimolonik che taq ruwa iwulew yey kik'ow k'u chik'u'x kimol jujun yata'j che taq ri trigo; mixtzelej chi che umolik wa', ma wa' taq ri kakanajik ke ri na e ta aj Israel k'o chixo'l, ke ri na jinta kichu-kiqaw yey ri emalka'nib', cha' jela' e ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kuya lo ri utzil chomalil piwi' che ronoje taq ri chak ki'an ruk' ri iq'ab'.

²⁰Echiri' kimach'aj lo ri aceituna che taq ri che' re olivo, mixe'ek tanchi che utzukuxik chukalaj che taq ruq'ab' wa'; ma e taq ri kakanaj kanoq wa' ke ri na e ta aj Israel e k'o chixo'l, ke ri na e jinta kichu-kiqaw yey ke ri emalka'nib'.

²¹Echiri' ki'an ri molonik re uva chwach taq riwulew, mixe'ek tanchi che utzukuxik chukalaj che ri raqan, ma e ri kakanajik chiya'a kanoq ke ri na e taj Israel e k'o chixo'l ri'ix, ke ri na jinta kichu-kiqaw yey ke ri emalka'nib'. ²²Ek'una chik'u'x ri xi'an ri'ix echiri' xixu'an ix loq'om ajchak chila' Egipto. Ruma k'u la', ri'in kixintaq che cha' ki'an ronoje taq wa'.

Deuteronomio 25

¹Echiri' e k'o achijab' k'o ch'a'oj chikixo'l, ri' chirajawaxik keb'ek pa q'atb'al tzij cha' kaq'at tzij pakiwi' yey e taq k'u ri' ri e aj q'atal tzij keb'i'nik china ri na jinta umak yey kakiq'at k'u tzij puwi ri k'o umak. ²Yey we ri aj mak taqal che kajich' upa ruk' asyal, ek'u ri' ri aj q'atal tzij kataqan che kajupub'ax chwa rulew yey chwach k'u ri' rire kajich' upa ruk' ri asyal; ek'u chirij ri' rumak u'anom, jek'ula' ri' ruloq'oxik kuk'ulu. ³No'j mik'ow cuarenta laj kajich' upa ruk' asyal,^y ma we kik'ow uwi che ri 40 ruk' ri asyal, ri' na e ta chi k'ajsab'al uwach ma ke'eloq e pacha' lik na jinta chi uq'iiij ri' chiwach ri'ix riwatz ichaq'.

⁴Makoj b'osal che ri b'oyex echiri' kachakunik re kuqil ri trigo.

⁵We e k'o keb' achijab' kichaq' kib' e jeqel junam pa juna ja yey kakam k'u junoq chike e ri' na e jinta kan ralk'o'al ruk' ri rixoxil, ek'u ri' rixox malka'n na utz taj kak'uli' ruk' juna chik achi na e ta kuk'il ri pamilia, junoq na eta'matal ta uwach. E chirajawaxik wi ri rachi ri rachijil ruchaq' e kuk'am wa' wi'xoq re kak'uli' ruk', kakotz'i' ruk' yey jela' ku'an rachi ri taqanik puwi wa'. ⁶Ek'u ri nab'e ralab' wa' wi'xoq kalaxik, wa' kalax pub'i' ri rachijil kaminaq, wa' e ratzixel ri rachijil jeqel ruk', cha' e rub'i' wa' wa'chi kaminaq na kasach ta uwach chikixo'l ri e aj Israel. ⁷No'j we wa' wa'chi na karaj taj kuk'am rixox re rixoxil, e ri' ri ku'an rixox e ke'k'ola pa okib'al re ri tinamit pa e k'owi ri nimaq winaq e aj q'atal tzij yey jewa' kub'i'ij chike: —E ruchaq' ri q'atz wachijil na karaj taj ku'an wuk' janipa ri taqal che ku'ano re

^x24:9 Pa hebreo wa' wa b'i'aj kub'i'ij: *Miriam*. Num. 12.10

^y25:3 E wa' wa jun q'atb'al tzij raj hebreo xkiqasaj lo pa 39 chi jich'ib'al, ma e chikiwach rike we e la' xik'ow uwi' ruk' la 40 jich' ri' wa' lik na utz uwach ri'. (Kil ri kub'i'ij pa 2 Co 11.24)

pacha' rub'i' ri q'atz ratzixel na kasach ta uwach chikixo'l ri e aj Israel —kacha'. ⁸E taq k'u ri' ri nimaq winaq re ri tinamit kakisik'ij rachi yey kech'a't ruk'. Yey we ek'u ri' rachi kayakatajik, jewa' kub'i'ij: —Ri'in na kwaj taj kink'uli' ruk' rixoq —kacha'. ⁹Echiri' kub'i'ij wa' rachi, e rixoq rixoqil kan ri ratzixel, e la' chikiwach ri nimaq winaq, kaqib' pan ruk' rachi yey ri ku'ano e karesaj ruxajab' rachi che ri raqan, tek'uchiri' kuchub'aj rupalaj yey jewa' kub'i'ij: —Jewa' ka'an che rachi, ri na karaj taj keb'uyak kan ralk'o'al re ri q'atza ratzixel —kacha'. ¹⁰Yey kab'i'x k'u ri' che wa' wa'chi chikixo'l konoje ri e aj Israel: —Ri mutza'j e ralk'o'al kan ri jun kanak'اناتik kab'linik na jinta uxajab'¹² —kecha'.

¹¹We e k'o keb' achijab' kech'o'jin chikiwach yey kopon k'u pan ri rixoqil junoq chike cha' karesaj ri rachijil puq'ab' ri ka'anaw k'ax che, yey ek'u ru'anik ku'an wa' wi'xoq e kujek'ij pan che ri rulewal ri jun chik achi.^a ¹²Ri ki'an k'u ri' che rixoq ka'anaw wa' e kiq'at ruq'ab' yey majuch'ka'n k'ana ik'u'x che.

¹³Mi'an ri kiwuk'a'aj pib'olxa keb' uwach pajb'aj re lipro, jun tz'aaqat uwach yey jun na tza'qat ta uwach. ¹⁴Na utz tane k'u ri' kichapab'ej keb' uwach pajb'al re ri k'o kaya chupa chi'wocho, jun ch'uti'n yey jun nim. ¹⁵Ri chi'ana' e chichapab'ej xajun uwach mark re lipro yey jun uwach pajb'al re ri k'o kaya' chupa e lik tz'aaqat uwach wa', cha' jela' kanajtir uwach iq'ij chwach rulew, ri kuya ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix chiwe. ¹⁶Ma china ri ka'anaw wa' ri na utz ta uwach ruk' taq ri pajanik, ri' lik na kuk'ul ta uk'u'x ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix.

Ri taqanik xya'ik cha' kasach kiwach ri e ralk'o'al kan ri Amalec

¹⁷Ek'una chik'u'x ri xki'an raj amalecita chiwe echiri' ix k'o lo chib'e, wa' echiri' ixelinaq lo pa ri tinamit Egipto. ¹⁸K'una chik'u'x ma rike na jinta k'ana xi'in ib' xkik'ut chwa ri DIOS echiri' xixkichap pa ch'a'oj; e xek'amawan wi ma e

ri'ix lik ix kosinaq yey na jinta k'ana ichuq'ab', ek'u xekitaqej ri e kanajinaq kanoq ma e xeb'ok chiwij yey jek'ula' xe'kikamisaj ma e rike ri lik na jinta chi kichuq'ab'. ¹⁹Ruma k'u ri', echiri' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kuya chiwe kixuxlan chike taq ri tzel keb'ilow iwe ri kisutum iwij, wa' e ku'ana chwa rulew ri kuya na ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ku'ana iwe; xa jumul k'u ri' asu kisach uwach ri kikuxtaxik taq ri e ralk'o'al kan ri Amalec che ruwachulew; ;Lik mik'ow chik'u'x wa'!

Deuteronomio 26

Ri nab'e uwach ri tiko'n yey ri lajaj parte kaya'i' che ri DIOS^b

¹Echiri' ixokinaq chi chwach rulew, ri kuya na ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix chiwe re herencia, wa' echiri' kak'oji' piq'ab' yey ix k'o chi chwach, ²ri ki'ano e kik'am ri nab'e uwach taq rujiq'ob'alil ruwachulew yey kik'am b'i pa juna chakach cha' ki'ya'a pa ri luwar cha'tal chik pa kayak wi uq'ij rub'i' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix. ³Kixopon k'u ri' chwach raj q'atisan qasa'n k'o chupa taq la' la q'ij, yey kib'i'ij che: —E wo'ora, kanq'alajisaj chwach ri WAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS we'in, ma in k'o chi chwa rulew ri xub'i'tisij ri QAJAWAL JEHOVÁ kuya na chike ri qati'-qamam —kixcha'.

⁴Ek'u ri' raj q'atisan qasa'n kuk'am ri chakach piq'ab' yey kuya k'u chwach raltar re ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix. ⁵Ek'u ri'ix jewa' kib'i'ij: —Ri numan e jun aj arameo^c lik xb'in pa uk'iyal luwar, e xqaj k'u Egipto yey chiri' k'u ri' xjeqi' ruk' jun ralko upamilia. Chiri' k'u ri' xeb'u'ana jun nimalaj tinamit lik k'o kichuq'ab' yey lik xk'iyar kiwach. ⁶E taq k'u ri' raj Egipto lik xki'an k'ax chiqe, lik xkikoj b'iis chiqak'u'x yey xoj kimin pa chak. ⁷Ek'u ri'oj xqakoj qib' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, wa' e ri DIOS ke ri qati'-qamam, yey ek'u ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ xuta ri qatunanem xqa'an chwa Rire, xril ri k'ax oj k'owi, xril ri

^{25:10} E wa' wa jun taqanik kab'i'x che *levirato* (ratz o uchaq' ri rachijil juna ixoq). E ruchak wa' wa taqanik e cha' ri b'itaj ke juna pamilia na katzaq ta puq'ab' jun chik pamilia. Kil ri kub'i'ij Gn. 38; Rt. 4.5-6.

^{25:11} Ruk'u'xib'al wa' wa tzijonik e wa': Jeqeb'al re wa capítulo kach'a't puwi rachi na karaj taj kuya ralk'o'al chirij ri rixoqil q'atza uchaq'. Yey e wa jun chik tzijob'al e rixoq kujek'ij ri rulewal rachi cha' na utz ta chik kak'oji' ralk'o'al wa'chi.

^{26:0} Wa' wa qasa'n re ri nab'e uwach ujiq'ob'alil ri tiko'n e kaya' ruk' kub'ulib'al k'u'x ruk' ri DIOS. Ka'an wa' ruma ru chajinik ri DIOS ruk' ri tinamit Israel echiri' xeb'eresaj lo chila' Egipto (Dt. 6.20-25, Jos. 24.2-13).

^{26:5} *Aj arameo* wa' wa jun ch'a'teem laj e kub'i'ij puwi ri Jacob kach'a't wi. Kil ri kub'i'ij puwi wa' chiri' pa Gn. 25. 19-20; 28.5.

qachak yey xrilo janipa chi k'ax katajin u'anikil chiqe. ⁸ Jek'uri'la', ri QAJAWAL JEHOVÁ xojresaj lo Egipto ruk' unimal uchuq'ab', xilitaj k'u ri' echiri' xuya ruq'ab' paqawi', xib'ib'al uwach chikiwach ri e aj Egipto ri xilitajik xu'ano, nimaq taq k'utub'al yey q'alajisab'al re ruchuq'ab'.

⁹ Xojuk'am k'u lo ri' che wa jun luwar yey xuya wa' wu'lew chiqe, wa' leche yey uwa'al kab' uwach, ma lik k'o katijik. ¹⁰ Ruma k'u ri' wo'ora, Lal WAJAWAL JEHOVÁ, nuk'amom taq lo ri nab'e ujq'ob'alil ruwachulew, wa' e taq rulew ri xya la chiqe —kixcha'.

Ek'u ri k'amayom lo re wa chakach kuya kan wa' chwach ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, yey kuxukub'a' k'u rib' ri' chwach Rire re kuyak uq'ij. ¹¹ Chwi k'u ri' wa', raj qasa'n ku'an nimaq'ij ruma ronoje taq ri utz uya'om lo ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS re rire che yey chike konoje ri e k'o pa rocho. Junam k'u ri' kixki'kot kuk' ri levita yey kuk' ri na e ta aj Israel.

¹² Echiri' kixopon chupa rurox junab', e junab' wa' echiri' kiya ronoje taq ulajuj (10^a) parte che ronoje ri molonik kiya'o. Ek'uchiri' iwesam chi wa' che ronoje ri k'o iwuk' yey iq'atisam chi pakiq'ab' ri levita, chike ri e ta aj Israel e k'o chixo'l, chike ri na jinta ko kichu-kiqaw yey rixoqib' emalka'nib', cha' konoje wa' kewa'ik yey kenoj chi utz pa taq ri kitinamit e k'owi.

¹³ Tek'uchiri' chijujunal ki'an wa jun q'alajisanik chwach ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, jewa' kib'i'ij: —Wesam lo pa ri wocho ronoje ri taqalik kanya puq'ab' ri QAJAWAL JEHOVÁ e xinq'atisaj k'u wa' pakiq'ab' ri levita, pakiq'ab' ri na e ta aj Israel e k'o chiqaxo'l, yey pakiq'ab' ri na jinta ko kichu-kiqaw yey rixoqib' e malka'nib'; ek'u xinya ri' e chirij ri ya'om lo la chwe; na ximpalajij ta k'u ri taqanik la yey na numesk'utam tane k'enoq. ¹⁴ E taq k'u ri' wa' wa qasa'n na jinta k'o nutijom che tob' in k'o pa b'iis, o echiri' in k'o che ruq'ijol na utz ta kinqib' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, yey na wik'owisam tane k'ana wa qasa'n chikiwach ri ekaminaq. Lik k'u ri' e nunimam janipa ri kab'i'ij la, Lal WAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS we'in, nu'anom ronoje janipa ri in taqom la che. ¹⁵ Chila k'u lo la ri', k'a chila' chikaj, ya'a lo la ri utzil chomalil la pakiwi ri tinamit la Israel yey puwi taq rulew ri ya'om la chiqe, jela' pacha' ri xb'i'tisij la chike taq ri qati'-qamam, ek'u ulew

ri' leche yey uwa'al kab' uwach, ma lik k'o katijik —kixcha'.

¹⁶ Chita pe wa' tinamit: «Ek'u waq'ij ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kixutaq che cha' kitijoj iwib' che taq janipa wa taqanik tz'ib'italik yey wa taqanik q'atital chik; lik k'u chi'ana wa' ruk' ronoje iwanima' yey ruk' ronoje ik'u'x. ¹⁷ Waq'ij k'u ri' lik kijikib'a' uwach e ri QAJAWAL JEHOVÁ, e DIOS iwe'ix, yey e kitaqej taq rub'e Rire yey ek'u kitijoj iwib' ri' ki'an janipa rutaqanik katiki' kanoq, yey ki'an janipa rutzij q'atital chik yey kinimaj k'u u'anik janipa taq ri kub'i'ij Rire. ¹⁸ Yey waq'ij k'ut ri QAJAWAL JEHOVÁ kujikib'a' uwach iwuk', kub'i'ij chiwe ix ri'ix utinamit Rire, yey lik ix uk'u'xib'al utinamit chikixo'l ri jujun chik nimaq tinamit^d jela' pacha' ri xub'i'tisij Rire. Ek'u lik chinimaj utzij ri' janipa taq rutaqanik. ¹⁹ Lik k'u ri' uq'alajisam ri QAJAWAL JEHOVÁ kuyak iq'ij pakiwi konoje taq ri nimaq tinamit eb'u'anom Rire. Lik choom ne k'u ri' ri tzijob'al iwe ka'anik, lik keta'max iwach yey lik katak'ab'ax iq'ij, jela' k'u ri', kixu'an jun tinamit ix ya'tal puq'ab' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ma e ub'i'im ri' Rire» xcha'.

Deuteronomio 27

Ri suk'ulik tzij tz'ib'ital chwa ab'aj

¹ Chwi k'u wa', e ri Moisés junam kuk' ri nimaq winaq re ri tinamit Israel, jewa' xkib'i'ij chike konoje ri tinamit: «Lik k'u chitaqej ri' janipa wa taqanik xixintaq che u'anik waq'ij. ² Ek'uchiri' kiq'axuj ri nimaya' Jordán, cha' kixok chwach rulew ri kuya na ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix chiwe, ri' keb'itik kan nimaq taq ab'aj^e yey kikoj k'u kan chuun chirij, ³ cha' puwi wa' wab'aj kitz'ib'aj ronoje taq ri kub'i'ij wa pixab'anik. Wa' ki'ano echiri' kixok chwach taq rulew leche yey uwa'al kab' uwach ma lik k'o katijik; ek'u ulew ri' wa' kuya ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix chiwe, ma e xub'i'tisij ri' chike taq riwati'-imam. ⁴ Ek'uchiri' iq'axum chi ri nimaya' Jordán, keb'itik kan wa' wab'aj che ruwi juyub' Ebal, jela' pacha' ri nub'i'im chiwe yey kikoj kan chuun chirij. ⁵ Yey chiri' k'u ri', chirajawaxik wi kiyak jun altar chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, wa' e jun altar kitz'aq ruk' ab'aj, e taq k'u ri' rab'aj na suk'upim ta uwach ruk' chapab'al re ch'ich',

^d26:18 Rub'i'xikil wa' wa ch'a'teem e: *xew ri'ix ix utinamit Rire*. Wa' kariqitaj chupa Ex. 19.5. Dt. 4.20; 7.6. 1 P. 2.9.

^e27:2 E ruchak wa' wa ab'aj e k'utub'al re ri ujikib'axik ri tzij kaki'an keb' tikawex. Kil ri kub'i'ij Gn. 31.45-52; Jos. 24.25-27.

⁶ ma e ri altar re ri QAJAWAL JEHOVÁ e lik chirajawaxik katz'aq ruk' ab'aj petinaq chwa taq juyub'. Puwi k'u ri' wa' kikamisaj awaj puwi' re kaporox chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix. ⁷ Yey kiq'atisaj k'u puwi raltar qasa'n re tzeleb'al tzij, kixwa' k'u chiri' yey ki'an nimaq'ij chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix. ⁸ Chwach taq wa' wa' nimaq ab'aj, lik chitz'ib'aj kan chi utz ronoje ri kub'i'ij taq wa pixab'anik» xecha'.

Ri k'axk'obik kapetik ruma ri na kanimax ta tzij utzij ri QAJAWAL JEHOVÁ

⁹ Tek'uchiri' ri Moisés, junam kuk' taq raj q'atisan qasa'n e aj levita, xech'a't kuk' konoje ri tinamit Israel, jewa' xkib'i'ij chike: «¡Chixtanaloq, ix tinamit Israel, chita na pe'! E waq'ij ri'ix xixu'ana ix utinamit ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix. ¹⁰ Ruma k'u ri', lik chirajawaxik chiwe kinimaj utzij ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix yey kitaqej u'anik janipa taq rutaqanik tiki'naq kanoq, ma e wa' ri kixintaq che waq'ij» xecha'.

¹¹ Chupa la' la jun q'ij ri Moisés xuya wa jun pixab'anik chike ri tinamit: ¹² Echiri' ix q'axinaq chi che ri nimaya' Jordán, e taq ri mutza'j e ralk'o'al kan Simeón, re Leví, re Judá, re Isacar, re José yey ri re Benjamín; wa' kakimol kib' pa k'owi ruwi juyub' Gerizim cha' e rike kakiq'alajisaj china ri kek'uluw re ri utzil chomalil ri QAJAWAL JEHOVÁ puwi ri tinamit. ¹³ Yey e taq ri mutza'j e ralk'o'al kan Rubén, re Gad, re Aser, re Zabulón, re Dan yey ri re Neftalí, wa' kakimol kib' pa k'owi ruwi juyub' Ebal re kakichololej ritzel uwachlib'al kakik'ul janipa ri na kakinimaj ta utzij ri QAJAWAL JEHOVÁ.

¹⁴ E taq k'u ri levita ruk' ri kiqu'lik katatajik kakiya wa q'alajisanik chikiwa ri tinamit Israel jewa' kakib'i'ij: ¹⁵ —Itzel uwachlib'al ri kape puwi ri tikawex ku'an juna tyox o ku'an juna k'axwach o juna tyox kowirisam pa q'aaq' wa' xa e no'jijom rachi yey karewaj k'u pa juna luwar xe'laq'ay, yey wa' lik kuxa'ij uk'u'x ri QAJAWAL JEHOVÁ —kecha'. Yey konoje ri tinamit kakik'ul uwach: —Amén^f —kecha'.

¹⁶ Raj levita jewa' kakib'i'ij: —Itzel uwachlib'al ri kape puwi ri tikawex na kuloq'oj ta kiq'ij

ruchu-uqaw —kecha'. Yey konoje ri tinamit kakik'ul uwach: —Amén —kecha'.

¹⁷ Raj levita jewa' kakib'i'ij: —Itzel uwachlib'al ri kape puwi ri tikawex kujal ruluwar rab'aj kak'utuw ruchi'b'al ri rulew ruk' ri rulew ri ratz-uchaq' —kecha'. Yey konoje ri tinamit kakik'ul uwach: —Amén —kecha'.

¹⁸ Ri levita jewa' kakib'i'ij: —Itzel uwachlib'al ri kape puwi ri tikawex kusokosa' juna potz' ruma kutaq pa juna b'e na e taj —kecha'. Yey konoje ri tinamit kakik'ul uwach: —Amén —kecha'.

¹⁹ Raj levita jewa' kakib'i'ij: —Itzel uwachlib'al ri kape puwi ri tikawex we ku'an ri lik na ub'e taj che junoq na aj ta Israel jeqel chixo'l, o che juna ixoq malka'n o che junoq na e jinta ko uchu-uqaw —kecha'. Yey konoje ri tinamit kakik'ul uwach: —Amén —kecha'.

²⁰ Raj levita jewa' kakib'i'ij: —Itzel uwachlib'al ri kape puwi rachi we kakotz'i' ruk' ri rixoq uk'amom ruqaw, ma ri' e kuk'aq b'i uq'ij ruqaw ruma ri ku'ano —kecha'. Yey konoje ri tinamit kakik'ul uwach: —Amén —kecha'.

²¹ Raj levita jewa' kakib'i'ij: —Itzel uwachlib'al ri kape puwi rachi kok ruk' juna awaj, ku'an che pacha' echiri' kok ruk' juna ixoq^g —kecha'. Yey konoje ri tinamit kakik'ul uwach: —Amén —kecha'.

²² Raj levita jewa' kakib'i'ij —Itzel uwachlib'al ri kape puwi rachi we kakotz'i' ruk' ri ranab', tob' ne xa ranab' chirij ruqaw o chirij ruchu —kecha'. Yey konoje ri tinamit kakik'ul uwach: —Amén —kecha'.

²³ Raj levita jewa' kakib'i'ij: —Itzel uwachlib'al ri kape puwi rachi we kakotz'i' ruk' ruchu-uj' —kecha'. Yey konoje ri tinamit kakik'ul uwach: —Amén —kecha'.

²⁴ Raj levita jewa' kakib'i'ij: —Itzel uwachlib'al ri kape puwi ri tikawex kukamisaj ri ratz-uchaq' xa xe'laq'ay —kecha'. Yey konoje ri tinamit kakik'ul uwach: —Amén —kecha'.

²⁵ Raj levita jewa' kakib'i'ij: —Itzel uwachlib'al ri kape puwi ri tikawex kapwaqix chwach yey kuk'am ri meyo re kukamisaj junoq na jinta k'o reqelem —kecha'. Yey konoje ri tinamit kakik'ul uwach: —Amén —kecha'.

²⁶ Ri levita jewa' kakib'i'ij: —Itzel uwachlib'al ri kape puwi ri tikawex we na kutaqej ta janipa taq ri kub'i'ij ri pixab'anik yey we na kutijoj ta

^f27:15 Wa ch'a'teem Amén ke'eloq *jela chu'ana* o *utz ri'*.

^g27:21 Wa' wa ch'a'teem kariqitaj ne chupa ri Ex. 22.19. Lv. 18.23; 20.15.

rib' che u'anik —kecha'. Yey konoje ri tinamit kakik'ul uwach: —Amén —kecha'.

Deuteronomio 28

Ri utzil chomalil kuk'am lo ri kanimax tzij

¹ Jetanchi wa' xub'i'ij ri Moisés chike ri tinamit Israel: We pa qatzij wi lik e kiya ixikin che ri kub'i'ij ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, yey lik k'u kitaqej yey lik kitijoj iwib' che janipa u'anik rutaqanik, jek'uri'la' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ku'an k'u chiwe e kixu'ana ri tinamit más k'o iwach chikiwach ri jujun chik nimaq tinamit che ruwachulew. ² Yey kik'ul ne k'u ri' ronoje taq wa utzil chomalil ri DIOS yey e kak'o'ji' wa' piwi', we e lik xikoj utzij ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix.

³ Nim uwach iq'i'ij echiri' ix k'o chupa ri tinamit yey nim uwach iq'i'ij echiri' ix k'o che taq rupa juyub'.

⁴ Nim uwach kiq'i'ij taq riwalk'o'al kuya ri QAJAWAL JEHOVÁ chiwe, nim uwach uq'i'ij taq rimolonik ki'an che ruwu'lew iwe'ix, nim uwach kiq'i'ij taq ri kal ri chikop, nim uwach kiq'i'ij taq ri meq' ke ri b'aka'ib' yey konoje taq ri q'apoj b'exex iwe'ix.

⁵ Nim uwach uq'i'ij ri molonik^h ki'ano che taq ri tiko'n, yey nim uwach uq'i'ij ri k'olib'al pa kiyjib'a' wi taq ri kitijo.

⁶ Pa k'u chwi kixe'ek wiⁱ yey che ronoje taq ri ki'ano, e lik nim uwach iq'ij che ronoje wa'.

⁷ E ri QAJAWAL JEHOVÁ keb'uya piq'ab' konoje ri tzel keb'ilow iwe, cha' we xeyakataj chiwij, e ri'ix kich'ij kichuq'ab'; ma lik chichola'j ki'anom echiri' kakiyak kib' chiwij, no'j echiri' keb'animaj chiwach, kekicher b'i.

⁸ E ri QAJAWAL JEHOVÁ kuya lo ri utzil chomalil puwi taq ri pa kik'ol wi ri trigo yey puwi taq ri chak ki'ano. Kuya lo utzil chomalil chwi taq rulew ri kuya na Rire chiwe.

⁹ We e k'u lik kitijoj iwib' che u'anik rutaqanik ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix yey we rik'aslemal jela' uk'amik b'i ki'an che jela' pacha'

ri karaj Rire, e lik kujikib'a' iwach ix jun utinamit ya'tal puq'ab' Rire. ¹⁰ E k'u konoje ri nimaq tinamit che ruwachulew kixkilo e ix utinamit ri QAJAWAL JEHOVÁ e rire kachajin iwe'ix, yey wa tikawex kakixi'ij k'u kib' chiwach ri'ix.

¹¹ Ek'u ri QAJAWAL JEHOVÁ kuk'ut ri rutzil uk'u'x chiwe che ruk'iyal b'itaq iwe ku'ana iwe'ix, ma ku'an chike riwalk'o'al cha' lik kapaxir kiwach, jenela' lik tuxu'x kiwach ku'ana ri wawaj, yey puwi ri uk'iyal molonik ki'an chwach taq riwulew. Wa' e ku'ana chwach taq rulew ri xub'i'tisij ri QAJAWAL JEHOVÁ kuya na chike riwati'-imam. ¹² Ek'u ri QAJAWAL JEHOVÁ kujaq lo ri chomilaj ub'eyomalil che ruwakaj chiwe, cha' e kutaq lo ri jab' chupa ruq'ijol yey jek'ula' ri' e kuya lo ri utzil chomalil puwi ronoje ri chak ki'an ruk' riq'ab'. Che ri kak'o'ji' iwuk' ri'ix kiya ne pa chaq'i'm chike uk'iyal nimaq tinamit, no'j ri'ix na jinta k'ana kitz'ononj kichiq'imaj che junoq. ¹³ Ek'u ri QAJAWAL JEHOVÁ kixuya ri'ix ix nab'e chikiwach ri jujun chik tikawex, na e ta ri' kixkanaj kan k'a pa k'isb'al ke. E k'u lik kixuyak ajsik chikiwach jujun chik winaq yey na kixkanaj ta kan ri'ix ikem chike ri winaq. E k'u ku'an wa' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix chiwe, we lik e kita rutaqanik kuya Rire chiwe waq'ij, we kixok iil che yey lik e kitaqej janipa wa kixintaq che wo'ora. ¹⁴ Lik nim uwach iq'ij ri', we e kitaqej u'anik janipa taq wa ch'a'teem kixintaq che waq'ij, mixel k'ana rajsik o rikem che wa', miyak ne kiq'i'ij taq ri dios ke ri jujun chik tinamit yey meb'itaqej ne ri'.

Ri k'ax kuk'am lo ri palajiy tzij

¹⁵ No'j we na kiya ta ixikin che ri kub'i'ij ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix chiwe yey we na kinimaj ta rutaqanik katiki' kanoq ri kixintaq che waq'ij; e taq k'u k'axk'ob'ik wa' lik kape na piwi' che rik'aslemal:

¹⁶ Itzel uwachlib'al ri kape piwi' echiri' ix k'o pa ri tinamit, yey kape ne wa' piwi' echiri' ix k'o chwach taq ri juyub'.

¹⁷ Itzel uwachlib'al ri kape piwi' echiri' ki'an ri molonik che ri tiko'n,

^h28:5 Pa hebreo kub'i'ij *rachakach*, kub'i'ij wa' ma rojertan echiri' kaki'an ri molonik pa juyub' pa chakach kakiya wi ri molonik re uva, ri higo yey ri aceitunas. Yey k'o kiwa ronoje q'i'ij

ⁱ28:6 Pa hebreo kub'i'ij: *rawelem b'i yey rawokik loq*, e kach'a't puwi ri chak ku'an jun pa jun q'i'ij yey puwi ronoje taq ri jujun chik ku'an jun ri jun q'i'ij.

yey itzel uwachlib'al ri kape puwi ri k'olib'al pa kiyijib'a' wi taq ri kitijo.

¹⁸ Itzel uwachlib'al ri kape pakiwi taq riwalk'o'al ri'ix,

yey kape ne wa' puwi ri molonik ki'an che riwulew,

Itzel uwachlib'al ri kape pakiwi taq ri meq' ke ri b'aka'ib'

yey taq ri q'apoj b'exex iwe'ix.

¹⁹ Itzel uwachlib'al ri kape piwi' echiri' pa kixe'ek wi yey che ronoje taq ri ki'ano.

²⁰ Ek'u ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ kutaq na lo piwi' wa' wa k'axk'olil, ri paxib'al k'u'x yey ri sachib'al na'oj, wa' kape piwi che ronoje ri chak kitaqej ki'ano; yey kopon na ri q'ij ri' asu kak'is iwach ri'ix, ek'u ruma ri na utz ta k'ana uwach xi'ano, e xiya kan ri QAJAWAL JEHOVÁ. ²¹ Ek'u ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ kutaq lo k'axlaj yab'il kamik uwach piwi' yey ruma wa' e kasach na iwach chwach taq rulew ri kak'o'ji' piq'ab' ri'ix.

²² Ri QAJAWAL JEHOVÁ kutaq lo piwi' k'axlaj yab'il na utz ta chik kakunaxik, wa' wa yab'il e kuya q'aaq' kaqopowik na kachup ta chik, e taq yab'il lik wa'lijinaq kapojowik, yab'il lik kawo'wik; kape taq ne ri saq'ij piwi ri'ix, yey xaqik'ate't kape ne lo uk'iyal yab'il kukamisaj uwach ri tiko'n. Ronoje k'u wa' kik'ul ri'ix re asu sachib'al iwach ri'ix.

²³ Ri QAJAWAL JEHOVÁ lik ku'an ko che ruwakaj pacha' chi ri ch'ich' bronce ma na kuya ta chi lo ri jab' piwi'; yey ruma ri saq'ij lik kixb'in pa kowilaj ulew pacha' chi ri ch'ich'. ²⁴ Ma ri ku'an ri QAJAWAL JEHOVÁ e kuq'ej lo piwi' puk'axel ri jab' rupuk'ulew yey sanyeb'j' wa' kape chila' chikaj piwi' re kusachisaj na iwach.

²⁵ Ri QAJAWAL JEHOVÁ kuya luwar kixtzaq pakiq'ab' ri tzel keb'ilow iwe. Echiri' keb'iternab'ej b'i ri'ix lik ix k'o chi chola'j chikij rike, no'j echiri' kixanimaj chikiwach rike iwonoje ri'ix kixkicher b'i chikiwach rike. Echiri' konoje ri winaq che ruwachulew kixkil che jewa' kik'ulumaj, ri' kuya uxib'rikil chike rike. ²⁶ E taq k'u ri-cuerpo echiri' ixkaminaq chik e ku'ana kechaa' konoje taq rawaj k'o kixik' yey kechaa' rawaj e aj upa taq che' e k'o chwach ulew; yey na jinta k'o kaxib'in b'i ke cha' keb'el piwi'.

²⁷ Ri QAJAWAL JEHOVÁ kixuya pa ri k'axlaj yab'il re ri kaq'olol iwij jela' pacha' ri xu'an chike

raj Egipto, kawa'lij ruchi' pa kixpaman wi, yey kel lo salk'am lik k'aqat chiwij yey na jinta chi kunab'al re. ²⁸ Ri QAJAWAL JEHOVÁ ku'an ne chiwe cha' kixch'u'jerik yey k'o ne ri ku'an potz' yey k'o ri e na kakina' ta chi nenare' sa' taq ri kaki'ano. ²⁹ Ma tob' ne pa meyo q'ij k'u ri', e ri' pacha' chi kixmalal pa q'equ'm. E ronoje ri ki'ano, na jinta ne k'ana utz kixel ruk', ronoje q'ij ka'an k'ax chiwe yey ka'an eleq' chiwe yey na jinta junoq kel lo che ito'ik ri'ix.

³⁰ E rala kuya uch'a'teem che juna ali re kak'uli' ruk', na e ta ku'ana' ri' ma ku'ano e jun chik ala kajek'ow re rali ruk' chuq'ab' yey kakotz'i' ruk'. Kiyak ne k'ak' ja yey na kixjeqi' tane chupa; ki'an tiko'n re uva yey na kitij ta ne k'u ri' ruwach. ³¹ E ri b'oyex ri'ix e la' chiwachil ri'ix katoq' uqul, no'j na kitij tane k'ana iwe ruti'jil, e ri-axna, e la' piq'ab' k'owi kamaj b'i chiwe yey na katzelex ta chuloq; e taq ri b'exex keya' b'i pakiq'ab' ri tzel keb'ilow iwe yey na jinta chi k'o kato'w iwe kuk' cha' ketzelex tan chu lo piq'ab'. ³² E taq ri mi'al iwach'o'al, e la' chiwach ketaq b'i pa jun chik tinamit k'anaj; yey tob' lik kitij chi ri' che kiwaj kiwil kiwach, no'j na utz ta chik sa' ri ki'ano.

³³ E taq ri molonik ki'an che ri iwulew, ruk' taq rujiq'ob'alil ri ichak ki'ano, jun chik tinamit na iweta'am ta uwach ketijow re, yey ronoje ri k'aslemal e re k'axk'olil yey lik tzel kixilik. ³⁴ Echiri' kiwil ronoje taq wa' e kixch'u'jer ruma la'. ³⁵ Ri QAJAWAL JEHOVÁ kukoj k'axlaj yab'il kaq'ololik chwa ich'ek, pa taq iwa' yey che ronoje ri cuerpo, wa' lik kak'axk'ob'ik yey na kiriq ta chi kunab'al re.

³⁶ Ri QAJAWAL JEHOVÁ kuya luwar kixk'am b'i ri'ix yey junam ruk' ri rey ikojom re kataqan piwi', kixk'am k'ub'i ri' chupa jun nimalaj tinamit na iweta'am taj yey na xketa'maj tane riwati'-imam. Chila' k'u ri' kijeq keb'iloq'nimaj taq ri dios ke ri jujun chik tinamit, ewa' e 'anatal ruk' che' yey ruk' ab'aj. ³⁷ E taq ri tinamit pa kixuk'am wub'i ri QAJAWAL JEHOVÁ, e ri winaq lik kakixi'ij kib' che ri na utz ta uwach ix k'owi ri'ix yey kixkich'amij ne k'u ri'.

³⁸ Uk'iyal ija' kitik chwach riwulew yey ri imolonik ki'ano na k'i ta chik ma e taq ri sak' kakik'is ri itiko'n. ³⁹ Ki'an tiko'n re uva chwa taq riwulew yey lik ne kichakuj upa ri tiko'n no'j na kitij ta iwe ri vino kel che, na kimol ta chi ne

^{28:24} Wa' wa ch'a'teem e ke'eloq rupuk' rulew yey ri sanyeb' kuk'aq puwi ri tiko'n echiri' kape ri nimaq tew chupa taq ri luwar katz'intz'otik yey kuk'am b'i puwi ri tiko'n.

ri uva ma e ramolo e kek'isow ronoje. ⁴⁰ Kitik che' re olivo chwach ronoje ri iwulew no'j na kisoq' tane k'ana iwe raceite chiwij, ma e ruwach wa' kepuq lo kitukel. ⁴¹ Kek'oji' imi'al iwalk'o'al no'j wa' na kek'oji' ta iwuk' ma kek'am b'i chi presoyil pa jujun chik tinamit naj. ⁴² E konoje taq ri che' yey rujiq'ob'alil ruwach riwulew, uk'iyal sak' kek'isow re. ⁴³ E taq ri na aj ta Israel e jeqel chupa ri tinamit ri'ix e rike ri kak'oji' más uwach piwi' yey ek'u ri'ix e ri' chikok'il e kijam ri chuq'ab' pakiwi rike. ⁴⁴ Ek'u ri na e taj Israel kakijeq kakiya pwaq chiwe pa chaq'i'm no'j k'u ri'ix na jinta k'o iwuk' re kiya pa chaq'i'm chike; rike kekanaj e nab'e chiwach ri'ix, no'j ek'u ri'ix e kixkanaj kan pa k'isb'al chike rike.

⁴⁵ Kape na k'u ri' piwi' yey kixutaqej ronoje wa' wa itzel uwachlib'al, asu jampa xusach na iwach; ruma ri' ma e na xi'an taj janipa ri kub'i'ij ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix chiwe, na xitaqej ta rutaqanik katiki' kanoq, wa' e ri xixutaq Rire che. ⁴⁶ Wa' wa itzel uwachlib'al kape piwi' ri'ix yey pakiwi riwalk'o'al ketajin loq, yey e la' na jinta utaqexik kakanaj chiwe wa' re jun k'utub'al ri QAJAWAL JEHOVÁ xuq'at tzij piwi'. ⁴⁷ Ku'an k'u wa', ma ruma echiri' lik ya'tal ronoje piq'ab', na xiloq'nimaj ta ruk' ki'kotemal yey ruk' ronoje ik'u'x ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix. ⁴⁸ Ruma k'u ri', e keb'inimaj ri tzel keb'ilow iwe, wa' e ri keb'utaq lo ri QAJAWAL JEHOVÁ chiwij; kitij k'u numik ri' yey tzajin chi' yey kik'ulumaj ne ri na jinta chi iq'u' yey na kiriq ta chi ne janipa ri kajawax chiwe. Ek'u ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ, kixuya k'u pakiq'ab' jujun chik pacha' chi kixk'oji' chuxe' jun yuku re ch'ich' k'a re sachib'al na iwach.

⁴⁹ E ri QAJAWAL JEHOVÁ kutaq lo jun nimalaj tinamit chiwij lik naj kape wi che ruwachulew, yey ruk'unib'al na eta'matal taj e jela' pacha' chi ruk'unib'al jun nimalaj tz'ikin kab'i'x águila che, e xib'ib'al uwach; wa' na kimaj tane usuk' ri kich'a'teem. ⁵⁰ E taq k'u ri' wa winaq lik na jinta kisuk'likil, ma wa' na jinta uwach juna nimalaj winaq chikiwach yey na kejuch' tane k'ana rak'alab' chike. ⁵¹ Wa' kekitij ri kal ri chikop yey kakik'is b'i rujiq'ob'alil ruwachulew yey kaki'an wa' chiwe asu jampa xusach na iwach; na jinta k'ana trigo kuya kanoq, na jinta ne vino, na jinta ne aceite yey na keb'uya tane kan ri kal ri b'aka'ib' yey ri kal ri b'exex, yey ku'an wa' chiwe re kixkam che numik.

⁵² La' la nimaq tinamit kakisut rij taq ritinamit ri'ix yey keb'ok pa ch'a'oj chiwij k'a jampa xkilo ketzaq lo pulew ri tapyá lik naj uwi' yey tikil chi utz, ri lik ne ikub'am ik'u'x ri'ix ruk'. Qatzij wi, kakisutij rij ronoje taq ri tinamit ri'ix re taq ri luwar ya'tal chi chiwe ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix. ⁵³ Ek'uchiri' ix k'o chi pa pakiq'ab' kuma ri tzel keb'ilow iwe, ruma sututal iwij yey ruma ri paxib'al k'u'x ix k'owi wi; ri'ix kijeq ne keb'itij taq ri mi'al-iwalk'o'al ri eb'uya'om ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix chiwe.

⁵⁴ Ku'an k'ut e rachi tob' lik utz yey ch'u'ch'uj uk'u'x chixo'l, wa' kujeq tzel karil ri ratz-uchaq', kujeq tzel karil ri rixoqil tob' lik k'ax kuna'o, yey kujeq tzel keril e janipa chi ko ri ralk'o'al e k'o ruk'. ⁵⁵ Kujeq ne kitijik ri kiti'jil ri ralk'o'al, ma e taq ri ti'ij na kuya ta ne ke ri e k'o pa rocho uk'olib'al. E k'u taq k'axk'ob'ik wa' kixkiya wi ri tzel keb'ilow iwe pa taq ronoje ri tinamit echiri' kakisut iwij. ⁵⁶ Ek'u ri' rixoq tob' ne lik utz uk'u'x, yey lik uchajim rib' chirib'il rib' yey na kuya tane k'ana ranima' kuya ri raqan pulew we na jinta uxajab'; no'j wa' kujeq ne lik tzel karil ri rachijil ri lik k'ax kuna'o yey kujeq lik tzel keril ri ralit yey ri ralab'. ⁵⁷ E wa' wi'xoq e karewaj rib' echiri' kutzir uwach, tek'uchiri' kutij ruti'jil ruch'uti'n junam ruk' rukotz'i'jal rachb'i'il. Ronoje k'u ri' wa' ku'ano echiri' xaloq' sututal rij ri tinamit yey na jinta k'o kitijo, yey ruma ronoje ri k'ax kixkiya wi ri tzel keb'ilow iwe pa taq ronoje ritinamit ri'ix.

⁵⁸ We na kitijoj ta k'u iwib' ri' che u'anik taq ronoje ri kub'i'ij wa pixab'anik tz'ib'ital chupa wa wuuj, yey na jinta k'u xi'in ib' iwuk' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ma rub'i' Rire lik na jinta k'owi yey lik chirajawaxik wi kak'oji' xi'in ib' chwach Rire, ⁵⁹ ek'u ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ e kuk'iyarisaj uwach ri k'axk'ol laj yab'il piwi' yey pakiwi ri iwalk'o'al ketajin loq, wa' e nimaq taq yab'il asu xa jumul katiki' chiwe; e taq yab'il wa' lik xib'ib'al uwach yey na jinta chi kunab'al kakunan re. ⁶⁰ Jek'uri' la', kutaq lo piwi' ronoje ri k'axk'olil laj yab'il, ri xutaq lo pakiwi' raj Egipto, wa' e ri lik xixi'ij iwib' che. E k'u lik katiki' wa' piwi' ronoje ri k'aslemal. ⁶¹ Jeneri' la', kape lo piwi' ronoje taq yab'il yey k'axk'olil laj yab'il, wa' ri na kakuxtax tane chupa taq wa wuuj re ri pixab'anik, kutaq k'u lo ri QAJAWAL JEHOVÁ piwi' e ri' asu re jampa xusach na iwach. ⁶² Ek'u ri' ri'ix tinamit Israel, ri xixu'ana lik ix

k'i jela' pacha' ri kik'iyal ri ch'umil che ruwakaj, kixu'ana k'u xa ix chi ajilam, e ruma ri' ma na xinimaj ta utzij ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix.

⁶³ Jek'uri' la' pacha' ri QAJAWAL JEHOVÁ lik kacha uk'u'x che echiri' ku'an ri utz chiwe yey kuk'iyarisaj iwach, jeneri' la' lik kacha uk'u'x che echiri' kuya lo ri k'ax piwi' yey asu kusach iwach, ma ruk' unimal chuq'ab' kixesax b'i chwach rulew ri kak'oji' piq'ab' ri'ix. ⁶⁴ E ri QAJAWAL JEHOVÁ kixukicherisaj b'i che ronoje taq ri nimaq tinamit che ruwachulew, kujeq lo wa' che ri jeqeb'al loq yey k'a pa k'isb'al re ruwachulew. Kijeq k'u ri' kiyak kiq'ijij jujun taq chik dios ke ri jujun chik tinamit, wa' 'anatal ruk' che' yey ruk' ab'aj; wa' na iweta'am ta kiwach ri'ix yey na xketa'maj tane kiwach riwati'-imam.

⁶⁵ Yey xaloq' k'u ix k'o chupa taq wa' wa nimaq tinamit, na jinta utzil k'oleem yey na jinta uxlanem chiwe, ma e ri QAJAWAL JEHOVÁ xaqi xi'in ib' ri kukoj chiwe, ri kilitaj chiwe e ri b'iis yey ri paxib'al k'u'xaj. ⁶⁶ Xaqi k'ax ri katewun puwi rik'aslem, chipaq'ijij chichaq'ab' xaqi kixi'ij iwib' yey na jikil ta k'ana uwach rik'aslem.

⁶⁷ E ruma ri xi'in ib' okinaq chik'u'x yey ruma taq ri kiwil ri jujun q'ijij, e taq ri aniim jewa' kib'i'ij: —jSa' nawi ta e la' ya ku'ana b'enaq q'ijij! —kixcha'. Yey echiri' b'enaq q'ijij chik, kib'i'ij: —jSa' nawi ta e la' ya kasaqirik! —kixcha' wa'.

⁶⁸ Yey tob' ne ri QAJAWAL JEHOVÁ ub'i'im na kixtzelej ta chi k'ana chupa ri tinamit Egipto, ek'u ri ku'an chiwe e kixukoj b'i pa taq barco yey kixutzelej pa ri tinamit Egipto. Chila' k'u ri' achijab' ixoqib' kixya' pa k'ayij chike ri tzel keb'ilow iwe cha' kixu'an ix ajchak ix loq'otal kuma, no'j na jinta k'u kaloq'ow iwe ri'.

Deuteronomio 29

Ri QAJAWAL JEHOVÁ kutzelej u'anik ri tzij kuk' rutinamit Israel

¹ E taq ch'a'teem wa' uchapom wi rib' ri tzij jikib'am uwach, ri xtaq ri Moisés che ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ cha' kuya chike ri tinamit Israel che ri luwar re Moab, yey xuya wa' puwi ri uya'om chi chike ri tinamit che ruwi juyub' re Horeb.

² E k'u ri' ri Moisés xeb'usik'ij konoje ri tinamit Israel, xub'i'ij chike: E ri'ix lik ruk' riwach xiwil ronoje ri xu'an ri QAJAWAL JEHOVÁ che ri faraón chwach taq rulew re Egipto, janipa ri xu'an chike

ri rachijab' e k'o kiwach e k'o ruk' yey ronoje ri xu'an che ri rulew re Egipto. ³ Lik ix xixilow ri nimaq taq k'amb'al kipa xu'ano, ri k'utub'al re ruchuq'ab' ri QAJAWAL JEHOVÁ chikiwach wa' wa tikawex yey ri nimaq q'alajisab'al lik xib'ib'al uwach xu'an kuk'. ⁴ No'j k'a waq'ijij ora, e ri QAJAWAL JEHOVÁ k'amaja' kuya chi reta'maxik chiwe cha' kimaj usuk', yey kiwilo yey kito sa' taq ri ke'elawi wa'. ⁵ Yey ne ri'in ya e 40 junab' wa' in nab'ejinaq lo chiwach chupa taq wa luwar katz'intz'otik, yey chwi k'u lo ri' na jarinaq ta riq'uu' chiwij yey na jarinaq ta rixajab' che riwaqan. ⁶ Na itijom tane pam, na itijom tane vino yey na itijom tane ya' re kaq'ab'arisanik, cha' jela' kiweta'maj In ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ri xinya'w taq wa' chiwe.

⁷ Echiri' xixk'un che taq wa' wa luwar re Moab, xeb'el lo pa ch'a'oj chiwij ri Sehón, ri rey re Hesbón yey ri Og ri rey re Basán, no'j wa' xqach'ij kichuq'ab'. ⁸ Xqach'ij k'u kesaxik b'i ri' chwach taq ri kulew yey e k'u ri' wa' wa ulew xqaya'o re herencia chike taq ri mutza'j e ralk'o'al kan Rubén, re ri Gad yey chike ri panik'aj pamilia e ralk'o'al kan ri Manasés.

⁹ Lik k'u ri' e chitaqej janipa wa pixab'anik k'o chupa wa tzij jikib'am uwach yey lik chitijoj iwib' che, cha' lik kixel pan ruk' che ronoje taq ri ki'ano.

¹⁰ E k'u ri' wo'ora iwonoje ri'ix imolom iwib' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix: e taq k'u ri e ajwach chike taq ri pamilia, kuk' ri nimaq winaq yey ri e ajwach ketaqanik, kuk' konoje rachijab' e aj Israel, ¹¹ kuk' rak'alab', rixoqib' yey kuk' taq ri na e taj aj Israel, wa' kujeq lo che ri ajchak 'anal si' yey kuk'isb'ej k'a che ri ajchak karerej ya'. ¹² Ix k'o k'u ri' wara cha' kijikib'a' uwach jun tzij chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, yey wa' kujikib'a' uwach ruk' ruch'a'teem rachb'ilam taq ri itzel uwachlib'al kape piwi' we na xi'an taj. ¹³ Kujikib'a' k'u uwach wo'ora e ri'ix ix utinamit yey ek'u Rire e DIOS iwe ri'ix, jela' pacha' ri ub'i'im yey ruk' ruch'a'teem xujikib'a' uwach chike riwati'-imam ri Abraham, ri Isaac yey ri Jacob. ¹⁴ Yey na xew ta iwuk' ri'ix kujikib'a' uwach wa tzij yey kujikib'a' uwach ruch'a'teem rachb'ilam taq itzel uwachlib'al, ¹⁵ ma ku'an ne kuk' ri ek'o wara yey kuk' ri k'a e jinta wara chiqaxo'lib'al wo'ora.

¹⁶ Ma ri'ix lik iweta'am chi utz sa' ru'anik xoj-jeqi' chwach taq rulew re Egipto yey iweta'am su'anik ojik'owinaq lo chikixo'l ri nimaq tinamit

pa taq ojik'owinaq lo wi. ¹⁷ Lik iwilom ri k'aqib'al b'i uq'iij ri QAJAWAL JEHOVÁ kaki'ano, ruk' taq ri kityox 'anatal ruk' che' yey ruk' ab'aj, ruk' taq ri kityox re plata yey re oro kakiyak uq'iij. ¹⁸ Lik k'u ri' na utz taj we k'o chixo'lib'al ri'ix, juna achi o juna ixoq o junoq chiwe o chike ri pamilia karesaj rib' chirij ri QAJAWAL JEHOVÁ xa ruma kujeq kiloq'nimaxik taq ri ki-dios ke wa' wa tinamit; ma ri' ku'ana pacha' juna tiko'n k'o chixo'l yey e k'u ri ratz'iyay wa' e lik k'a pacha' k'ayilaj aq'ees. ¹⁹ Echiri' k'o junoq kuta taq wa ch'a'teem re wa itzel uwachlib'al, kujeq kutak'ab'a' wa uq'iij chirib'il rib' jetaq wa' kub'i'ij: «kinel pan la' chi utz ruk' ronoje ri kan'ano, tob' e kan'ano janipa ri kwaj ri'in» kacha', yey kape k'u ronoje wa' wa k'axk'ob'ik puwi ri tikawex. ²⁰ Yey ri QAJAWAL JEHOVÁ na kukuy ta umak ri ka'anaw wa', e ri ku'an che e kuk'is lo ronoje ri royowal puwi' ma e na kuk'ul ta uk'u'x ri ku'ano. Kape k'u lo ronoje ri' wa itzel uwachlib'al puwi' ri tz'ib'ital chupa wa libro yey e ri QAJAWAL JEHOVÁ kusach ne kiwach che ruwachulew konoje ri e ralk'o'al ketajin loq. ²¹ E k'u ri ka'anaw taq wa', ri QAJAWAL JEHOVÁ karesaj b'i ri' chikixo'l taq ri mutza'j e ralk'o'al kan ri tinamit Israel, cha' kuya lo ronoje ri na utz ta uwach puwi', e chirij taq ritzel uwachlib'al re wa tzij tz'ib'ital chupa wa wuuj re wa pixab'anik.

²² Yey e taq k'u ri kilema'j iwalk'o'al ketajin loq, wa' e riwalk'o'al keb'alax chiqawach apanoq, kuk' ri na e ta aj Israel kepe naj iwuk', konoje wa' echiri' kakil taq ri k'axk'ob'ik, ruk' taq ri k'axlaj yab'il utaqom lo puwi ritinamit. ²³ Kakil k'u ronoje taq ruwu'lew u'anom azufre yey atz'aam uwach e ri' k'atinaq uwach. Na utz ta chi ne ka'an tiko'najik che wa' wu'lew, na jinta chi ne k'ana kuya ruwachulew, na kak'iy ta chi ne tob' xa juna aq'ees chwach, jela' xu'ano pacha' echiri' ri QAJAWAL JEHOVÁ xeb'uporoy ri tinamit Sodoma, re Gomorra, yey ri Adma ruk' ri Zeboim, e taq tinamit wa' xeb'uk'is ri QAJAWAL JEHOVÁ ruk' unimal royowal. ²⁴ Ek'uchiri' konoje taq ri tinamit che ruwachulew kakitz'onoy: ¿Sa' nawi ub'e ri QAJAWAL JEHOVÁ xu'an wa' che wa tinamit? ¿Su'chak lik xpe royowal ri QAJAWAL JEHOVÁ chikij yey xu'an wa' chike ruma royowal? ²⁵ E k'u k'ulub'al uwach e wa': «E ruma xkoq'otaj kan ri tzij xujikib'a' uwach ri KAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS ke ri kati'-kimam, e ri tzij xu'an kuk' echiri' xeresaj lo chwach taq rulew re Egipto. ²⁶ Ma rike xeb'ek k'u ri' che kiloq'nimaxik

jujun taq chik dios ke ri jujun chik tinamit yey xkixukub'a' kib' chikiwach, tob' k'u na keta'am ta kiwach ri' ma wa' na jinta k'o uya'om chike. ²⁷ Ruma k'u ri' lik xpe royowal ri QAJAWAL JEHOVÁ chikij, yey xuya k'u lo ri' pakiwi' ronoje ritzel uwachlib'al tz'ib'ital chupa ri libro. ²⁸ E k'u ri' ri KAJAWAL JEHOVÁ ki'ke xeb'eresaj lo konoje chwach taq ri kulew ruk' unimal oyowal yey xeb'utaq b'i pa jujun chik tinamit, jela' pacha' ri kik'ulumam wo'ora» kacha wa'.

²⁹ E taq k'u ri na jinta k'o qeta'am puwi', wa' puq'ab' ri QAJAWAL JEHOVÁ k'owi. No'j e janipa ri q'alajisam chiqawach, wa' ya'talik re kajawax chiqe ri'oj yey chike ri qalk'o'al, cha' e lik xaqi kaqakoj utzij ronoje ri kub'i'ij wa pixab'anik.

Deuteronomio 30

Ri utzil chomalil kuk'am lo ri tzeleb'al tzij

¹ Jetanchi wa' xub'i'ij ri Moisés chike ri tinamit: Ek'uchiri' petinaq chi piwi' ronoje taq wa' wa xinya chiwach, ma ix kixcha'wik pachike ri kiwaj, we e ri utzil chomalil o e ri itzel uwachlib'al yey we kich'ob' k'u raqan puwi wa' chupa taq ri tinamit pa kixukicherisaj wub'i ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ² yey we e k'u ri' ri'ix kuk' konoje riwalk'o'al kitzelej itzij chwach ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, yey kijeq k'u ri' kinimaj utzij ruk' ronoje iwanima' yey ruk' ronoje ik'u'x, jela' pacha' wa taqanik kanya chiwe wo'ora, ³ ek'u ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kuk'ut ri k'axnab'al uk'u'x chiwe yey kujeq tanchik kuya lo ri utzil chomalil piwi' yey kujeq k'u ri' kixumol tanchi chikixo'lib'al taq ri tinamit pa ix ukicherisam wub'i. ⁴ Tob' k'u ixk'amom b'i ri'ix pa taq ri luwar lik k'a naj che ruwachulew, k'a chila' keb'u'k'ama wi lo ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix yey k'a chila' kixu'k'ama wi lo ri'ix. ⁵ E ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kixuk'am tanchi lo chwa taq rulew pa xejeqi' wi riwati'-imam yey wa' ku'ana tanchi iwe ri'ix. Chiri' k'u ri' kimaj tanchi ichuq'ab' yey kek'iyar ne más riwalk'o'al ri'ix chikiwach ri kalk'o'al riwati'-imam. ⁶ Ek'u ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kukoj ri retalil re circuncisión kab'i'x che chiwe ri'ix, no'j e k'u wa' wa jun etalil e kukoj chupa riwanima' ri'ix yey chupa ri kanima' riwalk'o'al ketajin loq, cha' jela' e k'ax kina' Rire ruk' ronoje iwanima' yey ruk' ronoje ik'u'x, yey jek'uri'la' kixk'asi' uk'iyal junab'.

⁷ Ri ku'an ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, e kuk'aaq ronoje wa itzel uwachlib'al pakiwi ri tzel keb'ilow iwe, yey pakiwi ri kixternab'en ruk' oyowal. ⁸ Ek'u ri'ix e kijeq kinimaj utzij ri QAJAWAL JEHOVÁ yey kitaqej u'anik janipa rutaqanik yey ek'u wa' wa kixintaq che wo'ora. ⁹ Ek'u ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, ku'an chiwe lik kixel pan chi utz ruk' ronoje ri chak ki'ano, kek'iyar kiwach riwalk'o'al, yey taq ri kal riwawaj, ruk' taq ri molonik ki'ano lik kixel pan chi utz ruk', ma e Rire lik kacha uk'u'x che ku'an ri utz chiwe, jela' pacha' ri xu'an chike riwati'-imam. ¹⁰ Xew tane we e kinimaj utzij ri kub'i'ij ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix chiwe, yey kitaqej u'anik janipa rutaqanik katiki' kan chupa wa wuuj re wa pixab'anik; yey kitzelej k'u itzij ri' chwach Rire ruk' ronoje iwanima' yey ruk' ronoje ik'u'x.

¹¹ Ma e wa taqanik kixintaq che wo'ora, na lik ta k'ayew chiwe kitaqej, wa' xa tob' china ka'anawik. ¹² Wa' wa taqanik na k'a chila' chikaj tane k'owi, cha' kib'i'ij k'u ri': «¿China ri kel b'i k'a chila' chikaj che uk'amik lo wa' chiqe; cha' jela' kuya chi reta'maxik chiqe yey jek'ula' ri' kaqatijoj qib' ri'oj che?» ¹³ Yey wa' wa taqanik na ch'aqaya' tane lo che ri mar k'owi cha' kib'i'ij k'u ri': «¿China ri kaq'ax ch'aqaya' che ri mar che uk'amik lo wa' chiqe, cha' jela' kuya chi reta'maxik chiqe yey jek'ula' ri' kaqatijoj qib' ri'oj che?» ¹⁴ Ma Rutzij ri DIOS lik xa naqaj k'owi chiwe, ma chupa riwanima' k'owi yey kel ne lo ub'ixik pichi' ri'ix cha' kikoq utzij.

¹⁵ Chiwila k'u ri', e waq'ij ri'in xinya chiwach wo'ora sa' ri kicha'o; ri k'aslemal o ri kamik, e kicha' ri utz o e ri na utz ta uwach. ¹⁶ We ek'u xinimaj utzij janipa wa kixintaq che yey kijeq k'u ri' k'ax kina' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kixb'in k'u ri' chupa ri b'e ix uya'om wi yey kitaqej taq rutaqanik katiki' kanoq yey rutzij q'atital chik, cha' jela' kixk'asi'ik yey lik kak'iyar iwach; yey ek'u ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, kuya lo ri utzil chomalil piwi' chwach rulew kak'o'ji' kan piq'ab' ri'ix. ¹⁷ No'j we e xiwesaj iwib' chirij ri QAJAWAL JEHOVÁ yey xipalajij rutzij yey kixe'ek che killoq'nimaxik taq ri jujun chik dios ke ri jujun chik tinamit yey kixukub'a' k'u iwib' chikiwach, ¹⁸ kamb'i'ij k'u ri'

chiwe wo'ora, ri' jikil uwach kixkamik; yey na naj ta k'u ri' kixjeqi' chwach rulew pa kixok wi cha' ku'ana iwe'ix, echiri' iq'axum chi ri nimaya' Jordán.

¹⁹ Ek'u ri' wo'ora e kenukoj ri kaj yey ruwachulew re aj ilol re^k ri kicha' u'anik ri'ix waq'ij, we e ri k'aslemal o e ri kamik o we e kicha' ri utzil chomalil ri QAJAWAL JEHOVÁ o e ri itzel uwachlib'al. Ek'u ri kamb'i'ij ri'in chiwe e chicha'a ri k'aslemal cha' jela' kixk'asi' ri'ix junam kuk' riwalk'o'al ketajin lo chiwij. ²⁰ E k'u ri'ix e k'ax china'a ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, e chi'ana' janipa ri kub'i'ij chiwe, e chitaqej Rire ma ruk' kape wi ri k'aslemal ri'ix, yey e Rire ri kanajtirisan uwach iq'ij, cha' jela' kixjeqi' chwach rulew, ri xujikib'a' uwach kuya na chike riwati'-imam, ri Abraham, ri Isaac yey ri Jacob.

Deuteronomio 31

Ri Josué kakoji' kan puk'axel ri Moisés

¹ Ek'uchiri' ri Moisés xub'i'ij ronoje wa' wa ch'a'teem chike konoje ri tinamit Israel, jetanchi wa' xub'i'ij chike: ² «E ri'in k'o chi ciento veinte junab' chwe, na jinta chi nuchuq'ab' re kinel b'i yey kank'am iwach yey e ne ri QAJAWAL JEHOVÁ ub'i'im chi chwe, e ri'in na kanq'axuj ta ri nimaya' Jordán. ³ No'j e ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, e Rire ri kuk'am iwach ri'ix yey e Rire ri kasachaw kiwach taq wa winaq chiwach ri'ix, cha' ku'ana iwe'ix taq wa tinamit ki'ke. Ek'u ri Josué e ri kak'amaw iwach, jela' pacha' ri ub'i'im ri QAJAWAL JEHOVÁ.

⁴ Ri ku'an ri QAJAWAL JEHOVÁ kuk' wa tikawex e jela' pacha' ri xu'an kuk' ri Sehón yey ri Og, ri reyes ke ri amorreo, ruk' ri xu'an ruk' ri kulew ma wa' asu xusach kiwach. ⁵ Ek'uchiri' ri QAJAWAL JEHOVÁ keb'uya wa' wa nimaq tinamit piq'ab', e ri'ix e ki'an chike janipa ri ix nutaqom che ki'an kuk' rike. ⁶ ¡Lik chixk'ola jusuk' yey chichuq'ub'ej iwib'! Mixi'ij iwib' yey mik'ut ne iturunal chikiwach wa' wa tikawex, ma e ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, e ri ke'ek iwuk', Rire na kixuya ta kanoq yey na karoq'otaj ta k'ana ito'ik» xcha'.

^k30:19 E rojertan echiri' k'o juna tzij kaki'an chikiwach juna taqanel kuk' ri jujun chik winaq, e kekisik'ij taq ri ki-dios ki'ke re e aj ilol re ri tzij kajikib'ax uwach. No'j e k'u ri' tzij ku'an ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS kuk' rutinamit Israel e kesik'ix taq ri kaj yey ruwachulew ronoje ri u'anom uwach ri DIOS re aj ilol re wa tzij ka'anik, (Kil ri Gn 1.1). Yey raj q'alajisanel jenela' ri kich'a'teem xki'ano, (Kil ri Is. 1.2; Os 2.21-22; Miq 6.2).

⁷ Tek'uchiri' ri Moisés xusik'ij ri Josué yey xub'i'ij che chikiwach konoje ri tinamit Israel: «¡Lik chatk'ola jusuk' yey chachuq'ub'ej awib'! Ma e ri'at katok b'i kuk' wa tinamit chwach rulew ri xujikib'a' uwach ri QAJAWAL JEHOVÁ kuya na chike riwati'-imam, yey at k'u ri katq'atitan wa' pakiq'ab' cha' ku'ana ki'ke. ⁸ E ri QAJAWAL JEHOVÁ ri kanab'ej b'i chawach, e Rire ri kak'oji' awuk', na katuya ta kanoq yey na karoq'otaj ta k'ana che ato'ik. Maxi'ij awib' yey mak'ut ne aturunal» xcha'.

Ri Moisés xutz'ib'aj ri pixab'anik

⁹ Ek'u ri' ri Moisés xutz'ib'aj wa' wa pixab'anik yey xuya pakiq'ab' raj q'atitan qasa'n, ri eb'uk'ajol ri Leví, ri ekojotalik re kakitelej ri Kaxa re ri Tzij re ri QAJAWAL JEHOVÁ, yey xuya pakiq'ab' ri nimaq winaq re ri tinamit Israel.

¹⁰ Yey ek'u ri Moisés xuya wa jun taqanik chike: «Pa taq wuqub' junab', echiri' kopon ri junab' re ri kuyb'al mak che taq ri k'as, wa' e chuxo'lib'al ri Nimaq'ij re taq ri Rancho ka'ani' ruk' uq'ab' che', ¹¹ echiri' konoje ri tinamit kakimol kib' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, chupa ri luwar ri kucha' ri QAJAWAL JEHOVÁ, kiwajilaj k'u ri' wa' wa pixab'anik chikiwach konoje ri tinamit Israel. ¹² Kamol k'u kichi' konoje ri tinamit, achijab', ixoqib', yey ak'alab' yey kuk' ri na e taj Israel e k'o chupa taq ritinamit ri'ix, cha' konoje wa' kakito yey kakimajo kak'oji' xi'in ib' pa kanima' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, yey jek'ula' ri' kakijeq kakitijoj kib' che taq ri kub'i'ij wa' wa pixab'anik. ¹³ Cha' jek'ula' ri kalk'o'al ri tinamit, ri na junta keta'am puwi ri suk'ulik tzij, wa' kakito yey ronoje q'ij k'u ri' che ri kik'aslem kakimajo kak'oji' xi'in ib' pa kanima' chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, wa' echiri' ix jeqel chi chwach taq rulew, ri ku'ana na iwe'ix echiri' iq'axum chi ri nimaya' Jordán» xcha'.

Ri QAJAWAL JEHOVÁ keb'usik'ij ri Moisés yey ri Josué

¹⁴ Tek'uchiri' ri QAJAWAL JEHOVÁ jewa' xub'i'ij che ri Moisés: «Chatanape', lik xa naqaj chi k'owi lo ruq'ijol rakamik; chasik'ij ri Josué yey

jix k'u chupa ri Tabernáculo re Molob'al ib' cha' jela' kanya chiwach sa' taq ri chirajawaxik ki'ano» xcha'. Xeb'ek k'u ri' ri Moisés yey ri Josué chupa ri Tabernáculo. ¹⁵ Chiri' k'u xuk'utub'ej wi rib' ri QAJAWAL JEHOVÁ chikiwach chupa jub'oraj sutz', yey wa' wa sutz' xk'oji' puwi ri okib'al che ri Tabernáculo. ¹⁶ Ek'u ri QAJAWAL JEHOVÁ jewa' xub'i'ij che ri Moisés: «Na naj ta chik k'owi lo rakamik ri'at yey ek'u wa tinamit kakijeq kaketz'ab'ej uwa nuq'ij,¹ ma kakijeq kekiter nab'ej taq ri dios ke taq ri winaq pa kixel'jeqela wi chikixo'l. Kakik'aq k'u b'i nuq'ij ri' yey na kaki'an ta chik janipa ri tzij xinjikib'a' uwach kuk'. ¹⁷ No'j chupa taq la' la q'ij e Ri'in kank'ut ri woyowal chikij, ma kenuwoq'otaj kanoq yey kanwewaj wib' chikiwach rike; kape k'u uk'iyal k'ax ri' pakiwi' yey uk'iyal paxib'al k'u'x keb'ik'ow wi. Chupa k'u ri' la' la q'ij kakib'i'ij: “¿Na e ta nawi ruma na junta chi ri DIOS quk' petinaq wa k'ax paqawi'?” kecha'. ¹⁸ Yey ek'uchiri' kopon ri' wa', Ri'in lik naj chik in k'owi chike, ek'u ruma ri' ri na utz ta uwach kaki'ano, ruk' taq ri kakiloq'nimaj kiq'ij taq ri dios ke ri jujun chik tinamit.

¹⁹ Ek'u ri' wo'ora, e ri'at junam ruk' ri Josué, chitz'ib'aj wa jun b'iix yey chik'utu chike ri tinamit Israel, cha' jela' kakib'ixoj yey ek'u wa' kajawax re kukuxtaj chike. ²⁰ Ma echiri' kenukoj b'i chwach rulew ri ximb'i'tisij chike ri kati'-kimam, ri kab'i'x che: ulew leche yey uwa'al kab' uwach ma lik k'o katijik; chila' k'u ri' lik kakinojisaj ri kipa che taq ri kakitijo yey keti'o'jirik, tek'uchiri' keb'ek yey kekiter nab'ej taq ri dios ke ri jujun chik tinamit yey kekiloq'nimaj, jela' k'u ri' e kakik'aq b'i uq'ij yey kakiyojij uwach ri tzij nujikib'am uwach kuk'. ²¹ Yey ek'uchiri' kape ruk'iyal k'axk'ob'ik pakiwi' yey ri paxib'al k'axk'ob'ik, ek'u ri' wa jun b'iix e kakuxtan re, ma e taq ri e kalk'o'al kanoq kakikuxtaj yey kakib'ixoj; ma k'amaja' ne kenukoj b'i chwach rulew nub'i'tisim chike, Ri'in weta'am chik sa' ri kich'ob'om chik kaki'ano» xcha'.

²² Chupa k'u ri' la jun q'ij e ri Moisés xutz'ib'aj wa jun b'iix^m yey xuk'ut chike ri tinamit Israel.

²³ Tek'uchiri' ri QAJAWAL JEHOVÁ, xuya wa jun taqanik che ri Josué, ruk'ajol ri Nun: «¡Lik chatk'ola jusuk' yey chachuq'ub'ej awib'! Ma at

¹31:16 Echiri' ri tikawex kakiyak kiq'ij jujun chik taq tyox, wa' lik na kuk'ul ta uk'u'x ri QAJAWAL JEHOVÁ e junam ruk' pacha' juna ixoq karetz'ab'ej uwa uq'ij kuk' achijab'; ruma wa' e ri ka'anaw re e karetz'ab'ej uwa uq'ij chwa ri QAJAWAL JEHOVÁ.

^m31:22 Wa' wa jun b'iix e ri kariqitaj chupa ri Dt 32.1-43.

ri katkojow b'i ke wa tinamit Israel chwach taq rulew, ri xinjikib'a' uwach kanya na chike, yey e Ri'in kink'o'ji' awuk'» xcha'.

²⁴ Echiri' ri Moisés xuk'is utz'ib'axik taq wa' wa pixab'anik chupa ri wuuj, ²⁵ jek'uwa' xub'i'ij k'u ri' chike ri levita, ri ekójotalik re kakitelej ri Kaxa re ri Tzij re ri QAJAWAL JEHOVÁ: ²⁶ «Kanya wa jun wuuj re wa pixab'anik piq'ab', chiya'a putzal ri Kaxa re ri Tzij re ri QAJAWAL JEHOVÁ, ri DIOS iwe'ix, k'ol na chiri' ma wa' e kaq'alajisan chiwij ri'ix. ²⁷ Ma Ri'in weta'am e ri'ix lik ix titz'itaq yey lik ko ik'u'x, ma e la' k'a in k'as ne ri'in wo'ora chiwach, kupalajij rutzij ri QAJAWAL JEHOVÁ; ¿mak'uwa ri' ri ki'ano echiri' in chi kaminaq ri'in? ²⁸ Cheb'ik'ama lo wara wuk' ri'in konoje ri nimaq winaq ke ri mutza'j e ralk'o'al kan taq ri tinamit yey ri e ajwach ketaqanik; cha' kanq'atisaj wa' wa k'utunik chikiwach yey kenuch'ab'ej k'u ruwakaj yey ruwachulew wuk', cha' e rike ri keq'alajisan chikij konoje wa'. ²⁹ Ma lik weta'am chi utz, echiri' ri'in in chi kaminaq, e ri'ix kisachisaj iwib' chupa ri na utz taj yey kiwesaj k'u iwib' ri' chupa ri b'e nuk'utum kan chiwe, yey chiqawach k'u pan ri' kawuluwub' lo pajtajib'al piwi', e ruma xi'an ri lik na utz ta uwach ruk' ri ki'an ri'ix e kipetisaj royowal ri QAJAWAL JEHOVÁ» xcha'.

Ri b'ixob'al re ri Moisés

³⁰ Ek'u ri' ri Moisés xujeq kub'ixoj wa b'iix chikixikin konoje ri tinamit Israel kimolom kib', xujeq b'i rajilaxik pa jeqeb'al re, k'a pa k'isb'al re ri ch'a'teem re wa b'ixob'al, jewa' xub'i'ij.

Deuteronomio 32

¹ «Chita pe k'u ri'ix taq ri uwakaj, ma kwaj kinch'a'tik,

Yey ri'at at uwu'lew lik chaxikinaj wa nuch'a'teem.

² Ma jela' pacha' rutzaqib'al ri jab' puwi rulew, jela' u'anikil kwaj katzaq piwi' ri'ix wa nuk'utunik,

e taq ruqajik ri nuch'a'teem pacha' uxaq k'aj kak'ajawik,

e pacha' chi mutzmul kamatzaw chwi taq ri raxk'im,

jela' rutzaqik piwi' ri'ix ri nuch'a'teem,

jela' ku'ano pacha' chi uqajib'al jab'

echiri' kape chwi taq ri raxilaj aq'ees.

³ Ri'in lik kanyak uq'iij rub'i' ri QAJAWAL JEHOVÁ;

¿Jela' ri'ix e chiyaka uq'iij ruchuq'ab' ri DIOS qe ri'oj!

⁴ Rire e pacha' jun Nimalaj Ab'ajⁿ lik tikil chi utz pa kanwewaj wi wib' yey ruchak ku'an quk' lik e taq u'anikil ku'an che.

E taq ri b'e kojuk'am wub'i ri DIOS lik jusuk'. Rire aj ya'l q'ijsaq yey na jinta mak kilitaj che, Rire lik jusuk' yey e ku'ano janipa ri lik jusuk'.

⁵ Jela' k'u ri', ri lik na utz ta uwach na e ta x'anaw ri QAJAWAL JEHOVÁ, ma e ri ralk'o'al ri xeb'anaw re ri lik na utz ta k'ana uwach chirij Rire; rike e jutiq winaq lik na jinta kisuk'likil yey lik itzel kiwachlib'al.

⁶ Ri'ix tinamit na jinta k'ana uk'u'xib'al ina'oj yey na jinta k'ana kimaj usuk' ¿Jela' kami ri' kitzelej uwach che ri QAJAWAL JEHOVÁ?

Rire e Iqaw yey e 'anayom iwe, e Rire xix'anawik yey xuya rik'aslemal.

⁷ E lik k'una chik'u'x janipa ri u'anom lo ojertan ri QAJAWAL JEHOVÁ,

chich'ob'o pe pakiwi taq ri kilema'j tikawex eb'ik'owinaq;

chitz'onoj pe chike riqaw yey rike kakib'i'ij chiwe,

chitz'onoj pe chike ri nimaq winaq yey rike kakiq'alajisaj chiwe.

⁸ Echiri' ri DIOS, ri Jun lik k'o Uwach Uq'ij xujach taq ri kulew ri nimaq tinamit, echiri' xujach kipa uk'iyal mutza'j taq tikawex, e xpajaw ruchi'b'al taq ri tinamit; yey jela' xu'an che e chirij ri kajlib'al rutinamit Israel.^o

⁹ No'j ri herencia re ri QAJAWAL JEHOVÁ e rutinamit, wa' e ri tinamit re ri Jacob ri lik k'ax keb'una'o.

¹⁰ E wa' wa tinamit xeb'uriq pa ri luwar katz'intz'otik, pa ri chaqi'j ulew lik u'anom k'ax ruma ri tew kajumka'nik;

ⁿ32:4 Nimalaj Ab'aj: Wa' e kuk'utub'ej runimal uwach yey rukowil ruchuq'ab' ri DIOS tikil chi utz.

^o32:8 K'o jujun chik manuscrito kakib'i'ij ri ralk'o'al ri DIOS wa' e ke'eloq ri ángeles o ri rajchak ri DIOS re chila' chikaj.

xeb'uch'uq k'u ruk' ruq'ab', xeb'uch'uqej
yey xeb'uchajij pacha' chi rike e rutyoxil
rupuwach.

¹¹ E xu'an pacha' juna nimalaj tz'ikin kab'i'x
águila che^p karuplaj puwi rusok,
cha' e kuk'ut chike ruch'uti'q kexik'ik'ik,
jek'ula', xulik'ik'ej ruxik', xeb'uk'amo
yey e la' chwi taq ruxik' xeb'uk'am b'i chi utz.

¹² Xew ri QAJAWAL JEHOVÁ xuk'am kiwach
rutinamit,
yey na jinta juna chik dios xto'w ke rike.

¹³ Xeb'uk'am b'i rutinamit puwi taq uwi juyub',
xeb'utzuq k'u ruk' rujiq'ob'alil re ri
juyub'-taq'aj;

xuya uwa'al kab' chike xel lo chupa taq runimal
ab'aj,

yey che taq ri che' k'o pa taq kowilaj ab'aj,
xresaj lo raceite re oliva xajawax chike.

¹⁴ Xu'an chike cha' e che ri kichikop yey ri
kib'exex

xkesaj ri leche yey ri mantekilo xkitij rike,
xewa' ruk' ruti'jil ri q'apoj kib'exex.

Xuya chike ri chomilaj b'exex ma' yey taq ri
kaprux re Basán,

Ruk' ri chomilaj trigo xewa'ik
yey e xkitij ri chomilaj vino,
esam che ri utzilaj uwach uva.

¹⁵ No'j ek'u ri tinamit Israel lik xewa' chi utz,
yey xkijeq k'ut e kaki'an ri kititz'itikil rike,
ruma ri lik xewa' chi utz,
e lik xeb'u'an e pomopaq yey xkik'aq kan ri
DIOS ri x'anaw ke,

Xkik'aq kan uq'iij ri pacha' jun Nimalaj Ab'aj
e ukowil ri kicolob'etajik.

¹⁶ Jek'ula' e xkipetisaj royowal ri DIOS
kuma taq ri ki-dios ri jujun chik tinamit
xekiloq'nimaj,

xkich'i' ri DIOS ruk' oyowal ma xab'ib'al uwach
ri kaki'ano;

¹⁷ E xkiya kiqasa'n chikiwach taq ri itzel
uxlab'ixel,

yey rike na e ta DIOS,

wa' rike e taq dios na eta'matal tane kiwach yey
k'ak' e k'uninaq

wa' e taq dios na xekikuxtaj tane k'ana ri
kati'-kimam.

¹⁸ Ix tinamit Israel,

e ximesk'utaj ri Jun e pacha' jun Nimalaj Ab'aj,
ri Jun ri x'anaw iwe'ix;
ximesk'utaj ri DIOS, ri Jun e kaya'w ik'aslemal
ri'ix.

¹⁹ Ek'u ri DIOS xril ronoje wa' yey xixroq'otaj
kanoq,

e kuma rumi'al ralk'o'al xepetisan royowal.

²⁰ Jewa' xub'i'ij k'u ri': "Kenuwoq'otaj kanoq,
yey kanwil na k'u ri' sa' ke'kik'isb'ej wi,
ma xeb'u'ana julemaj chi tikawex lik e titz'itaq,
xeb'u'ana e kal tikawex na jusuk' ta uwach ri
kik'aslemal.

²¹ E rike xki'an chwe cha' kinachixoman chikij,
ruma e kitaqem taq ri dios na e ta DIOS,
lik kiya'om woyowal kuma taq ri kityox na jinta
kiwach e kitaqem;

jek'u ri' ri'in kan'an chike
cha' keb'achixoman lo chirij jun tinamit,
na e ta kuk'il ri kitinamit,

kan'an chike cha' kape koyowal
chirij jun tinamit na jinta k'ana uk'u'xib'al na'oj
ruk'!

²² Ek'u ri woyowal chikij xu'an pacha' q'aaq'
kaqa'wik,

ruchuq'ab' ri q'aaq' ku'maja ne pan ri kiluwar
ri ekaminaq;

kuporoj ruwa taq ulew ruk' ronoje ujiq'ob'alil
uwach,

kuporoj k'a pa ratz'iyaaq taq lo ri nimaq juyub'.

²³ Kanya k'u lo uk'iyal k'axk'olil pakiwi'
kenuqasaj ruk' taq ri nu-flecha;

²⁴ kujeq kekam che numik yey che q'aaq'
kaqopow chikij;

jun k'axk'ol-laj yab'il kasachaw kiwach,
kenutaq ne lo rawaj chikij e b'iq'onel

yey kumatz kekamisan ruk' ri kikiis.

²⁵ Chupa taq ri b'e kekamisax ri kalk'o'al ruk'
espada,

yey chupa taq ri kocho e kok chikik'u'x ri xi'in
ib'.

Ri kamik kachupuw pakiwi alab'o yey alito,
kekam ri nimaq winaq yey ch'uti'q ketz'umanik.

²⁶ Ri'in nub'i'im chik kenukicherisaj b'i,
yey kan'an chike

cha' na jinta chi kakuxtan ke chikixo'l ri
tikawex,

P32:11 Wa' e jun tz'ikin lik nim jela' katzu'n pacha' ri xiik, yey lik nima'q ne ruxik', kab'i'x águila che pa kaxtila.

27 no'j e na xwaj taj kanta ri ch'amib'al ke
ka'anik,
kuma ri tzel keb'ilow ri tinamit Israel;
e na xwaj taj kakitak'ab'a' kiqu'ij ri tzel keb'ilow
ke
yey kakib'i'ij k'ut: Na e ta ri QAJAWAL JEHOVÁ
x'anaw chike,
ma oj xoj'anaw ruk' ri qachuq'ab'” kecha'.

28 No'j ri tinamit Israel e na jinta kina'oj;
na kakich'ob' ta chik we utz o na utz ta ri
kaki'ano.

29 We ta e la' lik k'o kina'oj,
kaketa'maj ri' sa' ri kakik'isb'ej wi rike.

30 ¿Kakowin neb'a xa jun chi achi
keb'uternab'ej b'i e jun 1,000 chi achijab'?
¿Kekowin b'ane xa e keb' chi achijab'
kekoqotaj b'i e 10,000 chi achijab'?

E ruma ri' ma e ri Jun pacha' Nimalaj Ab'aj, ri
Jun ch'uquyum ke,
asu xeb'uya pakiq'ab' ri tzel keb'ilow ke.

31 Ma e rab'aj ke rike,
na jela' taj pacha' ri Nimalaj Ab'aj oj uch'uqem
ri'oj,
yey taq ne ri tzel keb'ilow qe kakijikib'a' uwach
wa'.

32 Ma rike e jela' pacha' ri tiko'najik re uva na
choom ta uwach,
che wa' e tuxinaq wi lo rike;
rike e kalk'o'al kan raj Sodoma yey raj Gomorra,
rikik'aslemal e jela' u'anom
pacha' ruwach ri uva kelik lik k'a
yey kakamisan rukis kel che.

33 Ri vino ku'ana chike pacha' ukiis kumatz,
wa' e ukiis kumatz kakamisanik.

34 Ek'u ri QAJAWAL JEHOVÁ jewa' kub'i'ij:
“E Ri'in nuk'olom ronoje taq wa',
lik numolom uchi' chi utz
chupa ruk'olib'al taq ri b'itaq we kajawax chwe.

35 Ma e kanchapab'ej wa',
re kanq'at tzij pakiwi ri keb'anaw re ri na utz
taj;
Wa' e kan'an chupa ruq'ijol echiri' kenuya pa
k'ax.

Ya xanaqaj chi k'owi lo ri sachib'al kiwach,
¡ru'orayil wa' ya kak'un loq!”

36 E k'u ri QAJAWAL JEHOVÁ,
kuq'at tzij chi jusuk' pakiwi rutinamit,
yey ruma ri k'axna'b'al uk'u'x chike ri e rajchak,
na ku'an ta chi janipa ri uch'ob'om ku'ano,
wa' e ruma keril rutinamit na jinta chi
kichuq'ab',
yey na jinta chi ne juna taqanel o ajwach kato'w
ke.⁹

37 Jek'uwa' kub'i'ij ri QAJAWAL JEHOVÁ chike:
“¿Pa e k'owi taq ri dios, ri kub'ul ik'u'x kuk' re
kixkich'uqej?

38 ¿Pa taq e k'owi wo'ora taq ri-dios,
ri ketijow re rumanteki'il taq ri qasa'n kiporoj
yey ri ketijow re ri vino re iqasa'n kiya
chikiwach?”

¡Cheyakataj rike wo'ora che ito'ik!
¡Jix, ji'to'b'ej iwib' kuk' rike!

39 ¡Lik k'u chiwila wo'ora chi utz, ma xew Ri'in
In DIOS!

¡Na e jinta chi taq dios más k'o kiwach
chinuwach Ri'in!

In kinya'w re ri k'aslemal yey In ri kinesaw re,
In kinya'w re ri k'ax yey In kinkunaw re.
¡Ruma ri nuhuq'ab' na jinta junoq kuch'ijo
karesaj rib' pa nuq'ab'!

40 Ek'u ri' Ri'in kanyak ri nuq'ab' chikaj
yey kamb'i'ij:

“¡Ri'in In k'aslik, lik kanjikib'a' uwach ri
nuch'a'teem chupa ri nub'i'!

41 Ma ek'uchiri' kan'an re' ri nu-espada
kawolq'inik

yey kanjeq k'ut kanq'at tzij pa qatzij wi,
e kan'an rajil uk'axel chike ri tzel keb'ilow we.

42 E taq ri nu-flecha kenuchuq'ub'a' pa kik',
yey ri nu-espada keb'uk'is konoje wa';
ek'u kikik'el ri' ri ekamisam yey ri eyutum b'i,
yey kijolom taq ri e ajwach tzel kojikilo” xcha'.

43 ¡Chixki'kota ruk' rutinamit ri DIOS,
iwonoje ri ix nimaq tinamit na ix ta aj Israel,
ma ri DIOS e rire ri Taqanel!

¡Konoje ri e rajchak Rire, che'xukula chwach!
Ma ri tzel keb'ilow re Rire keb'ek che utojik
janipa ri xki'ano;

e ri tzel xeb'ilow re ku'an kuk' janipa ri taqal
chike,

no'j ruk' ri qasa'n re ri kuyb'al mak

⁹32:36 Wa' wa jun ch'a'teem pa hebreo k'o jujun chik ke'elawi. Jewa' taq rub'i'ixikil ri jujun chik ke'elawi: *na jinta chi junoq chike tz'apil uchi' yey junoq na tz'apil ta uchi', na jinta chi junoq chike k'ulanik yey junoq na k'ulan taj.*

kujosq'ij ri mak chwach taq rulew ke rutinamit» xcha'.

⁴⁴ Ek'u ri' ri Moisés, junam ruk' ri Josué ruk'ajol ri Nun xk'oji' chikiwa konoje ri tinamit Israel yey xrajilaj k'u ri ch'a'teem re wa' wa b'iix pa jeqeb'al re yey k'a pa k'isb'al re.

⁴⁵ Ek'uchiri' ri Moisés xuk'is rajilaxik wa' wa ch'a'teem chikiwa konoje ri tinamit Israel, ⁴⁶ jewa' xub'i'ij wa' chike: «Lik k'ola chik'u'x chujujunal pixab'anik xinya chiwach wo'ora, chiq'atisaj wa' pacha' juna taqanik chike riwalk'o'al ri'ix cha' rike lik kakitijoj kib' che u'anik ronoje wa'.

⁴⁷ Mi'an k'u ri' che pacha' na iil ta uwach, jma wa' e ch'a'teem kuya ik'aslemal! We kinimaj utzij janipa ri k'o chupa ri suk'ulik tzij, ri' lik naj kixk'asi' chwach taq rulew ri kak'oji' piq'ab' ri'ix echiri' kiq'axuj ri nimaya' Jordán» xcha ri Moisés chike.

Ri Moisés k'o che ruwi juyub' Nebo

⁴⁸ Chupa la' la jun q'iij e ri QAJAWAL JEHOVÁ jewa' xub'i'ij che ri Moisés: ⁴⁹ «Chatel b'i che ruwi taq juyub' re Abarim yey chwi k'u ruwi juyub' Nebo ri k'o pa taq rulew re Moab, wa' chwach pan ri tinamit Jericó k'owi; yey chawila k'u pan chiri' ruwach taq rulew re Canaán, wa' e ri kanya'o re herencia chike ri tinamit Israel. ⁵⁰ Chwi k'u wa' wa juyub' pa katel wub'i, chiri' katkam kan wi. Jek'ula' kate'ek pa ek'owi rawati'-amam, e jela' pacha' ri xu'an rawatz Aarón, ma rire xkam che ruwi juyub' Hor yey jela' xe'ek pa ek'owi ri e rati'-umam. ⁵¹ Ma ikab'ichal ri'ix xi'an ri na usuk' taj chwe chikiwach ri tinamit Israel, wa' echiri' ix k'o chuchi' ri ya' re Meriba chiri' Cades, pa taq ri luwar katz'intz'otik re Zin, ruk' ri xi'ano na xiyak ta nuq'iij chikiwach ri tinamit. ⁵² Ruma k'u wa' xa naj chik kawil wi pan rulew ri kanya chike ri tinamit Israel, no'j na utz taj katok b'i ri'at chwach» xcha'.

Deuteronomio 33

Ri Moisés kutz'onoj utzil chomalil pakiwi taq ri mutza'j e ralk'o'al kan Israel

¹ Echiri' xa naqaj chi k'owi lo rukamik ri Moisés, wa' e ri rajchak ri DIOS, rire xuya ri utzil chomalil pakiwi raj Israel.

² Jewa' xub'i'ij:

«Ri QAJAWAL JEHOVÁ xk'un che ruwi juyub' Sinaí

yey xuk'ut rib' chiqawach che ruwi juyub' Seir; xwolq'in k'u ri' Rire che ruwi juyub' Parán yey ruk' Rire ek'o 10,000 chi rajchak, yey puwikiq'ab' xel lo urepeb'al q'aaq'.

³ E Rire pa qatzij wi k'ax kuna' rutinamit, puq'ab' ek'owi ri kiya'om kib' puq'ab'.

E wa' ri kiya'om kib' xe'raqan uq'ab' ri QAJAWAL JEHOVÁ

yey kinimam e kaki'an ri kub'i'ij taq ruch'a'teem.

⁴ Ek'u ri' ri'in Moisés, xinya wa pixab'anik re ri DIOS chiwe,

e herencia wa' xuya kan chiwe ri'ix ix tinamit Israel.

⁵ E ri petinaq loq ri rey re Jesurún^r e ri QAJAWAL JEHOVÁ,

wa' e echiri' xkimol kib' taq ri e ajwach re ri tinamit,

kuk' taq ri mutza'j e ralk'o'al kan Israel» xcha'.

⁶ Ek'u ri Moisés, pakiwi ri mutza'j e ralk'o'al kan Rubén jewa' xub'i'ij:

«E ri mutza'j e ralk'o'al kan ri Rubén lik chek'asi'oq

yey na kasach ta k'ana kiwach, tob' rike na lik ta e k'i» xcha'.

⁷ Yey pakiwi ri mutza'j e ralk'o'al kan Judá jewa' xub'i'ij:

«jLal WAJAWAL JEHOVÁ, lik ta la ri kowilaj kisik' raj Judá,

echiri' rike keb'el b'i pa ch'a'oj;

yey chek'ama tanchi lo la ruk' utzil k'oleem

kuk' taq ri kipamilia,

tob'ej la kiwi' ruk' ri chuq'ab' la,

cheto'o la chikiwach ri tzel keb'ilow ke» xcha'.

⁸ Yey pakiwi ri mutza'j e ralk'o'al kan Leví jewa' xub'i'ij:

«Lal WAJAWAL JEHOVÁ, e Rilal xya la ri Urim yey ri Tumim^s

puq'ab' ri ajwach lik jusuk' ke raj q'atitan qasa'n.

E wa' rike ri xk'am la kipa chila' Masah,

e wa' ri lik xtij la kiq'iij chuchi' ri ya' re Meriba.

⁹ Raj levita xkikoj utzij ri ch'a'teem la,

^r33:5 Wa' wa ch'a'teem Jesurún pa hebreo k'owi yey e mismo ub'i' ri tinamit Israel. Wa' e jun b'i'aj ke'elawi *Lik at utz*

^s33:8 Tumim yey Urim: Wa' keb' raltaq ko chomilaj ab'aj re 'anab'al sorteo cha' kaq'alajinik sa' ri karaj ri DIOS ka'anik (Ex. 28.30).

yey e xkitob'ej uwi' ri tzij jikib'am la uwach kuk';^t
 ma e xkik'ut ri lik tikil uwach kaki'an rike chiwach la,
 chwach ri kajawaxik kaki'an kuk' ri kichu-kiqaw;
 ma na xekitaqej ta ri katz-kichaq'
 yey na xekitaqej tane ri kalk'o'al rike.
¹⁰ Raj levita kakik'ut chike ri Jacob ri taqanik la,
 yey ri pixab'anik la kakik'ut chike ri tinamit Israel,
 yey chiwach la kakiporoy ri incienso puwi raltar,
 yey junam ruk' ri qasa'n re awaj kaporox chiwach la.
¹¹ Lal WAJAWAL JEHOVÁ, ya'a lo la pakiwi raj levita,
 ri utzil chomalil puwi taq ri kakiriq u'anikil che ri chak kaki'an chiwach la.
 Asu wulij la ri kichuq'ab' ri tzel keb'ilow ke, cha' na keyakataj ta chi ri k'o koyowal chikij rike» xcha'.
¹² Ek'u ri' ri Moisés, pakiwi ri mutza'j e ralk'o'al kan Benjamín jewa' xub'i'ij:
 «Ri tinamit Benjamín lik k'ax kena' ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ,
 yey ruk' Rire ri kik'aslem rike lik jikil chi utz. Ri QAJAWAL JEHOVÁ na karoq'otaj ta kich'uqexik,
 k'o kik'aslemal ma ri QAJAWAL JEHOVÁ k'o chikixo'lib'al rike» xcha'.
¹³ Yey pakiwi ri mutza'j e ralk'o'al kan José jewa' xub'i'ij:
 «Chuya'a lo ri utzil chomalil ri QAJAWAL JEHOVÁ
 puwi taq ri kulew ri mutza'j e ralk'o'al kan José, chu'ana wa' ruk' ri chomilaj uxaq k'aj kape chikaj,
 yey ruk' taq ri ya' kel lo chuxe' taq rulew.
¹⁴ E ri QAJAWAL JEHOVÁ chuya'a che rire, chomilaj taq molonik kari'job' ruma ri q'ijj yey taq uk'iyal molonik re ri jujun iik';
¹⁵ e ri ojer taq uwi juyub'
 chikiya'a uchomal taq ujq'ob'alil rutiko'n

yey e taq ruwa juyub' na jinta uk'isik uwach, chikiya'a uk'iyal molonik che.
¹⁶ Chuk'ulu ri José ri chomilaj taq sipanik re ronoje ri kuya taq ruwu'lew,
 chuk'ulu k'u ri to'b'al re ri Jun,
 ri xuk'ut rib' chupa ri jumokaj xulukey.
 E taq k'u ri' wa utzil chomalil, peta na puwi ri José,
 yey jela' kayak uq'ijj ri jun lik k'o uwach, ri xcha' chikixo'l ri ratzixelab'.
¹⁷ Ri José e pacha' chi juna toro nab'e alaxel, wa' lik k'o uwach chwach ri rajaw;
 lik k'o uchuq'ab' ri ruk'a' e pacha' chi re b'oyex aj upa taq che',
 ma ruk' wa' wa ruk'a' keroqotaj b'i ri nimaq tinamit,
 k'a che ne ri k'isb'al re ruwachulew.
 E taq k'u utzil chomalil ri' wa' kakik'ul konoje ruk'iyal tikawex re ri mutza'j e ralk'o'al kan Efraín
 yey konoje ruk'iyal tikawex re ri mutza'j e ralk'o'al kan Manasés»^u xcha'.
¹⁸ Yey pakiwi ri mutza'j e ralk'o'al kan Zabulón yey re Isacar, jewa' xub'i'ij:
 «E ri mutza'j e ralk'o'al kan Zabulón lik cheki'kotoq echiri' keb'el taq b'i,
 yey cheki'kota ri mutza'j e ralk'o'al kan Isacar chupa ri kocho xa kakirik.
¹⁹ Rike kakimol kichi' taq ri tinamit che ruwi juyub',
 yey chiri' kakiporoy ri qasa'n lik tz'aaqat uwach, ma k'o ne kakesaj che taq ri b'eyomalil kariqitaj chupa ri mar,^v
 yey kakesaj ke ruk'u'x b'eyomalil ewatal pa ri sanyeb'» xcha'.
²⁰ Yey pakiwi ri mutza'j e ralk'o'al kan Gad jewa' xub'i'ij:
 «¡Nim uq'ijj ralaxik ri kuyuq uwach ri rulew ri Gad!
 Ri Gad jela' ku'ano pacha' chi juna koj echiri' pulik,
 ma roye'em chik kujewij ruteleb' yey kuch'upij rujolom junoq.
²¹ Ri Gad xekanaj ruk' ri chomilaj ulew,
 ma ri xya' chike rike
 e ri pacha' taqal che kakik'ul ri k'o kiwach.

^t33:9 Tob' e kuma raj levita x'ani' ruk'axwach ri jun toro re oro ma ri tinamit xkitz'onoj yey ri Aarón xuya luwar x'anik, (Ex. 32.26-29).

^u33:17 Ri Efraín yey ri Manasés, kikab'ichal e uk'ajol ri José.

^v33:19 Wa' k'o kub'i'ij puwi' pacha' ri kariqitaj (Gen. 49:13-15).

Echiri' xkimol kib' rajwach ri tinamit,
xki'ano janipa ri karaj ri QAJAWAL JEHOVÁ
ka'anik,

yey xkinimaj ri tzij q'atital chik uya'om Rire
chike ri tinamit Israel» xcha'.

²² Yey pakiwi ri mutza'j e ralk'o'al kan Dan
jewa' xub'i'ij:

«Ri Dan e pacha' chi juna q'apoj koj,
rire kach'okolaj lo che taq ruwi juyub' re Basán»
xcha'.

²³ Yey pakiwi ri mutza'j e ralk'o'al kan Neftalí
jewa' xub'i'ij:

«Unimal rutzil uk'u'x ri QAJAWAL JEHOVÁ k'o
pakiwi ri Neftalí,
uk'iyal utzil chomalil kik'ulum che ri QAJAWAL
JEHOVÁ,
yey rike e rajaw ri luwar kayenen chuchi' ri mar
re Galilea,
ri kumaj b'i pa tzaqib'al q'iij yey ke'ela k'a pa
sur» xcha'.

²⁴ Ek'u ri Moisés, pakiwi ri mutza'j e ralk'o'al
kan Aser jewa' xub'i'ij:

Nim uq'iij ralaxik ri Aser chikixo'l ruk'ajol ri
Jacob,
e chu'ana rire ri más k'ax kana' kuma taq ri
ratzixelab';
yey chuch'aja ri raqan rire ruk' aceite re oliva.^w

²⁵ E taq ri pwerta re rawocho 'anatal ruk' ch'ich'
yey ruk' bronze,^x
e kakowin taq wa' pacha' ruq'ijol rik'aslem ri'ix.

Ri Moisés kuyak uq'iij ri QAJAWAL JEHOVÁ

²⁶ «Na jinta k'o kajunimax wi ri DIOS ke raj
Israel,^y

ri kab'in chikaj puwi taq ri sutz' ruk' runimal
uchuq'ab',

yey ri ku'an wi e ruma ri kape che ito'ik ri'ix.

²⁷ Ri DIOS, ri Jun na jinta utaqexik ruq'iij,
ruk' Rire kitob'ej wi iwib'

ma ruchuq'ab' na kak'is ta k'enoq,
Rire keresaj ri tzel keb'ilow iwe chupa rib'e,
tek'uchiri' xub'i'ij chiwe: “¡Asu chisacha
kiwach!”

²⁸ Ek'u ri' ri tinamit Israel lik nim uk'u'x
kajeqe'ik,

ri eralk'o'al kan ri Jacob kejeqi' chi utzil
chomal.

Chwach taq ri kulew unimal tiko'najik re trigo
yey unimal tiko'najik re uvas k'olik,
yey xaqi e la' katixix ri jab' puwi' re chila'
chikaj.

²⁹ Lik unimal ki'kotemalil k'o iwuk' ri'ix tinamit
Israel!

Na utz taj kixjunimax ruk' jun chik,
ma ix jun tinamit ix kolob'etajinaq ruma ri
QAJAWAL JEHOVÁ;
e Rire ri ch'uquyum iwe yey kuya ichuq'ab'
chwi ronoje,
e taq ri tzel keb'ilow iwe
e la' chiwach kakik'uyuyej kib' ruma kixi'in ib',
ek'u ri' ri'ix ruk' richuq'ab' kitak'alib'ej kiwi'»
xcha'.

Deuteronomio 34

Rukamik ri Moisés

¹ Ek'u ri' ri Moisés xel b'i che ruwaraqan taq'aj
re Moab, xe'ek e xaqa'an che ruwi juyub' Nebo,
che ri luwar re Pisga, wa' kakanaj kan pa releb'al
q'iij che ri tinamit Jericó. Ek'u ri QAJAWAL
JEHOVÁ, chiri' xuk'ut pan che ri Moisés ronoje
ruwa taq rulew re Galaad yey ku'maja pan wa'
k'a che taq rulew re Dan. ² Xuk'ut che ronoje taq
rulew re Neftalí, ruk' taq rulew re Efraín yey
re Manasés, ruk' taq ronoje rulew re Judá, wa'
ku'maja pan k'a che ri Mar Mediterráneo. ³ Xuk'ut
k'u pan ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ che ri Moisés
ronoje taq ri luwar re Neguev, ruwaraqan taq'aj
re ruchi' ri nimaya' Jordán, yey ruk' ruwaraqan
taq'aj re Jericó, ri tinamit pa lik k'owi palma wa'
ku'maja pan ruwaraqan taq'aj re Zoar. ⁴ Ek'u ri' ri
QAJAWAL JEHOVÁ jewa' xub'i'ij che ri Moisés:
«E taq ulew wa' ximb'i'tisij yey xinjikib'a' uwach
chike ri Abraham, ri Isaac yey ri Jacob, wa' echiri'
ximb'i'ij chike: “Kanya wa' chike riwalk'o'al
ketajin lo chiwij”.^z Ek'u ri' wo'ora xinya luwar
chawe cha' kawil taq pan wa' wu'lew ruk' rawach
no'j e na katok tub'i chwach» xcha'.

⁵ Chiri' k'u ri' xkam wi ri Moisés, ri rajchak
ri QAJAWAL JEHOVÁ, wa' e chwach taq rulew
re Moab, jela' pacha' rub'i'im chi ri QAJAWAL

^w33:24 Kub'i'ij wa' ma e ke'elawi lik sa'chi raceite xk'o'ji' kuk' yey ruma la' xkich'aj taq ne ri kaqan ruk'.

^x33:25 Wa' ke'elawi e lik e ch'uqeeem chi uz.

^y33:26 Pa hebreo kub'i'ij: Jesurún, wa' jun b'i'aj re k'axnab'al ke raj Israel ka'anik.

^z34:4 Kil ri kub'i'ij ri Gn. 12.7; 26.3; 28.13.

JEHOVÁ. ⁶ Ek'u ri' ri QAJAWAL JEHOVÁ xumuq ru-cuerpo ri Moisés che jun uwa raqan taq'aj, chunaqaj pan ri tinamit Bet-peor, wa' k'o pa taq ri luwar re Moab, no'j k'a waq'ij ora na jinta junoq eta'mayom chi utz ri luwar pa muqutal wi ri Moisés. ⁷ Ciento veinte (120) rujunab' ri Moisés echiri' xkamik, yey k'a che k'u ri' rukamik na xsach ta k'ana upa ruwach yey na xq'ob' ta k'ana ruchuq'ab'. ⁸ Ri tinamit Israel 30 q'ij xkoq'ej yey xkib'isoj rukamik ri Moisés, wa' xki'an che ruwaraqan taq'aj re Moab, e uq'ijol wa' chirajawaxik xex ka'an wi che rukamik junoq.

Ri Josué e ri k'ak' ajwach ke ri Israel

⁹ Ek'u wo'ora ri Josué, ruk'ajol ri Nun, lik k'o ri uxlab'ixel re uk'u'xib'al na'oj ruk', ma e ri Moisés echiri' k'amaja' kakamik xuya ruq'ab' puwi rire.

Yey ek'u ri' ri tinamit Israel lik xkinimaj utzij ri Josué yey e xki'an ruk' janipa ri taqanik xuya ri QAJAWAL JEHOVÁ che ri Moisés.

¹⁰ Na jinta chi k'u juna q'alajisanel re ri DIOS ri' xyakataj chikixo'l ri aj Israel jela' pacha' ri Moisés, ma rire ruk' ri QAJAWAL JEHOVÁ e la' lik chiwachil xech'a'tik. ¹¹ Ma ri Moisés xtaq ne b'i ruma ri QAJAWAL JEHOVÁ chwach taq rulew re Egipto cha' ku'ana taq ronoje ri k'utub'al re ruchuq'ab' ri QAJAWAL JEHOVÁ, ruk' taq ri k'utub'al xu'an chwach ri faraón yey chikiwach ri e rachijab' k'o kiwach yey ruk' ri xu'an chupa ri tinamit. ¹² Unimal chuq'ab' k'u ri' ri xya' puq'ab' ri Moisés ruma taq ri nimaq k'utub'al lik chirajawaxik xu'an chikiwach konoje ri tinamit Israel.